

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ

VII МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

18 листопада 2022 року

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ

VII МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

18 листопада 2022 року

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2022

Проблеми лінгвістичної семантики: VII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (18 листопада 2022 року).

П 78 Збірник матеріалів. Рівне: РДГУ, 2022. 122 с.

The Problems of Linguistic Semantics: The 7th International Scientific and Practical Internet Conference (November 18, 2022). The Collection of Conference Proceedings. Rivne: RSUH, 2022. 122 p.

У збірнику матеріалів VII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми лінгвістичної семантики» розглянуто низку питань, що стосуються актуальних проблем лінгвістичної семантики: когнітивної та культурної семантики, зіставної семантики, фонетичної, лексичної та граматичної семантики, семантики і прагматики мовних одиниць, семантики тексту і дискурсу, семантики і перекладу.

The Collection of Conference Proceedings «The Problems of Linguistic Semantics» focuses on the topical issues of Linguistic Semantics: Cognitive and Cultural Semantics, Contrastive Semantics, Phonetic, Lexical and Grammatical Semantics, Semantics and Pragmatics of Linguistic Items, Semantics of Text and Discourse, Semantics and Translation.

УДК 81'37

Редакційна колегія:

Головний редактор – **Деменчук О.В.**, д-р філол. наук, професор.

Відповідальний редактор – **Кучма Т.В.**, канд. філол. наук, доцент.

Члени редакційної колегії:

Павлова О.І., канд. філол. наук, професор; **Аладько Д.О.**, канд. філол. наук, доцент; **Калініченко М.М.**, канд. філол. наук, доцент; **Константінова О.В.**, канд. філол. наук, доцент; **Орел І.І.**, канд. філол. наук, доцент; **Павловська Л.О.**, канд. філол. наук, доцент; **Тарасюк Н.Ю.**, канд. філол. наук, доцент; **Чеберяк А.М.**, канд. філол. наук, доцент; **Станіславчук Н.І.**, викладач

Рекомендовано до друку Вченою радою

Рівненського державного гуманітарного університету

(протокол № 10 від 27.10.2022 р.)

©Автори публікацій, 2022

©Рівненський державний гуманітарний університет, 2022

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

АРХАНГЕЛЬСЬКА А.М.	СТИМУЛИ Й ЧИННИКИ ОНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ СЛОВОТВІРНИХ ФЕМІНАТИВІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	6
КАПРАНОВ Я.В.	СТАТИСТИЧНЕ ВИМІРЮВАННЯ СИНОНІМІВ Й АНТОНІМІВ У БРИТАНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ КОРПУСІ	9
СІРАНЧУК Н.М.	ПЕДАГОГІЧНА СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА КОМУНІКАТИВНІЙ ОСНОВІ	12
ПАВЛОВА О.І.	СОЦІОЛОГІЯ У ТЕРМІНОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)	15
БІСОВЕЦЬКА Л.А., СУРЖУК Т.Б.	ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ	21

ПРОБЛЕМИ КОГНІТИВНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ СЕМАНТИКИ

DEMENCHUK O.	PRINCIPAL APPROACHES TO LEXICAL SEMANTIC DERIVATION STRATEGIES	25
DEMENCHUK D.	KONCEPT CZASU WOLNEGO W UJĘCIU SOCJOLINGWISTYCZNYM	27
ТРИФОНЮК Л.Ю.	МЕНТАЛЬНЕ ПОЛЕ ПРЕДИКАТА <i>THINK</i>	30

ПРОБЛЕМИ ЗІСТАВНОЇ СЕМАНТИКИ

МІЗІН К.І.	ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ЗІСТАВНОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ	37
АЛАДЬКО Д.О., АЛАДЬКО О.Д.	ГЕНДЕРНА СТЕРЕОТИПІЗАЦІЯ У ФРАЗЕОЛОГІЇ	41
ПАВЛОВСЬКА Л.О.	СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛЬНИХ ФОРМУЛ ПОБАЖАНЬ У ПРАГМАТИЧНОМУ АСПЕКТІ НА МАТЕРІАЛІ РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВ	44
КІНАЩУК А.В.	ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ІРРАЦІОНАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ)	47

ФЕДОРОВ І.Б.	ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ <i>АРТЕФАКТНИЙ ПРОСТІР ЛЮДИНИ</i> У ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ	50
ХОМУТОВСЬКА І.С.	ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З НАЗВАМИ ТВАРИН В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	52

ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА І ГРАМАТИЧНА СЕМАНТИКА

ЛЕМІШ Н.Є.	СИНКРЕТИЧНІСТЬ ЛЕКСИЧНОГО І ГРАМАТИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОГО СПОЛУЧНИКА 'AND'	55
ОРЕЛ І.І.	ФОРМУВАННЯ ОЦІНКИ У КОНОТАТИВНІЙ СТРУКТУРІ НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ	58
ТАРАСЮК Н.Ю.	КАТЕГОРІЯ АКТИВНОСТІ/ПАСИВНОСТІ ЯК ВИЯВ ДЕРИВАЦІЙНОЇ ТА СЛОВОТВІРНОЇ ФУНКЦІЇ МОРФЕМ	61
ГЕДЗЕРУК О.В.	ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ІЗ СОМАТИЧНОЮ ЛЕКСИКОЮ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	64
ІЛЬЧУК Л.С.	СТЕРЕОТИПНЕ УЯВЛЕННЯ ПРО НЕГАТИВНІ РИСИ ХАРАКТЕРУ ЖІНКИ У ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО ТА УКРАЇНСЬКОМОВНОГО СУСПІЛЬСТВА	67

СЕМАНТИКА І ПРАГМАТИКА МОВНИХ ОДИНИЦЬ

КОНДРАТЮК Н.В.	ЕПОНІМИ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА СИСТЕМИ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	70
ВАКУЛІЧ А.І.	РОЛЬ І МІСЦЕ ФРАНЦУЗЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	75
СЕРГІЙЧУК Н.Ю.	ОСНОВНІ СПОСОБИ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ГЕОГРАФІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ	78
СИВОРИГ Н.В.	РОЛЬ І МІСЦЕ НІМЕЦЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	81

СЕМАНТИКА ТЕКСТУ І ДИСКУРСУ

ШУЛЬЖУК Н.В.	ВЗАЄМОДІЯ ФОРМАЛЬНО-СИНТАКСИЧНОЇ, СЕМАНТИЧНОЇ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІАЛОГІЧНОЇ РЕПЛІКИ	85
ЗАЛУЖНА О.О., РОЛЛЕР А.Ю.	ДО РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ ІДІОСТИЛЬ ТА ІДІОЛЕКТ	91
КАЛІНІЧЕНКО М.М.	ДИКУНСЬКІ СЕНСАЦІЇ ДЖОНА НІЛА В АМЕРИКАНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ХІХ СТОРІЧЧЯ	94
КОНСТАНТИНОВА О.В.	ЛЕКСИЧНІ Й СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ЕКСПРЕСІЇ В ТЕКСТАХ НОВИН CNN ПРО УКРАЇНУ	98

ЧЕБЕРЯК А.М.	СОЦІАЛЬНА, КОМУНІКАТИВНА, МОВЛЕННЄВА РОЛІ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ	100
ЮРКОВСЬКА М.М.	ДО ПИТАННЯ ЛІНГВО-СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ПРИЙОМІВ КОМІЧНОГО НА СИНТАКСИЧНОМУ РІВНІ В НЕГОМОГЕННИХ ТЕКСТАХ	104
ЖАЛКО Д.Д.	СЕМАНТИКА ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИХ МАРКЕРІВ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ	107
ЧЕРНЯК К.О.	ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДИСКУРС»	109

СЕМАНТИКА І ПЕРЕКЛАД

КУЧМА Т.В.	ДЕФОРМАЦІЯ АНТРОПОНІМІВ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	112
МОКРА Т.А.	ФЕНОМЕН ЛАКУНАРНOSTІ В КОНТЕКСТІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)	116
КОЛОМІЄЦЬ Н.М.	ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ МАТЕРІАЛАХ МАРКЕТИНГОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	119

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

УДК 811.161.2'374

Архангельська А.М., д-р філол. наук
Університет імені Ф. Палацького
(Оломоуц, Чеська Республіка)

**СТИМУЛИ Й ЧИННИКИ ОНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ
СЛОВОТВІРНИХ ФЕМІНАТИВІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Фемінативна словотвірна підсистема української мови як сукупність засобів мовної ідентифікації особи жіночої статі має комплексний, багатоаспектний і різнорівневий характер. Її онтологічні параметри й функціонування є результатом складної взаємодії як внутрішніх, іманентних закономірностей мовної системи в цілому, так і значного впливу зовнішніх, позамовних чинників. Тому, на нашу думку, надзвичайно важливо розрізняти серед досліджуваних фемінативів релятивні – професійно-статусні найменування, зокрема й титульні, демографічні назви за расовою, територіальною, національною ознакою тощо та кваліфікативні й оцінні найменування, адже активність продукування, скажімо, релятивних найменувань жінки за професією, родом діяльності, соціальним станом та статусом зумовлювалася в усі періоди й нелінгвальними (соціокультурними чинниками), натомість у інших групах фемінативів такі чинники не мали вирішального значення. Фемінізація українського жіночого лексикону розвивалася у системі патріархатних координат суспільного мислення, відтак цілком природно виявляє складні інтеракції маскулінного і фемінінного (Архангельська, 2019, с. 42).

Фемінативна підсистема розвивалася з різною активністю в різні періоди історії української мови у складній взаємодії стимулювальних і стримувальних чинників як позамовного, так і мовного характеру, проте на межі тисячоліть її розвиток набув особливої потужності. Відомо, що у мові відображаються й акумулюються не лише її андроцентричні доміанти, соціальні стереотипи й концепти маскулінного й фемінінного, але й наші сучасні погляди, уявлення, сприйняття та оцінка цих об'єктів реальної та ментальної картини

світу. У бурхливих мовотворчих процесах сьогодення відбиваються нові й актуалізовані явища й тенденції розвитку сучасної дійсності та їх сприйняття суспільством (суспільством в цілому або його різними верствами) – як нових соціальних, політичних, ідеологічних, культурних і морально-духовних цінностей або, навпаки, антицінностей, оновлене бачення тих чи тих аспектів соціальної дійсності, критичне осмислення попередньої системи цінностей і в певних випадках – окреслення можливостей виходу з неї. Особливу активність мовотворчих процесів сьогодення спостерігаємо у царині професійно-статусних і титульних найменувань осіб жіночої статі з погляду чоловічої та жіночої референції, оскільки саме у цьому сегменті фемінативної підсистеми мови найбільш виразно виявляє себе складна інтеракція позамовних і мовних чинників їх появи й функціонування як наслідок конфлікту між формою (з обмеженими можливостями) та змістом (з необмеженими можливостями). Відомо, що у мовах з андроцентричним принципом граматичної та словотвірної будови система назв осіб жіночої статі за професією, родом занять, соціальним станом і статусом, професійним титулом змушена, за висловленням О. О. Тараненка, постійно «наздоганяти» (за окремими випадками дефемінінного словотвору) систему відповідних назв чоловічої статі, неминуче відстаючи від неї навіть тоді, коли в самій соціальній дійсності вже з'являються об'єктивні підстави для відповідного позначення жінки й семантичний чинник номінації уже може вступати в дію (Тараненко, 2015б, с. 16).

Суфіксальна фемінізація – явище, що надзвичайно стрімко увірвалося у «життя» мови й суспільне буття українців на межі ХХ – ХХІ століть. Серед словотворчих процесів на сучасному етапі розвитку української мови цей різновид фемінізації формує один із найпотужніших магістральних номінаційних потоків новітньої доби, а сама тематична сфера фемінінного словотворення без перебільшення передує у переліку найактуальніших «тем» у мовному житті сучасного українського суспільства. Бурхливі та суперечливі процеси оновлення українського фемінінного лексикону як факт нової української мовотворчості на загал узгоджуються із потужною активізацією процесів мовної динаміки у загальнослов'янському мовному просторі, вони зумовлені спільними тенденціями демократизації і лібералізації суспільних та мовних норм і покликані забезпечити розвиток мови відповідно до її нового соціально-політичного статусу. Втім, перебуваючи у руслі загальних динамічних тенденцій, значною мірою

спільних і для інших слов'янських мов, українська мова виявляє цілу низку специфічних рис.

Мовотворчість пострадянської доби стимульована комплексом чинників, з-поміж яких О. О. Тараненко виокремлює загальносоціальний, системно-нормотворчий та номінативно-експресивний (Тараненко, 2015а). Оновлювальна фемінінна словотворчість цього періоду позначена, по-перше, потужною соціалізацією сучасної жінки, її залученням до сфер «чоловічої» діяльності, відтак – появою широкого кола понять, що потребують мовного вираження чи уточнення; у такому разі йдеться про об'єктивну потребу створення нових назв чи заміну вже наявних іншими, більш доцільними; по-друге, потребою в подальшому коригуванні, нормуванні й систематизації різних сегментів словотвірної структури української літературної мови як мови незалежної держави у напрямку пошуків її національної ідентичності (resp. «відновлення» її чистоти та автентичності); по-третє, потребою в розширенні загальностилістичних (номінативно-експресивних) і власне стильових можливостей мовного самовираження суспільства. Перший та другий чинники певною мірою, проте не цілком, співвідносяться із тенденцією до інтернаціоналізації та націоналізації (автохтонізації) систем словотворення національних мов у дзеркалі національної культури, третій чинник – з тенденцією до їх демократизації (на ширшому слов'янському тлі) (Тараненко, 2015б, с. 3).

Другий чинник особливо характерний для мов із низькою соціолінгвістичною позицією, що розвивалися й продовжують розвиватися під потужним впливом інших (у нашому випадку – сусідніх слов'янських – А.А.) мов (Ткаченко, 1989, с. 178-191), та загальним ірраціональним ставленням соціокультурного колективу до своєї мови.

В оновленому українському культуромовному просторі процесам активізації моційного словотворення сприяли усі три окреслені О. О. Тараненком чинники розбудови словотвірної системи мови, проте в українському суспільстві пострадянської доби надзвичайно потужною виявилася тенденція до її максимальної націоналізації (українізації, автохтонізації), пов'язана з системно-нормотворчим чинником – прагненням до максимально повної реалізації тих можливостей, які закладені в словотворчому потенціалі української мови і які формують її своєрідність, та дотичним до нього соціально-мовотворчим чинником – прагненням звільнити номінативну систему від спадку (тягаря, мовних залишків) радянського минулого, що у

взаємодії перекликаються з ідеями національно-мовного пуризму. Не можна оминати увагою й вплив на суспільну свідомість українців глобалізаційних процесів, що розвиваються в сучасному світі, передусім поширення ідей фемінізму та його передбачуваний результат – потужний імператив феміністської (гендерної лінгвістики), гасла якої про «рівність мовну і позамовну» упродовж останнього десятиліття на українських теренах лунають усе гучніше. Перебіг цього процесу відбувається сьогодні на тлі далекого від однозначного ставлення до його результатів колективу мовців та академічної спільноти.

Список використаних джерел:

- Архангельська, А. (2019). *Femina cognita. Українська жінка у слові й словнику*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Тараненко, О.О. (2015). Загальнокультурні впливи Галичини в сьогодишньому мовному житті України. *Мовознавство*, 2, 44-54.
- Тараненко, О.О. (2015). Словотворення української мови в аспекті сучасних системно-нормотворчих тенденцій (кінець XX – поч. XXI ст.). *Мовознавство*, 1, 3-32.
- Ткаченко, В.А. (1989). Теоретические и практические аспекты калькирования. In: *Языковые ситуации и взаимодействие языков*. (с. 178-191). Киев.

УДК 81-114

Капранов Я.В., д-р філол. наук
Вінницький національний аграрний університет
(Вінниця, Україна)

**СТАТИСТИЧНЕ ВИМІРЮВАННЯ СИНОНІМІВ Й АНТОНІМІВ
У БРИТАНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ КОРПУСІ**

Статистична лінгвістика на сучасному етапі розвитку продовжує привертати увагу не лише науковців різних сфер (лінгвістика, перекладознавство, тощо), але й НПП, які викладають ОК «Іноземна мова» (див., наприклад, освітньо-професійні програми Вінницького національного аграрного університету та ін. ЗВО України). Це пов'язано з тим, що НПП і ЗВО, опинившись у віртуальному середовищі, змушені шукати найбільш ефективні і засоби, і методи вивчення мови і навчання мові, для якої притаманні не лише *якісні*, але і *кількісні характеристики*. У цьому контексті варто згадати

слова Г. Альтмана про те, що «такі характеристики притаманні для усіх рівнів мовної системи». Дослідник додає, що «кількісні показники нижчого рівня, ймовірно, стають причиною якісних відмінностей на вищому рівні» (Альтман, 2005, с. 5).

Статистична лінгвістика (інша назва – лінгвістична статистика) займається описом та виявленням кількісних показників і закономірностей мови та мовлення (див. праці М. Ф. Алефіренко). Інакше кажучи, ця наука ґрунтується на тому, що певні кількісні показники та функціональні залежності між ними, які ми отримуємо за допомогою обмеженої вибірки, описують мову в цілому або окремі її функціональні стилі. В. С. Перебийніс писала, що «кількісні показники мовних фактів разом з якісною характеристикою становлять невід'ємну складову загального та різностороннього опису мови». Вона також уточнила, що для того, щоб «визначити функціональне навантаження обраного слова у контексті конкретного твору, письменника, функціонального стилю тощо, [...] необхідно враховувати частотні показники цього слова» (Перебийніс, 2002, с. 294).

У зв'язку з цим у віртуальній аудиторії актуалізується інструментарій статистичної лінгвістики, який дає змогу ЗВО встановити, насамперед, абсолютну і / або відносну частотність мовних одиниць (слів, словосполучень та ін.), а також поінтерпретувати їх за допомогою відповідних ймовірісно-статистичних законів (Ide, 2000, р. 231).

Зразу зауважимо, що для того, щоб апробувати інструментарій статистичної лінгвістики, необхідно залучити будь-який корпус текстів. Попри те, що мова йде про ОК «Іноземна мова» (англійська мова), одним із популярних корпусних ресурсів, який і допомагає це реалізувати, є *Британський національний корпус* (англ. British National Corpus) (URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/>), що був створений видавництвом Оксфордського університету в 1980-х – на початку 1990-х років і містить 100 мільйонів слів тексту з широкого діапазону жанрів (наприклад, розмовна, художня література, журнали, газети та академічна мова).

ЗВО пропонується завдання, де йому / їй необхідно встановити частотність (англ. *Frequency*) синонімів (англ. *Synonyms* – *Same Meaning*) й антонімів (англ. *Antonyms* – *Opposites*) до поданих слів (див. Табл. 1).

Таблиця 1

Фрагмент завдання для ЗВО:

Exercise. Provide the Frequency for the Words,
their Synonyms, and Antonyms from British National Corpus.

Words	Synonyms – Same Meaning	Antonyms – Opposites
adhere	comply, observe	condemn, disjoin
abolish	abrogate, annul	setup, establish
alien	foreigner, outsider	native, resident
awkward	rude, blundering	adroit, clever
busy	active, engaged	idle, lazy
comprise	include, contain	reject, lack
calm	harmonious, unruffled	stormy, turbulent

У такий спосіб ЗВО намагається: 1) установити частотність спочатку слів, а потім їх синонімів і антонімів, 2) прокоментувати числові показники, 3) надати гіпотетичні припущення щодо вищого або нижчого ступеня частотності, 4) навести приклади контекстів із корпусу, 5) представити ланцюг їх взаємозалежностей.

Як підсумок, можемо підтвердити необхідність залучення до віртуального (онлайн) середовища корпусних ресурсів (наприклад, Британського національного корпусу) як одних із ефективних і мотивуючих прикладних механізмів з метою апробації інструментів статистичного вимірювання мовних одиниць різних рівнів (слів, словосполучень, фразеологічних одиниць, тощо) у процесі вивчення іноземної мови ЗВО та навчанні іноземній мові НПП у сучасному просторі вищої освіти України.

Список умовних скорочень:

ЗВО – здобувач вищої освіти, заклад вищої освіти

НПП – науково-педагогічний працівник

Список використаних джерел:

- Альтман, І. (2005). Мода та істина в лінгвістиці. *Проблеми квантитативної лінгвістики*, 3-11.
- Перебийніс, В. С. (2002). *Статистичні методи для лінгвістів*: Навчальний посібник. Вінниця: Нова книга.
- Ide, N. (2000). *Corpus Encoding Standard*. <http://lpl.univ.-aix.fr/projects/multext/CES>.
- The British National Corpus* (BNC). <http://www.natcorp.ox.ac.uk>.

УДК 373.3.091.32:811.161.2'373(07)

Сіранчук Н.М., д-р пед. наук
Київський університет імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна)

**ПЕДАГОГІЧНА СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА
КОМУНІКАТИВНІЙ ОСНОВІ**

Педагогічна стратегія формування лексичної компетентності учнів початкової школи на комунікативній основі потребує опрацювання методики навчання мови та розвитку лексико-граматичної будови мовлення дітей з урахуванням сучасних поглядів на структуру мовленнєвого акту, на виокремлення тих його етапів, які зумовлені, з одного боку, смислом всього висловлювання в цілому, а з іншого – зумовлюють значення слів, з яких будується висловлювання.

Під формуванням лексичної компетентності учнів початкової школи розуміємо правильну організацію мотиваційної, когнітивної, практичної, рефлексивної та поведінкової лексичної діяльності з опорою на наявність певного запасу слів у межах вікового періоду, адекватне використання лексем, доречне вживання образних висловів, приказок, прислів'їв, фразеологічних зворотів (Сіранчук, 2017, с. 17).

Поняття лексична компетентність значно ширше за поняття знання, уміння та навички з лексики, оскільки зосереджує в собі спрямованість особистості (мотивацію, ціннісні орієнтири та ін.), її здатність долати стереотипи, передбачати мовленнєві ситуації, гнучкість мислення; характер – самостійність, цілеспрямованість, волеві якості. Лексична компетентність молодшого школяра є однією з інтегрувальних якостей особистості учня, яка уможливорює свідомо і творчо визначати і здійснювати власне життя, розвивати власну індивідуальність, досягати успішної, оптимальної життєдіяльності.

Механізм переходу думки в слово і реалізації всього задуму за допомогою слова, його конкретного значення в контексті, і наштовхує на пошуки формування лексичної компетентності саме у сфері смислових, смислоутворювальних одиниць мовлення – слова і тексту. При цьому зосередимо увагу саме на слові, на його значенні з кількох причин. По-перше, погоджуємося з думкою Л. Виготського, що єдність думки і слова покладено у сфері значення слова.

Робота над значенням слова набуває в методиці формування лексичної компетентності особливої ролі – як основи розвитку мовленнєвої творчої діяльності, мислення, інтелекту, емоцій. По-друге, слово – це основна одиниця мови, яка виконує номінативну і когнітивну функцію, воно є первинною одиницею у процесі побудови висловлювання. Це знакова одиниця, яка має форму і зміст, проте, абстрагуючись від формального (звукового, фонологічного) боку слова, акцентуємо особливу увагу на змістовому, смисловому боці цієї одиниці мови і мовлення, оскільки значення слова в контексті впливає на смисл всього висловлювання в цілому. Щодо проблеми формування вмінь висловити власну думку співрозмовникові, максимально реалізувати мету й прагматичну настанову висловлювання і таким чином вирішити проблему розуміння (взаєморозуміння) в мовленнєвому. Вербальному спілкуванні – це наразі важливе питання не лише методики навчання мови і мовлення, не лише лінгвістики, але й лінгвістичної герменевтики та теорії спілкування.

Першочергове завдання формування лексичної компетентності учнів передбачає формування і розвиток умінь творення висловлювання (якщо мовленнєва діяльність спрямована на висловлення власної думки або відчуття – говоріння, письмо) і в сприйнятті висловлювань (слухання та читання). Ефективне розв'язання цього завдання неможливе без урахування природи мовленнєвих творчих здібностей школяра (індивідуально-психологічних особливостей особистості, які є умовою успішного виконання мовленнєвої творчої діяльності).

Згідно з переконаннями Л. Виготського, діяльність дитини щодо створення висловлювання проходить два етапи: діяльність відтворювальна (репродуктивна) і комбінувальна (творча). Важливість першого етапу полягає у відтворенні висловлювання, створеного іншими (наприклад, написання учнями переказу. У цьому випадку мовленнєва діяльність дитини не створює нічого нового і, як пише Л. Виготський, «основною її є більш-менш точне повторення того, що було» (Виготский, 1996, с. 3). Результатом комбінувальної (творчої)

діяльності «є не відтворення вражень або дій, що були присутні в досвіді дитини, а створення нових образів або дій» на основі елементів колишнього досвіду (Выготский, 1996, с. 5). Тому учням слід пропонувати спочатку засвоїти перший вид діяльності для того, щоб успішно оволодіти другим, творчим.

Л. Виготський, виокремлюючи три плани мовленнєвого мислення – слово, думку і внутрішнє мовлення, аналізує різноплановість одиниць мислення й одиниць мовлення: «Одиниці думки й одиниці мовлення не збігаються. Обидва процеси виявляють єдність, але не тотожність (Выготский, 1996, с. 354). У цих словах міститься вказівка на функціонування такого важливого етапу в породженні мовлення, як перехід від думки до слова, до мовлення. Вчений зазначає, що перехід від внутрішнього до зовнішнього мовлення є складна динамічна трансформація. З огляду на зазначене заслуговує на увагу твердження Л. Виготського, яке є методично важливе в аспекті проблеми формування лексичної компетентності на основі виявлення алгоритму породження висловлювання: «Саме тому, що думка не збігається не лише зі словом, але й зі значенням слів, у яких вона виражена, шлях від думки до слова лежить через значення, прямий перехід від думки до слова неможливий» (Выготский, 1996, с. 356). Тому такою важливою є необхідність у визначенні методики роботи над значенням слова. З одного боку, необхідно формувати алгоритм пошуку слова, виходячи з його значень. З іншого боку, важливо формувати творче ставлення до слова, мовленнєві творчі здібності учнів, коли після алгоритмізованого пошуку слова настає творче осмислення його значення.

Список використаних джерел:

- Выготский, Л.С. (1996). *Мышление и речь. Психологические исследования*. Москва: Лабиринт.
- Сіранчук, Н.М. (2017). *Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови*: монографія. Київ: Центр учбової літератури.

УДК 811.111'373

Павлова О.І., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

СОЦІОЛОГІЯ У ТЕРМІНОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Термінологічна система соціології в сучасній англійській мові відображає поняттєву систему соціологічної науки. Тому нам уявляється своєчасним та необхідним розглянути відомості про цю комплексну, динамічну галузь знання, яка швидко розвивається і потребує постійного контролювання, дослідження та довготривалої адаптації.

Соціологія, як загальновідомо, — це наука про становлення, розвиток та функціонування соціальних спільнот, процесів та відносин, а також про шляхи, форми та методи реалізації їх усіх. Соціологія постала з епохи Просвітництва як системно-критична наука соціального характеру і зайняла проміжне місце між природничими та гуманітарними науками. Термін «соціологія» запропонував 1839 року французький учений Огюст Конт, ще до того як у другій половині XIX ст. соціологія стала самостійною університетською дисципліною.

Об'єктом соціології є соціальна реальність у всій багатоманітності, але оскільки вона досить мінлива, то предмет соціології надзвичайно складно визначити, він не може бути постійним, статичним. Таким чином, соціологія вивчає всі сторони соціального співжиття людей у спільнотах і союзах. Дослідницьким предметом соціології є як суспільство в цілості, так і його окремі частини: соціальні системи, інститути, організації, групи. Також соціальні структури, праця, сім'я, соціальні мережі, засоби комунікації, міграція, буденність, технологія, життєсвіт — теми, якими займається соціологія.

Роль соціології полягає в тому, що вона: а) сприяє формуванню знань про суспільство; б) пояснює логіку процесів соціального розвитку; в) допомагає людині визначити своє місце у суспільстві; г) допомагає вирішувати соціальні суперечності.

Соціологія як академічна дисципліна продовжує розвиватися і розширюватися, відображаючи нові тенденції суспільства (глобалізація,

гендер, індивідуалізація і т. ін.). Необхідність в описі термінологічної лексики, яка з'являється в соціології, продовжує залишатися актуальною, оскільки предметна царина соціології постійно змінюється.

Термін соціології є одиницею термінологічної системи, яка належить до галузі соціології, і його концептуальний зміст визначається його місцем в системі. Терміни соціології відображають інформацію про явища і процеси, які діяться у суспільстві, типах суспільств, основних соціологічних теоріях і методах вивчення (Батурьян, 2011, с. 6).

Терміном може бути будь-яке слово, якому дана чітка дефініція, яка визначає назване поняття і яка строго обмежує поняттєву сферу.

Термін являє собою вербальне позначення поняття, яке входить у систему понять певної галузі професіональних знань. Терміни кожної галузі науки, техніки і виробництва формують свої системи, які визначаються поняттєвими зв'язками професійного знання при прагненні відобразити ці зв'язки мовними засобами.

Термінологія соціології кваліфікується нами як теоретична та прикладна галузь мови науки соціології. Семантико-поняттєвий зміст термінів відображає всю систему зв'язків, відносин, закономірностей, процесів та явищ соціології. Термінологія соціології в англійській мові являє собою розгалужену систему номінацій, що об'єднує вузькоспеціальні терміни, які називають поняття соціології й являють собою міжсистемні поняттєві поля, а також загальнонаукові терміни і загальноповсякденну лексику літературної мови.

Лінгвокультурна специфіка формування термінології соціології визначається соціально-історичною ситуацією суспільства, яка домінує у відповідний період розвитку і яка сприяє появі нових понять соціології.

Англійська соціологічна термінологія, як частина словникового складу англійської мови, перебуває в стані активного розвитку. «Це зумовлено, на думку І.О. Холодія, передусім своєрідністю соціології як самостійної науки, яка вивчає найбільш складний об'єкт — людське суспільство, формує та утверджує погляд на нього як на взаємопов'язану цілісність, яка перебуває у стані мінливості та розвитку» (Холодій, 2012, с. 93).

Слід підкреслити важливу особливість аналізованої англійської терміносистеми — залучення міжгазузових термінів суспільних наук: історії (*democracy, socialism, communism, capitalism, revolution, theory of revolution, anarchy, strike, terror, dictatorship, political freedom,*

militarization, monopoly), економіки (*productivity, convergence, consumption, denationalization, economics, economic structure of society, consumption function, project teams, capitalist mode of production, socialist mode of production, redistribution of wealth*), психології (*adaptation, sociometry, psychoanalysis, cultural assimilation, individual, collective, psychology*) та ін. Терміносистема соціології англійської мови використовує такі залучені терміни для опису людини і суспільства з наділенням їх новим смисловим навантаженням.

Іншою особливістю термінології соціології є метафоризація термінів, закономірний процес в сучасних термінологіях, в основі якого є номінація спеціального поняття за рахунок нових конотацій спеціального і загальноновживаного слова.

Для розуміння природи наукових термінів у галузі соціології сучасної англійської мови, на наш погляд, дуже важливим є визначення їхнього граматичного статусу і створення їхньої граматичної класифікації. Загальну граматичну класифікацію термінів доцільно побудувати на основі їхньої морфолого-синтаксичної структури.

Проведений аналіз свідчить, що в соціологічній термінології англійської мови виокремлюються два основних структурних типи термінів: 1) терміни-слова (*act, age, arts, crime, adaptation, ideology, biologism, superstructure, alientation, coding, correlation, criminology*) і 2) терміни-словосполучення (*civic rights, dependency theory, commodity fetishism, authoritarian personality, development theory, sociology of demography, death and dying, cross-sectional design data, deviant case analysis, actor network theory, civic rights movement*).

Спостереження за мовним матеріалом показують, що англійські терміни-слова зазвичай функціонують у соціологічній термінології не тільки як самостійні номінативні одиниці, але як і ядерні компоненти термінів-словосполучень, наприклад: *society, sociology, behavior; tribal society, agrarian society, industrial society, post-industrial society, ancient society, agricultural society, carceral society, civic society, affluent society, homogeneous society; theoretical sociology, historical sociology, rural sociology, urban sociology, sociology of knowledge, traditional sociology, cosmopolitan sociology; collective behavior, mass behavior, individual behavior, criminal behavior, deviant behavior, social behavior* та ін.

Терміни-словосполучення – це найпродуктивніші одиниці номінації наукових понять у соціологічній термінології англійської мови, тому що вони забезпечують однозначність та системність термінологічних рядів, найбільш адекватно відповідають вимогам

номінації в умовах науково-технічного прогресу, найповніше і з достатньою експліцитністю передають ряд розрізнявальних ознак цілісного ускладненого поняття, відображають у своїй структурі родовидові, партитивні та інші парадигматичні відношення.

Класифікація соціологічних термінів-слів англійської мови може здійснюватися відповідно до морфемної структури слова. Отже, серед англійських термінів-слів у галузі соціології виокремлюються такі 3 підтипи:

1) Непохідні терміни-слова, наприклад: *scales, body, base, cause, city, right, elite, law, tribe, time, text, myth, risk, youth, shame, sport, norm, sect, self*;

2) Похідні терміни-слова, наприклад: *addiction, globalization, aging, de-schooling, conservatism, credentialism, authority, casualty, delinquency, deviancy*;

3) Складні-терміни-слова, наприклад: *biotechnology, biopolitics, democracy, demography, witchcraft, sociolinguistics, life-course, networks, policymakers*.

Найпродуктивнішим структурним підтипом термінів-слів у досліджуваній англійській термінології виявився підтип похідних термінів-слів. Похідні терміни-слова цієї термінології зазвичай утворюються за такими 7 продуктивними моделями словотворення:

1) R + suf: *coding, retirement, ageism, motherhood, capitalism, authority*;

2) R + suf + suf: *civilization, colonialism, personality, feudalism, sociologist*;

3) R + suf + suf + suf: *globalization, credentialism, Europeanization*;

4) Pref + R + suf: *deskilling, superstructure, assimilation, convergence*;

5) Pref + R + suf + suf: *decolonization, deconstruction*;

6) Pref + R + suf + suf + suf: *demedicalization, antiglobalization*,

7) Pref + R + suf + suf + suf + suf: *denominationalization*.

Класифікація англійських термінів-словосполучень із галузі соціології може здійснюватися за різними ознаками: за складом словосполучення, за внутрішньою структурою, за напрямком залежностей, за морфологічною належністю головного слова і т. ін.

Як показує аналіз, за складом чи за кількістю компонентів, всі терміни-словосполучення соціології в англійській мові поділяються на 2 підгрупи:

1) Прості терміни-словосполучення, тобто синтаксично організовані та семантично цілісні сполучення двох повнозначних термінів-слів, які виражають одне складне, але розчленоване, наукове поняття і здатні бути позначеннями предмета, явища, процесу тощо.

Як правило, одне з двох повнозначних термінів-слів такого терміна-словосполучення є головним, стрижневим, а друге є залежним, наприклад: *cognitive dissonance, collective action, social movement, cultural deprivation, antiglobalization movements, demographic transition, class conflict, cluster analysis, action theory, age group, complexity theory* та ін.

2) Складні терміни-словосполучення, які є результатом поширення простих термінів-словосполучень, і тому вони мають у своєму складі від трьох до багатьох компонентів. Зазвичай у складних термінах-словосполученнях залежні терміни-слова позначають різні аспекти значення стрижневого терміна-слова, наприклад: *concentric zone theory, criminal justice system, critical race theory, British Marxist historians, individual biological factors, classical social theory, discursive social psychology, individual psychological factors* і т. ін.

Проведений аналіз свідчить, що за внутрішньою структурою всі англійські терміни-словосполучення соціології є ядерними словосполученнями з підрядним зв'язком між компонентами.

За напрямком залежностей англійські ядерні терміни-словосполучення у галузі соціології в своїй більшості є регресивними словосполученнями, які характеризуються розміщенням залежних компонентів зліва від ядра словосполучення, наприклад: *bell curve, consumption function, class consciousness, civic religion, biological reductionism, cultural materialism* і т. ін.

Але в досліджуваній соціологічній термінології англійської мови є також невелика кількість і прогресивних термінів-словосполучень, які характеризуються розташуванням залежних компонентів справа від ядра словосполучення, наприклад: *culture of poverty, burden of dependency, definition of situation, sociology of law, sociology of economy, sociology of religion, sociology of demography, era of globalization, theory of management, contemporary social theory, sociological social psychology, urban social movement* та ін.

За морфологічною належністю головного слова всі соціологічні терміни-словосполучення сучасної англійської мови є субстантивними словосполученнями (з іменником у ролі головного слова), наприклад: *class interest, attitude scales, community studies, conjugal roles, cultural relativism, cultural reproduction, delinquent subculture* та ін.

Основними схемами, за якими утворюються соціологічні терміни-словосполучення сучасної англійської мови є такі 10 моделей:

- 1) A + N (*criminal statistics, cultural capital, associative democracy*);
- 2) N + N (*age differentiation, audience research, conversation analysis*);

3) P II + N (*stratified sample, mechanized production, sponsored mobility*);

4) N + prep + N (*routinization of charisma, redistribution of wealth*);

5) A + A + N (*psychological social psychology, classical social theory*);

6) A + N + N (*rational choice theory, social movement theory*);

7) N + N + N (*actor network theory, time diary methodology*);

8) A + N + prep + N (*sexual division of labor, urban way of life*);

9) N + prep + A + N (*indicator of social disorganization*);

10) A + N + prep + A + N (*cultural logic of late capitalism, sociological analysis of sexual identity, social distribution of linguistic variables*);

Аналіз семантичних особливостей соціологічної термінології сучасної англійської мови дав змогу встановити в цій термінології наявність великої кількості абсолютних синонімів.

Абсолютні соціологічні терміни об'єднуються особливою семантичною співвіднесеністю з тим самим соціологічним поняттям і об'єктом дійсності, мають спільний денотат і не мають жодних семантичних відмінностей, наприклад: *addressee* (< франц.) — *communicant* (< лат.) — *informant* (< лат.) — *respondent* (< лат.) — «реципієнт, комунікант, отримувач інформації»; *actiology* (< грецьк.) — *deviation* (< лат.) — «етиологія»; *gynaeocracy* (< грецьк.) *matriarchy* (< лат.) — гінекратія; *chauvinism* (< франц.) — *jingoism* — «шовінізм»; *questionnaire* (< франц.) — *worksheet* — «анкета, опитування»; *retreatism* (< франц.) *escapism* (Am. Eng.) — «ретреатизм». Терміни-слова в цих синонімічних рядах і парах мають різне походження, в основному вони складаються із утворень латинського, французького та грецького походження.

Перспектива подальшого дослідження полягає у вивченні етимологічної характеристики англійської соціологічної термінології.

Список використаних джерел:

- Батурьян, М.А. (2011). *Лингвокультурные и функциональные основы формирования терминологии социологии (на материале русского и английского языков)*. Автореф. ... канд. филол. наук. 11.02.19. / Теория языка. Майкоп.
- Холодїй, І.О. (2012). Структурно-семантичні характеристики синонімічних одиниць соціологічної термінології сучасної англійської мови. *Наукові записки. Серія «Філологія»*, 27, 93-96.
- Turner, B.S. (2006). *The Cambridge Dictionary of Sociology*. N.Y.: Cambridge University Press.

УДК 811.161.2'38

Бісовецька Л.А., канд. філол. наук
Суржук Т.Б., канд. пед. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Лінгводидактичний аналіз тексту, за визначенням А. В. Нікітіної (Нікітіна, 2015), – це процес визначення освітніх, розвивальних і виховних функцій тексту, його дидактичного потенціалу; технологічна розробка, що містить визначення мети і змісту навчання на основі тексту, упорядкованість процесу роботи з текстом як дидактичним матеріалом, поділ цієї роботи на етапи й операції, прогнозування репродуктивної та творчої діяльності на основі тексту.

Одним із завдань обґрунтування лінгводидактичного аналізу тексту є виділення провідних принципів, що лежать в основі його застосування в педагогічному дискурсі. На думку О. В. Караман, С. О. Карамана, М. І. Пентилюк (Пентилюк, Караман, Караман, 2009), необхідно враховувати методичні принципи аналізу тексту: просторово-часової співвіднесеності тексту з дійсністю; авторського ставлення до зображуваного; жанрової належності тексту; врахування особливостей ідіостилю автора; смислової і структурно-граматичної організації тексту; аналізу тексту за рівнями мови; виявлення конкретних засобів створення образності.

До принципів лінгводидактичного аналізу тексту відносять такі, як-от: відповідність освітньо-виховним завданням (придатність тексту для реалізації мети певного заняття); соціокультурна та стратегічна зумовленість (врахування вимог відповідних змістових ліній програми); структурно-семантична єдність (бачення функцій мовних одиниць різних рівнів як засобів структурного і смислового зв'язку); методичне прогнозування (передбачення дій учнів або студентів і проектування власної діяльності); дискурсна креативність (врахування оригінальних творчих розв'язань завдань); полікодовість (врахування функцій вербальних і невербальних засобів створення тексту).

Казка Івана Малковича та Софії Ус «Велике місто, маленький зайчик, або мед для мами» – один із найвидатніших дитячих творів видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», що витримав на сьогодні шість

перевидань і переклади двома мовами. Як зазначає О. Купріян (Купріян), «Мед для мами» не має жодної очевидної дидактики. Але з казки Малковича й Ус усі діти зроблять приблизно такі важливі висновки: (1) місто – велике, в ньому можна заблукати. Тож (2) самим іти в місто небезпечно, якщо не знаєш дороги. Також (3) треба знати свою домашню адресу. (4) У біді тобі можуть допомогти друзі. І нарешті – (5) якщо тебе немає вдома, мама за тебе дуже хвилюється. Мама тебе шукає. І неодмінно знайде. І мало не забули ще два: (6) мед – цілющий для горла; (7) про тих, кого любиш, треба піклуватися.

Текст (Кочан, 2008, с. 33) – це не хаотичне накопичення одиниць різних мовних рівнів, а упорядкована система, в якій усе взаємопов'язано і взаємообумовлено. Смислова цілісність тексту полягає у єдності його теми. Структурну (граматичну) цілісність забезпечують оніми, займенники, займенникові прислівники, дієслова одного часу тощо. Комунікативна цілісність тексту – це смислове і граматичне підпорядкування кожного наступного речення в попередньому, від відомого до нового. Для тексту характерна цілісність, зв'язність, членування, лінійність, інформативність, завершеність.

У казці виявлено фонетичні, морфемні, лексичні засоби увиразнення тексту. Фонетична характеристика Зайчика актуалізується за допомогою графона. Це фіксація індивідуальних особливостей вимови. До анатоμο-фізіологічних вад мовлення належать насамперед вікові особливості вимови дітей, наприклад: «Вибачте, а де тут *плодають* мед?» (Малкович, Ус, 2014, с. 3).

Звуконаслідування посилюють реалістичність твору, оскільки дають змогу читачеві не лише уявити, а й немовби чути те, що змальовує письменник:

«Дзень-дзелень!» – задзвонив дзвіночок на дверях (Малкович, Ус, 2014, с. 10).

Як звукові образи часто виступають вигуки. За їх допомогою виражаються почуття, емоції, позитивні та негативні оцінки. Вони не називають емоцій, волевиявлень, а лише сигналізують про них.

– Ой!.. – тільки й спромігся сказати Зайчик (Малкович, Ус, 2014, с. 11).

Зміна шрифту і щільність рядка графом відбиває зміну інтонації і логічного наголосу, тобто виконує функції передачі емоційного стану мовця у момент мовлення, передає його застереження або ж посилює авторську думку:

По позолочених місяцем трамвайних рейках брела крихітна постать з баночкою меду (Малкович, Ус, 2014, с. 25).

– Та це ж МОЯ ВУЛИЦЯ і моя зупинка! (Малкович, Ус, 2014, с. 28).

Дефісація, або подвоєння (потроєння) букв, передає сильне збудження персонажа, протяжність його мовлення, а залежно від того, що повторюється, також набуває своєрідних відтінків:

– М-мед? – перепитав чийсь муркотливий голос (Малкович, Ус, 2014, с. 3).

Всередині речення спостерігаються три крапки при розірваній, перерваній мові внаслідок хвилювання або зворушення мовця:

– Мамо, я... я ось... це тобі... для горла... (Малкович, Ус, 2014, с. 31).

У тексті вживається велика кількість слів з суфіксами зменшеності і пестливості: *Зайчик, Ведмедик, крамничка, лапки, пісенька, трамвайчик, баночка, віконце, дитятко, серденько, близенько, маленький*. Подібні суфіксальні утворення надають художньому текстові своєрідного звучання: читач відчуває прихильне ставлення автора до подій, до героїв твору.

Слова із згрубіло-збільшуваними суфіксами відіграють важливу роль як експресивно-характеристичні засоби. Вони вживаються для наголошення сили, міцності, великого розміру: *величезний екскаватор, величезна кишеня, ОТАКЕННА щукенція*.

Слова, вжиті у тексті казки, переважно стилістично нейтральні (*мед, ліки, чай, купити, читати, великий, свіжий, далеко* тощо), проте у мовленні Зайчика і Ведмедика зустрічаються розмовні слова:

- Куди женеш? (Малкович, Ус, 2014, с. 14)

- На велику покатаємось (Малкович, Ус, 2014, с. 17).

На лексичному рівні варто відзначити синонімію (сказати – мовити – бурчати), антонімію (великий – маленький), тавтологію (міліціонер свистів у свистульку), трансформацію фразеологізму (збити з ніг – збити з лап).

На морфологічному рівні спостерігаємо використання власних імен (Зайчик, Ведмедик, Кенгуру, Ведмедиця, Пелікан – одночленні неканонічні імена), конкретних іменників (вежа, ліфт, будинок, дах), якісних прикметників (сріблястий ліфт, велике золотаве сонце, маленькі лапки), відносних прикметників (морквяна крамничка, медова крамничка, липовий мед), дієслів переважно у формі минулого часу (побіг, зіткнувся, привітався).

На синтаксичному рівні відзначаємо підметові зачини речень. Вони спостерігаються в тих випадках, коли письменник висуває на передній план предмети опису як компоненти єдиного цілого в художній композиції:

Зайчик стояв біля дверей і не знав, що робити (Малкович, Ус, 2014, с. 1).

Отже, сюжет казки простий, лінійний, не переобтяжений деталями. Усі мовні засоби підпорядковані основній меті твору – показати турботливого маленького Зайчика, який хоче, щоб його мама була здоровою. Це добра казка, де тварини і птахи допомагають одне одному.

Список використаних джерел:

- Кочан, І.М. (2008). *Лінгвістичний аналіз тексту*: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання.
- Купріян, О. Епос про зайчика. *Barabooka. Простір української дитячої книги*. Available at: <http://www.barabooka.com.ua/epos-pro-zajchika/>
- Малкович, І., & Ус, С. (2014). *Велике місто, маленький зайчик, або мед для мамі*. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА.
- Нікітіна, А.В. (2015). Лінгводидактичний аналіз тексту посібника як засіб навчання студентів-філологів. *Народна освіта. Електронне наукове фахове видання*, 3 (27). Available at: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3702
- Пентиліук, М.І., Караман, С.О., & Караман, О.В. (2009). *Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах*. Київ: Ленвіт.

ПРОБЛЕМИ КОГНІТИВНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ СЕМАНТИКИ

UDC 81'37

Demenchuk O., Doctor of Philology
Rivne State University of Humanities (Rivne, Ukraine)

PRINCIPAL APPROACHES TO LEXICAL SEMANTIC DERIVATION STRATEGIES

The present-day linguistic semantics advocates the priority of a dynamic approach towards the study of linguistic items' semantics. Focusing on a dynamic conceptualisation of the world of discourse (of a certain situation or its fragment), the approach declares a new conception of linguistic items' semantics modelling. The content of a linguistic item is presumably arranged through a sampling of a polycentric model, structured as a set of alternative, hierarchically established semantic dimensions. The approach accords with the assumption on a multidimensional nature of cognition modelling, as well as with the theoretical premises on how multidimensional situations are modelled.

Semantic derivation is one of the aspects that reveals the dynamic nature of a linguistic item. As a dynamic phenomenon, semantic derivation is considered in terms of semantic shift models that are thought to represent the strategies of a linguistic item's semantic development in both diachronic and synchronic aspects.

Lexical semantic derivation represents «variation of meaning of a given word, be it synchronic or diachronic, i.e., the relation between two different meanings of a polysemous word or the relation between two meanings of a word in the course of semantic evolution» (Zalizniak, 2008, p. 217). The variation entails the reconfiguration of the word's semantic components, which presumably provides for numerous ways of its senses combining.

Semantic derivation is not just reduced to obvious polysemy (ambiguity that provides for a static combination of the source and target senses), as beside the semantic components it also takes into account various types of actantial alternations, such as deagentivation, focus of attention shift, categorical shift, etc. The alternations reveal the ways lexical semantic derivation strategies develop. We posit four approaches underlying lexical items' semantic development strategies: componential-

combinatorial, integral-situational, topological-schematic and complex-constructional.

The **componential-combinatorial** approach focuses on the idea of a feature-based and combinatorial representation of lexical meaning. The approach agrees with the idea of segmentation of a physical continuum «within which languages may draw either the same or a different number of boundaries and within which they may draw the boundaries at the same or different places» (Lyons, 1968, p. 58). The approach reveals the extensions that occur between the lexical item's semantic components and their configurations.

Within an **integral-situational** approach, semantic description focuses on diathesis alternations that provide for the transformations in a predicate structure configuration due to the changes observed in the participants and their relations (Levin, 2015). The approach upholds the idea of semantic (the demand to make all necessary distinctions relevant to meaning) and syntactic (the demand to make syntactically relevant distinctions that permit the expression of significant generalisations) correlations, underlying the actantial derivation strategies (see Van Valin, LaPolla, 1997, p. 91). The strategies occur when a lexeme of a polysemous word reveals neither common semantic configurations nor regular recurrent opposition of the components, though sharing the same actantial structure, «scenario», set by the predicate (Apresyan, 2009, p. 431).

The **topological-schematic** approach towards meaning represents the idea of a «holistic» arrangement of a lexical item's content. The semantic description within the approach applies to image-schemas – «the recurring patterns of our sensory-motor experience by means of which we can make sense of that experience and reason about it, and that can also be recruited to structure abstract concepts and to carry out inferences about abstract domains of thought» (Johnson, 2005, p. 18).

The **complex-constructional** approach focuses on the idea of a «mixed» representation of lexical item's semantics, which is associated with the elaboration of a knowledge representation inner structure. Within the approach, lexical item's semantics is reduced to the meaning of a construction. The approach proceeds from the assumption that «it is natural for constructions to be associated with a central sense, and with extensions from that sense» (Goldberg, 1995, p. 203).

Of paramount importance at present is the issue of combining methodologically adjacent approaches towards the explication of lexical semantic derivation. The adjacent approaches provide for revealing not

only the conceptual entities that underlie the content of a linguistic item or a class of linguistic items but also those areas of language cognition that represent the national worldview, the features of ethnic mentality, the characteristics of cognitive abilities of those, belonging to different linguistic communities. From this perspective, the study acquires significance for cross-linguistic (either contrastive or typological) studies, as it offers methods to decipher the peculiar manners, in which the semantics of a linguistic item encodes and distributes information on a certain state of affairs in related and non-related languages.

References:

- Apresyan, Yu. (2009). *Issledovaniya po semantike i leksikografii*. Moskva: Yazyki slavyanskikh kultur.
- Goldberg, A. (1995). *Constructions: A construction grammar approach to argument structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- Johnson, M. (2005). The philosophical significance of image schemas. In: B. Hampe (ed.), *From perception to meaning: Image schemas in cognitive linguistics* (pp. 15-34). Berlin; New York: Mouton de Gruyter.
- Levin, B. (2015). Semantics and pragmatics of argument alternations. *Annual Review of Linguistics*, 1, 63-83.
- Lyons, J. (1968). *Introduction to theoretical linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Valin, R., & LaPolla, R. (1997). *Syntax: Structure, meaning and function*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zalizniak, Anna A. (2008). A catalogue of semantic shifts. Towards a typology of semantic derivation. In: Vanhove, M. (ed.), *From polysemy to semantic change. Towards a typology of lexical semantic association* (pp. 217-232). Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publ.

UKD 81'37+316.7

Demenchuk D.,
Master's Student in Sociology and New Media
Collegium Civitas (Warsaw, Poland)

KONCEPT CZASU WOLNEGO W UJĘCIU SOCJOLINGWISTYCZNYM

Dzisiejszy świat zmienia się w zadziwiającym tempie i aby za nim nadążyć, trzeba zmieniać się razem z nim. Dlatego czas wolny nabiera coraz większego znaczenia i nie ogranicza się już do minut, godzin, dni. Liczy się jakość czasu, co z kolei sprawia, że wartość czasu wolnego jest wyższa. Dziś jest to jedna z najważniejszych potrzeb społecznych

człowieka. Czas wolny stał się miarą jakości i stylu życia społeczeństwa (Bombol & Dąbrowska, 2003, s. 46).

Czym jest czas wolny? W swojej pracy «Nowy słownik pedagogiki pracy» Nowacki, Korabiowska-Nowacka i Baraniak (2000, s. 43) zaznaczają: *Czas wolny definiowany jest jako czas odpoczynku, rekreacji, czas pozostający po wykonaniu pracy zawodowej, obowiązków rodzinnych, zabiegów higieny osobistej*. Obejmuje on różne elementy kluczowe dla życia każdego człowieka: odzyskanie energii, poświęcenie czasu sobie i swoim duchowym pragnieniom, por.: *Czas wolny rozpatrywany jest w dwu podstawowych znaczeniach: jako kategoria społeczno-kulturowa (zajęcia czasu wolnego, sposoby zagospodarowania czasu wolnego, funkcje czasu wolnego itp.) oraz jako zmienna wchodząca w skład repertuaru czynników współokreślających aktywność kulturalną jednostek i grup* (KJP).

Moim zdaniem, w dzisiejszych czasach wszystko zależy od rodzaju działalności człowieka i jego potrzeb. W tej kwestii poprawniej opisana jest dla mnie myśl Ratajczaka (Ratajczak, 2015). W jego opinii, większość z nas chce mieć jasny obraz tego, ile czasu mamy na pracę, wypoczynek i inne obowiązki. I rzeczywiście, ważne jest, byśmy mieli tego świadomość, by w dłuższej perspektywie snuć pewne plany, rozliczać je z innymi ludźmi. Daje to nam poczucie stabilności i bezpieczeństwa. Ale jest też druga strona tej potrzeby. Warto zadać sobie pytanie, jak byśmy się czuli, gdybyśmy mieli jasną strukturę na dzień, tydzień, rok, całe życie? Ratajczak podkreśla tu właśnie ten paradoks. Takie planowanie negatywnie wpływa na inną ludzką potrzebę wolności, która obejmuje spontaniczność i potrzebę świadomości, że w każdej chwili można się wycofać ze wszystkich zobowiązań. Do czego to prowadzi? Bardzo bliski jest mi wniosek, do którego dochodzi Ratajczak w swojej pracy Psychospołeczne aspekty zachowań ludzi w organizacjach (2015, s. 27). Nie dziwi więc fakt, że pracobolizm staje się coraz bardziej powszechny. Na przykład osoby pracujące na pół etatu lub zatrudnione na krótki okres chcą zwiększyć ilość czasu spędzanego w pracy. Podświadomie w ten sposób czują się pełnoprawnym członkiem społeczeństwa. Warto też zwrócić uwagę na te osoby, które mają wszelkie możliwości, by zmniejszyć swój tygodniowy czas pracy, ale świadomie tego nie robią, albo co gorzej – przyjmują na siebie więcej niż trzeba, por.: *Ograniczenia wynikające z potrzeb fizjologicznych oraz warunków pracy są dość sztywne, lecz jeśli chodzi o czas wolny sztywne są jedynie jego wymiary, natomiast treść, sposób wykorzystania, może być dowolnie kształtowany. Formy spędzania czasu wolnego dają się więc z trudem ujmować w jakieś wzorce. Ogólnie jedynie można powiedzieć, że obecnie wyraźnie zmniejsza się udział*

zachowań ruchowych na korzyść sedetalnych, związanych z rozwojem mass mediów (telewizji, radia, komputerów) (KJP).

Inny ciekawy szczegół zauważył Danecki (1974, s. 39-46). W swojej pracy podkreślał, że postrzeganie przez społeczeństwo pracy i czasu wolnego stało się ostro podzielone na «czarne i białe». Co to oznacza? Czas wolny w kontekście pracy stał się czymś lekkim, jasnym, pozytywnym, przynoszącym ludziom radość, ciepło i zainteresowanie życiem. Zostało to czymś, do czego społeczeństwo dąży. I nie na darmo popularne stało się pojęcie «życia od weekendu do weekendu». A wszystko dlatego, że to właśnie praca stała się negatywnym pojęciem, które przeszkadza społeczeństwu w byciu błędnie szczęśliwym. Cała wartość pracy polega na tym, że przynosi ona tylko pieniądze, które z kolei gwarantują człowiekowi byt. Chodzi o to, że jedyną miarą «dobrej pracy» jest wysokość zarobków. Jak powiedzieliśmy wcześniej, czas wolny stał się antytezą pracy, por.: *Analiza budżetu czasu samotnych rodziców potwierdziła, iż wskutek dużego obciążenia obowiązkami zawodowymi i domowymi korzystają oni z niewielkiej ilości czasu wolnego (KJP).*

Wszystkie te analizy potwierdzają hipotezę o dużym znaczeniu czasu wolnego w życiu każdego człowieka. J. Karney w Psychopedagogice pracy (2007) podkreśla, że głównym czynnikiem, na który należy zwrócić baczność, jest zarządzanie czasem. Ponieważ główny cel czasu wolnego leży w jakości jego spędzania, człowiek powinien starannie dopilnować, aby miał wystarczająco dużo czasu na jego realizację. Dlatego tak ważne jest zwrócenie uwagi na organizację czasu, gdyż nieprzestrzeganie elementarnych zasad może prowadzić do negatywnego wpływu na wszystkie dziedziny życia człowieka, por.: *Krótkie «odcinki» czasu wolnego, jego niekorzystne usytuowanie (np. przy pracy wielozmianowej), szczególnie w odniesieniu do funkcjonowania drugiego i trzeciego układu kultury, negatywnie wpływają na uczestnictwo bądź je uniemożliwiają – przynajmniej w stosunku do niektórych dóbr i instytucji (KJP).*

Ponieważ świat zmienia się bez końca, zmienia się również postrzeganie życia przez ludzi. Wszyscy ciągle odkrywamy nowe miejsca, kultury, nowych ludzi, więc nie dziwi fakt, że zmienia się podejście do czasu wolnego.

Bibliografia:

- Bombol, M., & Dąbrowska A. (2003). *Czas wolny. Konsument – rynek – marketing*. Warszawa: K.E. Liber.
- Danecki, J. (1974). *Jedność podzielonego czasu*. Warszawa: Książka i Wiedza.

- Kargul, J. (2005). *Obszary pozaformalnej i nieformalnej edukacji dorosłych : przesłanki do budowy teorii edukacji całościowej*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP.
- Karney, J. (2007). *Psychopedagogika pracy*. Warszawa: ŻAK.
- KJP: *Korpus języka polskiego*. (2022). Available at: <http://korpus.pwn.pl>
- Nowacki, T.W., Korabiowska-Nowacka, K., & Baraniak, B. (2000). *Nowy słownik pedagogiki pracy*. Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP.
- Ratajczak, Z. (2015). *Psychospołeczne aspekty zachowań ludzi w organizacjach*. Dąbrowa Górnicza: Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej.

УДК 81'371

Трифонюк Л.Ю., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

МЕНТАЛЬНЕ ПОЛЕ ПРЕДИКАТА *THINK*

Простір, який охоплює думка, безмежний. Думка – сполучна ланка між дійсністю та мовою. Все проходить від дійсності через думку в мову, і все від мови повертається через думку в дійсність. Р. Декарт казав, що думка – це все, що всередині нас, і протиставлена вона лише простору та матерії. Всі лексичні одиниці, що співвідносяться з поняттям «мислити», утворюють ментальне поле. Для визначення меж поля, його внутрішньої структури та співвіднесеності з іншими семантичними полями необхідно, як і при дослідженні будь-яких інших полів у мові, рухатися у двох протилежних напрямках: від змісту та від мовної форми (Гак, 1993, с. 22-29).

У центрі ментального поля в англійській мові знаходиться дієслово *think*, у якого виокремлюють такі значення: 1) мати певну думку або вірити, що щось є правдою; 2) використовувати мозок для вирішення чогось, вирішувати щось, уявляти щось; 3) мати слова або ідеї в голові, нікому не висловлюючи їх; 4) пам'ятати щось; 5) вважати, що хтось або щось є певною річчю або володіє певною властивістю (LDCE).

Перше значення, зафіксоване у Longman Dictionary – *to have a particular opinion or to believe that something is true* «мати певну думку або вірити, що щось є правдою», пов'язуємо з концептом *ІСТИННІСТЬ*. У другому значенні дієслово *think* означає *to use your mind to solve something, decide something, imagine something* «використовувати мозок для вирішення чогось, вирішувати щось, уявляти щось», що дозволяє

нам виокремити на цій основі концепт *ДУМКА*. Концепт *ІДЕЯ* пов'язаний із третім значенням – *to have words or ideas in your mind without telling them to anyone* «мати слова або ідеї в голові, нікому не висловлюючи їх». Наступний концепт – *ПАМ'ЯТЬ* і значення *to remember something* «пам'ятати щось». Останнім ми виокремили концепт *ПЕРЕКОНАННЯ*, опираючись на п'яте значення – *to consider that someone or something is a particular thing or has a particular quality* «вважати, що хтось або щось є певною річчю або володіє певною властивістю» (LDCE).

Таким чином, навколо центра ментального поля – предиката *think* ми виокремлюємо 5 концептів, із якими пов'язане це поняття:

- 1) *ІСТИННІСТЬ*;
- 2) *ДУМКА*;
- 3) *ІДЕЯ*;
- 4) *ПАМ'ЯТЬ*;
- 5) *ПЕРЕКОНАННЯ*.

Розподіл за концептами здійснювався на основі зробленого нами добору 150 предикатів ментального стану англійської мови. 62 одиниці із нашої вибірки було розподілено за виокремленими нами концептами.

Так, до першої категорії, яку об'єднує концепт *ІСТИННІСТЬ*, ми віднесли 14 одиниць із 62. Предикати ментального стану, що увійшли до цієї групи, умовно розподілили між двома підгрупами. До першої підгрупи увійшли 7 одиниць, які відрізняються між собою різним ступенем впевненості в істинності. Так, *guess* «to realize that something is true even though you do not know for certain» має значення «усвідомлювати, що щось є правдою, хоча й не знати напевне»; *admit* «to agree unwillingly that something is true or that someone else is right» означає «погоджуватися неохоче, що щось є правдою або, що хтось інший правий»; *assume* «to think that smth is true, although you have no proof» має значення «думати, що щось є істинним, не маючи доказів»; *suppose* «to think that smth is probably true, especially because of some information you have» означає «думати, що щось є ймовірно істинним, за наявності певної інформації»; *presume* «to be fairly sure of smth, especially because you have a good reason to think so, although you have no proof» має значення «бути досить впевненим у чомусь, маючи переконливу причину думати так, хоча не мати при цьому доказів»; *argue* «to state, giving clear reasons, that something is true» – «заявляти, що щось є істинним, подаючи ясні причини»; *trust* «to be sure that something is correct or right» – «бути впевненим, що щось є правильним».

або істинним». Виокремлені 7 одиниць на позначення концепту *ІСТИННІСТЬ* розташовані у зростаючій послідовності від одиниці, що виражає найменший ступінь впевненості в істинності до одиниці на позначення найбільшого ступеня серед представлених у нашій роботі. Звідси робимо висновок, що *guess* має найменший ступінь істинності, а *trust* – найбільший серед обраних нами одиниць.

Інші 7 одиниць, що належать до цієї групи, пов'язані з концептом *ІСТИННІСТЬ* віддаленістю від істинності. Так, *delude* «to make someone believe something that is not true» означає «змусити когось вірити, що щось не є істинним»; *doubt* «to think that smth may not be true or that it is unlikely» – «думати, що щось може бути неправдою, або що щось є маловірогідним»; *dream* «to think about smth that you would like to happen or have» означає «думати про щось, що хотілося б мати, або щоб щось сталося»; *idealize* «to imagine or represent something or someone as being perfect or better than they really are» має значення «уявляти або репрезентувати когось або щось як досконале, або краще, ніж це є насправді»; *imagine* «to form a picture or idea in your mind about what smth could be like» – «формувати в думках образ або ідею про те, як щось могло б виглядати»; *pretend* «to claim that something is true, when it is not» означає «стверджувати, що щось є правдою, коли це не так»; *suspect* «to think that smth is probably true, especially smth bad» має значення «думати, що щось є напевне правда, особливо щось погане».

До другої групи, яку об'єднує концепт *ДУМКА*, увійшло 24 одиниці. У цій категорії ми також умовно виокремили 2 підгрупи: 1) процес формування думки; 2) факт існування думки.

До підгрупи, яка позначає процес формування думки, ми віднесли 12 одиниць: *cogitate* «to think carefully and seriously about something» – «ретельно і серйозно обдумувати щось»; *concentrate* «to think very carefully about something that you are doing» – «дуже уважно думати про виконувану в цей час роботу»; *confuse* «to think wrongly that a person or thing is someone or something else» – «помилково думати, що особа або річ є кимось або чимось іншим»; *debate* «to consider something carefully before making a decision» – «зосереджено обдумувати щось перед прийняттям рішення»; *deliberate* «to think about something very carefully» – «дуже ретельно обдумувати щось»; *discuss* «to talk about something with another person or a group in order to exchange ideas or decide something» – «розмовляти про щось з іншою особою або групою осіб з метою обміну думками або вирішення чогось»; *figure* «to develop a particular opinion about a situation after considering

it carefully» – «розвивати певну думку про ситуацію, ретельно обдумавши її»; *meditate* «to think seriously and deeply about something» – «серйозно та глибоко обдумувати щось»; *mull* «to think about a problem, plan etc for a long time before making a decision» – «довго думати про проблему, план і т.ін. перед тим, як прийняти рішення»; *muse* «to think about something for a long time» – «думати про щось тривалий час»; *reflect* «to think carefully about something, or to say something that you have been thinking about» – «зосереджено думати про щось, або говорити щось, про що думали»; *ruminate* «to think carefully and deeply about something» – «зосереджено та глибоко обдумувати щось».

До підгрупи на позначення факту існування думки ми віднесли 12 одиниць: *agree* «to have or express the same opinion about something as someone else» – «мати або виражати таку ж саму думку про щось, як хтось інший»; *believe* «to have a particular opinion» – «мати певну думку»; *consider* «to have an opinion about smbd or smth after thinking carefully about them» – «мати думку про когось або щось, ретельно попередньо це обдумавши»; *count* «to consider someone or something in a particular way» – «думати про когось або щось певним чином»; *disagree* «to have or express a different opinion from someone else» – «мати або виражати думку, відмінну від чиеїсь»; *dislike* «to think someone or something is unpleasant and not like them» – «думати, що хтось або щось є неприємним і не любити це»; *exclude* «to decide that something is not a possibility» – «вирішувати, що щось не є можливим»; *feel* «to have a strong opinion, but one which is based on your feelings rather than on facts» – «мати сильне переконання, яке базується більше на відчуттях, ніж на фактах»; *like* «to think that something is nice or good» – «думати, що щось є гарним або хорошим»; *mind* «if you do not mind what someone does or what happens, you do not have a strong opinion about it» – «якщо хтось не рахується з тим, що робить хтось інший, або з тим, що відбувається – це означає, що він не думає про це»; *reckon* «to think that someone or something is a particular kind of person or thing» – «думати, що хтось або щось є певною особою або річчю»; *regard* «to think that smbd or smth is a particular kind of person or thing» – «думати, що хтось або щось є конкретною особою або річчю».

Концепт *ІДЕЯ* представлений у нашій роботі 9 одиницями. Так, сюди увійшли: *conceive* «to think of a new idea, plan, or piece of work and develop it in your mind, until it is ready to be used, made etc» – «думати про нову ідею, план, частину роботи і розвивати цю думку, не висловлюючи її, поки вона не буде готова до втілення»; *create* «to invent

or design something» – «винаходити або створювати щось»; *intend* «to have something in your mind as a plan or purpose» – «мати в думках план або мету»; *invent* «to make, design, or think of a new type of thing» – «робити, створювати або думати про новий тип чогось»; *propose* «to suggest something as a plan or course of action» – «пропонувати щось, таке як план або хід дій»; *resolve* «to find a satisfactory way of dealing with a problem or difficulty» – «знайти задовільний спосіб вирішення проблеми або вихід зі складної ситуації»; *sketch* «to describe something in a general way, giving the basic ideas» – «описувати щось узагальнено, подаючи основні ідеї»; *support* «to say that you agree with an idea, group, or person, and usually to help them because you want them to succeed» – «погоджуватися з ідеєю, групою або особою, звичайно з метою допомогти їм досягти успіху»; *write* «to produce a new book, article, poem etc» – «створювати нову книгу, статтю, поезію, тощо».

До групи на позначення концепту **ПАМ'ЯТЬ** було віднесено 5 одиниць із нашої вибірки: *forget* «to not remember facts, information, or people or things from the past» – «не пам'ятати фактів, інформації, людей або речей з минулого»; *memorize* «to learn numbers or words so well that you can remember them exactly» – «вчити числа або слова так добре, щоб їх можна було точно згадати»; *recall* «to deliberately remember a particular fact, event, or situation from the past in order to tell someone about it, especially in a law court or other official situation» – «точно пам'ятати певний факт, подію або ситуацію з минулого з метою розказати комусь про це, особливо в суді або в іншій офіційній ситуації»; *recollect* «to be able to remember smth, especially by deliberately trying to remember» – «могти згадати щось, особливо докладаючи для цього зусиль»; *remember* «to bring information or facts that you know into your mind» – «переносити інформацію або відомі факти в пам'ять».

На позначення концепту **ПЕРЕКОНАННЯ** у нашій роботі було виокремлено 10 одиниць. До цієї групи ми віднесли такі одиниці, які виражають переконання мовця у тому, що хтось або щось є певною особою або річчю, або йому характерна певна властивість: *appear* «used to say how something seems, especially from what you know about it or from what you can see» – «кажуть про те, яким щось здається, з того, що відомо про це, або, що можна побачити»; *appraise* «to officially judge how successful, effective, or valuable something is» – «офіційно висловлювати думку наскільки успішним, ефективним або цінним є щось»; *approve* «to think that someone or something is good, right, or suitable» – «думати, що хтось або щось є хорошим, правильним або

придатним»; *disapprove* «to think that someone or their behaviour, ideas etc are bad or wrong» – «думати, що хтось або їх поведінка, ідеї є поганими або неправильними»; *estimate* «to try to judge the value, size, speed, cost etc of something, without calculating it exactly» – «намагатися оцінити цінність, розмір, швидкість, вартість чогось, точно не підраховуючи»; *evaluate* «to judge how good, useful, or successful something is» – «оцінювати, наскільки щось є хорошим, корисним або успішним»; *judge* «to form or give an opinion about smbd or smth after thinking carefully about all the information you know about them» – «формувати або висловлювати думку про когось або щось, добре обдумавши, на основі всієї відомої про це інформації»; *label* «to use a word or phrase to describe someone or something, but often unfairly or incorrectly» – «використовувати слово або словосполучення для опису когось або чогось, часто несправедливо або неправильно»; *value* «to think that someone or something is important» – «думати, що хтось або щось є важливим»; *view* «to think about something or someone in a particular way» – «думати про когось або щось певним чином».

Аналіз предикатів ментального стану, згрупованих навколо центра ментального поля, предиката *think*, дає підстави зробити такі висновки:

1) було виокремлено 5 концептів, із якими пов'язане поняття *think*: **ІСТИННІСТЬ, ДУМКА, ІДЕЯ, ПАМ'ЯТЬ, ПЕРЕКОНАННЯ**;

2) 62 одиниці із 150 досліджуваних у роботі розподілено за 5 групами концептами;

3) до групи на позначення концепту **ІСТИННІСТЬ** було віднесено 14 одиниць – 23% із загальної кількості – 62 одиниць;

4) до групи на позначення концепту **ДУМКА** було віднесено 24 одиниці – 39% із загальної кількості – 62 одиниць;

5) до групи на позначення концепту **ІДЕЯ** було віднесено 9 одиниць – 14% із загальної кількості – 62 одиниць;

6) до групи на позначення концепту **ПАМ'ЯТЬ** було віднесено 5 одиниць – 8% із загальної кількості – 62 одиниць;

7) до групи на позначення концепту **ПЕРЕКОНАННЯ** було віднесено 10 одиниць – 16% із загальної кількості – 62 одиниць;

8) найбільша кількість одиниць, предикатів ментального стану (24 одиниці), була віднесена до групи на позначення концепту **ДУМКА** – 39%;

9) найменша кількість одиниць, предикатів ментального стану (5 одиниць), була віднесена до групи на позначення концепту **ПАМ'ЯТЬ** – 8%.

Ментальне поле предиката *think* являє собою нечітко окреслене поле, однак його ядро досить чітко окреслене. В центрі поля знаходиться найбільш репрезентативний елемент, якому протиставлені інші елементи поля на основі різних ознак основного явища.

Список використаних джерел:

- Гак, В.Г. (1993). Пространство мысли (Опыт систематизации слов ментального поля). В: Н.Д. Арутюнова (ред.), *Логический анализ языка. Ментальные действия* (сс. 22-29). Москва: Наука, 1993.
- LDCE: *Longman Dictionary of Contemporary English*. Retrieved from: <http://www.longmandictionariesonline.com>

ПРОБЛЕМИ ЗІСТАВНОЇ СЕМАНТИКИ

УДК 81'1:81'373.7–115:168.522

Мізін К.І., д-р філол. наук
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
(Переяслав, Україна)

ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ЗІСТАВНОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ

Відношення мови й культури – дуже давня тема. Одні вчені та мислителі, починаючи з Платона, стверджували, що мова створює культуру. Інші вважають, що мова – пасивне дитя культури. Але і прибічники першого погляду, і їх опоненти погоджувалися в тому, що мова й культура не існують одна без одної, що вони нероздільні. Зробити певний унесок у розв'язання цієї проблеми покликаний новий напрям у мовознавстві – лінгвокультурологічний, оскільки формування однієї з актуальних антропологічних дисциплін – лінгвокультурології – стало закономірним підсумком опрацювання проблеми кореспонденції мови й культури.

У лінгвістиці простежуємо єдність позиції науковців, відомих фахівців з проблеми вивчення взаємозв'язку мови й культури (М.Ф. Алефіренко, В.В. Воробйов, С.О. Кошарна, В.В. Красних, В.А. Маслова та ін.), стосовно того, що методологічним підґрунтям зіставного аналізу лінгвокультурологічного матеріалу є вчення В. фон Гумбольдта про мову як «дух народу» та теорія лінгвальної відносності Сепіра–Уорфа.

Учення В. фон Гумбольдта посідає перше місце не лише хронологічно, але й за його науковим значенням насамперед для мовознавства. Так, об'єктом аналізу в межах зіставної лінгвокультурології є питання, започатковані в працях цього геніального вченого. Ці питання активно обговорювалися протягом ХІХ–ХХ століть і не втрачають своєї актуальності й нині. Розвиток мовознавства ХХ ст. називають «історією повернення до Гумбольдта» (Радченко, 2001, с. 108), оскільки його ідеї стали ближчими дослідникам, які переконалися у перспективності погляду на мову як на складник культури: багато культурних феноменів, насамперед ціннісно навантажених смислових утворень, просто не вдається

описати, ігноруючи мову. При цьому основні етнолінгвістичні ідеї В. фон Гумбольдта чекають ще на адекватну інтерпретацію лінгвофілософами сучасності, адже «Геніальне творіння В. фон Гумбольдта залишається більшою мірою знаменитим, ніж зрозумілим» (Weisgerber, 1929, S. 4).

Саме феноменальні за своєю прогностичністю ідеї В. фон Гумбольдта, розвинені й удосконалені його послідовниками або тією чи іншою мірою запозичені й використані представниками різних антропологічних шкіл і напрямів, стали тими основами, на яких ґрунтуються методологічні засади зіставної лінгвокультурології. З лінгвістичною концепцією В. фон Гумбольдта безпосередньо пов'язаний такий методологічний принцип, як антропоцентризм, згідно з яким людина розглядається як центр і найвища мета світобудови. Антропоцентризм вважається однією з основних настанов сучасної лінгвістики та базовим принципом, який залучається мовознавчими дисциплінами, зокрема й зіставною лінгвокультурологією, для вивчення кореспонденції мови й культури в їх тісному взаємозв'язку.

Загальнофілософські засади зіставної лінгвокультурології – вчення про мову як «дух народу» і теорія лінгвальної відносності Сепіра–Уорфа – та принцип антропоцентризму, детальніший аналіз яких ми подаємо далі, тісно пов'язані з викладом концепцій, які слугують основою для розуміння нами сутності об'єкта пропонованого дослідження – компаративної фразеології.

Основою для зародження вчення В. фон Гумбольдта та його послідовників (Ф.І. Буслаєв, Й.Л. Вайсгербер, Г. Глінц, Г. Гольц, О.О. Потебня, Й. Трір та ін.), згідно з яким мова являє собою «дух народу», стала філософська концепція «духу народу» (Й.Г. Гердер, Г.В.Ф. Гегель та ін.). Власне, сам термін, як і поняття, запозичені В. фон Гумбольдтом, найімовірніше, у Й.Г. Гердера.

Згідно з цією концепцією, мова є дзеркалом культури, історичною пам'яттю про соціально значущі події в людському житті, виразником і зберігачем несвідомого стихійного знання про світ, оскільки «вона бере активну участь у всіх найважливіших моментах культурної творчості – виробленні уявлень про світ, їх фіксуванні й подальшому осмисленні» (Постовалова, 1999, с. 30). Проте мова тлумачиться В. фон Гумбольдтом не лише як «дух народу», але і його енергія, бо «мову слід розглядати не як мертвий продукт (Erzeugtes), а як продукт, що творить (створює) (Erzeugung)» (Гумбольдт, 2000, с. 69). Це положення сприяло в подальшому розумінню мови, по-перше, як

енергетичної субстанції в синергетичній концепції теорії «всеїдності» ім'яславців (С.М. Булгаков, О.Ф. Лосев, В.С. Соловйов, П.О. Флоренський та ін.), по-друге, як «живої» енергії (Ф.С. Бацевич, Л.М. Гумільов, К. Кастанеда, В.М. Манакін, В.М. Москалюк, А.О. Некрасов, О.В. Філатович та ін.), а також багато в чому визначило становлення когнітивно-семіологічної теорії «живого» Слова М.Ф. Алефіренка.

Як бачимо, вчення В. фон Гумбольдта, зазнавши різних трансформацій, залишається й сьогодні актуальним. В Україні ідеї цього лінгвофілософа значною мірою визначили науковий кругозір Н.В. Бардіної, Ф.С. Бацевича, І.О. Голубовської, В.М. Манакіна. Ми також спираємося в цій праці на гумбольдтівське розуміння мови як духовної реальності, живої діяльності людського духу, єдиної енергії народу. При цьому під «духом народу» розуміємо креативну енергію цього народу, одним із основних джерел якої є мова (мовленнєва діяльність). Наголосимо, що мова не тільки маніфестує «дух народу»: в мовних знаках цей «дух», зокрема культура, акумулюється і транслюється від покоління до покоління у тому чи іншому етносі. У самій же мові культурні смисли розподіляються нерівномірно, оскільки у знаках вторинної номінації міститься подвійна «доза» етнолінгвістичної та лінгвокультурологічної інформації. Серед знаків вторинної номінації об'єктом зіставно-лінгвокультурологічного вивчення ми обрали усталені порівняння, в яких найчіткіше, на наше переконання, втілюється «дух» зіставляваних етносів.

«Дух народу» як його енергія отримує в кожному етносі свій ритм. Л.М. Гумільов називає його пасіонарністю, під якою він розуміє біохімічну енергію живої істоти біосфери. Біофізичні коливання етносу є його креативною енергією, рушійною силою прогресу й культури. Ця сила керує етносом, впливаючи на кожного індивіда. І оскільки людина як біодуховна істота є сукупністю трьох складників: фізичного тіла, душі й духу, енергетичний ритм, або «дух народу», «пронизує» людину тривимірно. Таке усвідомлення онтології енергії-матерії біосфери Землі дозволяє дослідникам вибудовувати свої концепції, навіть ті, які не декларують мову як енергетичну систему, на аналогічних засадах. Так, Г.Д. Гачов вийшов у своєму дослідженні на поняття «національний Космо-Психо-Логос», оскільки, на його думку, подібно до того, як будь-яка істота є троїстою єдністю: тіло, душа, дух, так і будь-яка національна цілісність є єдністю місцевої природи (Космос), характеру народу (Психея) та складу мислення (Логос) (Гачев, 1995, с. 59-63). Про визначальну роль ритму й вібрацію

нейронів пишуть і нейропсихологи: опрацювання інформації, що сприймається, відбувається згідно з певним індивідуальним ритмом (поняття «індивідуальний ритм» не суперечить концепції Л. М. Гумільова про ритм етносу, а навпаки, її підтверджує), що складається з інтервалу, який характеризується періодичною вібрацією нейронів. Цей інтервал нейропсихологи називають «момент сприйняття». Зрозуміло, що ритм етносів і, відповідно, їх «момент сприйняття» більшою чи меншою мірою різняться.

Отже, «дух» етносу, або його енергетичний ритм, «пронизує» людину як біодуховну істоту на рівні трьох її тіл, впливаючи на вербалізацію об'єктивного світу, оскільки енергія мови етносу скеровується й підживлюється загальним його ритмом. З цим ритмом синхронізуються когнітивні й мовомисленнєві процеси індивіда, формуючи як його (мовну) свідомість, так і етносу.

Така інтерпретація положення В. фон Гумбольдта про мову як «дух народу» переконала нас розвивати ідеї цього вченого надалі, зміцнюючи їх близькими за духом концепціями та враховуючи нові досягнення науки щодо організації Всесвіту (показовою тут є комп'ютерна метафора «kollektive Programmierung des Geistes» (досл.: колективне програмування духу), яку ввів голландський соціолог Г. Гофстеде, щоб яскраво унаочнити той факт, що людина носить у своїй пам'яті зразки мислення, чуттів і дій, які детермінують її поведінку.

Список використаних джерел:

- Гачев, Г. (1995). *Национальные образы мира. Космо-Психо-Логос*. Москва: Изд. группа «Прогресс» – «Культура».
- Гумбольдт, В. фон. (2000). *Избранные труды по языкознанию*. Москва: «Прогресс».
- Постовалова, В.И. (1999). Лингвокультурология в свете антропологической парадигмы (к проблеме оснований и границ современной фразеологии). В: В.Н. Телия (отв. ред.) *Фразеология в контексте культуры* (сс. 25-33). Москва: Языки русской культуры.
- Радченко, О.А. (2001). Лингвофилософские опыты В. фон Гумбольдта и постгумбольдтианство. *Вопросы языкознания*, 3, 96-125.
- Weisgerber, L. (1929). *Muttersprache und Geistesbildung*. Göttingen: Rubert & Co. G.m.b.H.

УДК 81'373:81(420):81(477)

Аладько Д.О., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

Аладько О.Д., магістрантка
Університет Марії Кюрі-Склодовської (Люблін, Польща)

ГЕНДЕРНА СТЕРЕОТИПІЗАЦІЯ У ФРАЗЕОЛОГІЇ

Стереотип є заздалегідь упередженням та спрощеним уявленням про риси, що характеризують людину, ситуацію тощо, ставлення, засноване на такому уявленні (OED). Це найбільш широке визначення стереотипу дає уявлення про образ або поняття, яке з'являється в людському розумі щодо певного реального чи уявного об'єкта.

У рамках лінгвістичного дослідження стереотипи інтерпретуються як спеціальні форми знання та зберігання оцінок, тобто так звані поняття орієнтованої поведінки.

Альтернативною точкою зору є заміна поняття стереотипу ідеєю достатньої або необхідної умови. Стереотип у цьому випадку функціонує як психологічний образ предмета, об'єкта, або його характеристики. Мовець у цьому випадку має певні знання або досвід, що пов'язані із цим об'єктом (Strazny, 2005, с. 949).

Існують різні традиційні, соціальні та культурні стереотипи, що відносяться до різних сфер людської діяльності. Вони можуть мати справу з расою та етнічним походженням, статтю, віковими групами тощо. Стереотипи існують як певна соціальна класифікація, котра корелює або співвідносить людину або річ з певною групою. Соціальні стереотипи є одним із прикладів того, як певні головні члени категорії можуть бути використані для представлення всієї категорії (частина означає ціле), при цьому існує небезпека, що можна зробити висновки про всю категорію людей на основі характеристик, пов'язаних з однією підгрупою (Geeraerts, 2007, с. 180).

Розуміння поняття «гендер» у сучасній лінгвістиці є подвійним. По-перше, воно реалізується як граматична категорія роду, а по-друге, як велика кількість питань, що включають різні аспекти використання мови чоловіками та жінками та їх розуміння крізь призму мови (Malmkjar, 2002, с. 302).

Вивчаючи гендерно пов'язані слова з позитивним, негативним та нейтральним значенням, ми повинні розглянути семантичне поле гендерних уявлень. Щоб зрозуміти мову у своїй специфіці, потрібно реконструювати не тільки її форму, але й семантичні поля, поля слів, які складають її зміст. Семантичне поле гендерних понять включає слова, які позначають чоловіків і жінок; воно також охоплює область різних статевих стосунків та відносин.

Гендерне поняття часто може бути частиною ідіоми. Ідіому можна визначити як сталу фразу, семантично непрозору, значення якої не може бути виведена зі значень її складових. Ідіома є єдиною семантичною одиницею, яка має виразне емоційне забарвлення (Strazny, 2005, с. 494).

Порівнюючи гендерні стереотипи в англійській та українській мовах, ми можемо побачити, що вони майже повністю подібні. Семантичні паралелі наявні в обох мовах.

В обох мовах чоловік розглядається як такий, що займає керівну позицію. У наявних у фразеології стереотипах він репрезентується як сильний (*man of iron; bull-moose; Здоровий, як лось*), незалежний (*Чоловік там рідко умирає, де ся рожедає*), який керує родиною (*Every man is a king at home; У нас така приповідка: де парубок, там и дівка; Світ світом, не була баба війтом, та й не буде ніколи*), він робить вибір (*Choose your bird out of a clean nest; Жінка лозинка: куди схоч, похилиш; Жінка, як торба: що положиш, те й несе*).

У той же час стереотипи в англійській фразеології часто наголошують на ідеї домінування жінки в родині, що не було виявлено у відібраних українських мовних одиницях (*She wears the breeches /trousers; monkey-man; apron-husband; Man is the head – but woman turns it!*).

В обох мовах чоловік часто розглядається як жорстокий та схильний до насильства (*a wolf; Люби як душу, а труси, як грушу; Жінка Івася боялася, під припечок сховалася*); такий, що полюбляє випити (*Better my hog dirty home than no hog at all; Чоловік не скотина – більш відра не вип'є; Я такий чоловік: як візьму, то й вип'ю*); неуважний до жінки (*In vain does the mill clack if the miller is deaf; Женувся – зажурився, продав жінку за сопілку*).

Стереотипним в обох мовах часто є підкреслення недоліків жінки. Вона може бути схильна до сварки та образ (*like a fish-wife; Ні продати, ні проміняти: лучче було не брати*); мати хижі наміри (*tiger-cat*); залежною (*grass widow*); схильною до оман (*То й не жінка,*

як сім раз на день не обманить чоловіка); схильною смачно поїсти (Чоловік за поріг, а жінка за пиріг).

В обох мовах фразеологічні одиниці звинувачують жінок у контактах із темними силами: *He has a great fancy for marriage that goes to the devil for a wife; a vamp; bewitch; Баба з пекла родом; Баба та чорт то собі рідня.*

Стереотип невірності обох статей також наявний в обох досліджуваних мовах: *like a feather on a hill; the cat among the pigeons; He thought he had got a gold finch, but it proved a wag tail; Як би він ні жив, та жив, аби в чужу гречку не вскакував; Сідини в голову, а чорт в бороду; У гречку скочив та и вворвав.*

В обох мовах жінка розглядається як справжній скарб, який потрібно берегти та цінувати – *A good wife must be bespoke, for there's none readymade; drink on a stick; Дівка, як ягідка; Гарна дівка, як маківка.*

Ще одним спільним стереотипом, який прослідковується і в англійській, і в українській мовах, є балакучість жінки: *If you would have a hen lay you must bear with her cackling; As hard to find a woman without an excuse as a hare without a muse; There is nothing sharper than a woman's tongue; Жінка и кам'яну гору пересіче; Дві бабі – торг, а три – ярмарка; Жінка хіба те утає, чого не знає.*

Фразеологічні одиниці обох мов також вважають, що жінка повинна дбати про родину та господарство: *busy as a wife at an oven; little kens the wife that sits by the fire; Нема кому ні обіпрать, ні облатать: треба женитися; Як сорочка біла, то й жінка мила.*

Стереотип про те, що чоловік та жінка мають підходити одне одному також бачимо в обох мовах: *live tally; The shoe will hold with the sole; Який чорт з Шишка, така його й жінка; Що дід, що баба, то една рада.*

Результати контрастивного аналізу можемо представити у вигляді таблиці.

Таблиця 1.

Гендерні стереотипи в англійській та українській мовах

Стереотип	Англійська мова	Українська мова
Чоловік керує/чоловік сильний	+	+
Жінка керує	+	–
Чоловік поганий (злий, жорстокий)	+	+

Жінка погана (слабка, залежна)	+	+
Жінка пов'язана із відьомством	+	+
Чоловік невірний	+	+
Жінка невірна	+	+
Жінка витрачає гроші	+	–
Жінка – це скарб	+	+
Жінка балакуча і любить сваритись	+	+
Жінка повинна дбати про родину і господарство	+	+
Чоловік та жінка мають підходити одне одному	+	+

Зіставний аналіз гендерних стереотипів в англійській та українській фразеології доводить, що існуючі стереотипи є подібними. Перспективою подальших досліджень є аналіз гендерних стереотипів у малих фольклорних формах та корпусах текстів.

Список використаних джерел:

- УПП: Номис, М. (2004). *Українські приказки, прислів'я і таке інше*. Київ: Либідь.
 Geeraerts, D. (2007). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: OUP.
 Malmkjar, K. (2002). *The Linguistics Encyclopedia*. London, New York: Routledge.
 OED: *Oxford English Dictionary*. Available at: <http://www.oed.com/>
 Strazny, Ph. (2005). *Encyclopedia of Linguistics*. New York: Fitzroy Dearborn.
 TTEM: Wilkinson, P. R. (1993). *A thesaurus of traditional English metaphors*. London, New York: Routledge.

УДК 81.373.2+811.111+81.161.2

Павловська Л.О., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛЬНИХ ФОРМУЛ ПОБАЖАНЬ У ПРАГМАТИЧНОМУ АСПЕКТІ НА МАТЕРІАЛІ РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВ

Вербальні формули побажань, як різновиди комунікативних актів – це факти ритуалізованого спілкування адресанта з адресатом

через посередництво тексту. Текст виступає у такому розумінні не як повідомлення, а як спосіб його реалізації, як передумова правильного декодування адресатом інтенції адресанта-мовця. Адресат реагує передусім не на адресанта, а на форму та зміст побажального тексту. Процес його декодування і дешифрування є складною системою взаємодій: він втрачає однократний і кінцевий характер і наближається до семіотичного спілкування однієї особистості з іншою автономною особистістю через текст.

Як зазначає Е. Азнаурова, повторення вживання слова у типізованій ситуації мовленнєвого спілкування може призвести до узуального закріплення у слові прагматичної інформації (Азнаурова, 1988, с. 38). Однак у побажаннях як специфічних прагматичних ритуальних формулах, які передусім і зорієнтовані на повторне вживання у типізованій ситуації, прагматичний компонент є домінувальним і обов'язковим. Таким чином, кожен аспект прагматичного змісту побажання як у мовній системі, так і у мовленні співвідноситься з певним чинником комунікативно-прагматичної ситуації. Зовнішню семантичну конфігурацію побажального контексту можна подати у формі набору елементарних смислових передумов (пресупозицій), типових для побажань аналізованого типу. Пресупозицію розумітимемо як імпліцитний компонент змістової структури побажального висловлювання, що виступає у якості передумови розуміння (Сусов, 2009, с. 136) і, відповідно, дешифрування змісту висловлювання адресатом. У аналізі орієнтуватимемося на прагматичну пресупозицію, що обумовлюється комунікативним контекстом і задається адресантом.

Виходячи із специфіки ВФП у прагматичному аспекті, є підстави говорити про добрий намір (благопобажання) та злий намір (злопобажання) як компонент змісту висловлювання, який з огляду на ритуально-магічний характер мовних одиниць цього типу має бути істинним. Цьому сприятиме віра у магічну силу слова: «бажаючи добра (зла), я переконаний, що шляхом промовляння змісту побажання можу посприяти досягненню бажаного доброго (злого) результату». Таку пресупозицію можна вважати прагматичною: мовець (адресант) вважає істинність свого висловлювання потенційно відомою і адресатові (КТСЛТ, 2001, с. 135). Здійснивши висловлювання питомо магічної, а для сучасного адресанта клішованої благопобажальної чи злопобажальної формули, адресант надає вислову цілеспрямованості, перетворюючи його на ілокутивний акт, під яким розуміють вираження комунікативної мети у ході

промовляння певного вислову. Ілокуція як семантико-прагматична мета – вплинути на свідомість чи поведінку адресата. За Дж.Серлем, побажання можна кваліфікувати як ілокутивний акт, що реалізує цільову настанову адресанта. Цілеспрямованість як функцію мовленнєвого акту побажання (ілокутивну силу вислову) формують відповідні ілокутивні дієслова.

М. Гусаренко вважає за можливе говорити про оптативну ілокутивну функцію. Справді, в переліку ілокутивних дієслів Дж.Остіна та Дж.Серля немає дієслова хотіти, оскільки воно не містить у своїй семантиці семи «говоріння», відтак не може вважатися ілокутивним. З іншого боку, бажання – це такий акт, який можна передати адресатові лише посередництвом певної знакової системи, як це відбувається із будь-яким внутрішнім станом, котрий необхідно передати, повідомивши про нього. Мова має цілий арсенал мовних засобів вираження бажання, і будь-який мовленнєвий акт-побажання містить, як мінімум, дві пропозиції: першу – я хочу (я бажаю у значенні: «я хочу», а не «я висловлюю побажання») – це показник загального оптативного значення; другу – пропозицію, що відображає бажане (небажане) щодо адресата: (1) я хочу + (2) тобі добре; (1) я хочу + (2) тобі погано. Таким чином, мовленнєвий акт побажання, зорієнтований від 1 особи однини теперішнього часу, яка здійснює акт вербального побажання (1), і пропозиції (2), фіксує бажаний стан речей щодо адресата (чес. Kež bys stále žil tak šťastně: (1) я хочу + (2) щоб ти завжди був щасливим => тобі добре => ти зазнав конструкції; укр. англ. A death without a priest to him in a town without a clergyman: (1) я хочу + (2) щоб ти прийняв смерть без священика у місті без священнослужителя => тобі погано => ти був вилучений із «своїх»; укр. Бодай ти галушку не проковтнув, щоб ти вареником подавився: (1) я хочу + (2) щоб ти не міг ковтати => тобі погано => ти зазнав деструкції; бол. Да оглушее и сос две уши: (1) я бажаю + (2) щоб ти оглох на обидва вуха => тобі погано => ти зазнав деструкції.

Головним аргументом на користь ілокутивного акту побажання є наявність специфічного ілокутивного дієслова, оскільки саме дієслово експлікує ілокутивне значення висловлювання, називає ту дію, на відміну власне говоріння, котру ми здійснюємо посередництвом висловлювання, точніше, його магічної сили. Що ж до ВФП, то ілокутивним дієсловом для цього типу мовленнєвих актів виступає дієслово *бажаю* у 1 особі однини теперішнього часу дійсного способу, як того вимагає теорія мовленнєвих актів. Це дієслово вживається перформативно, оскільки його форма у 1 особі теперішнього часу є за

семантикою рівнозначною здійсненню дії, вираженої цим дієсловом. У контексті побажань-експресивів дієслово *бажаю* є еквівалентом дії, вчинку. Мовленнєвий акт, що містить перформативне дієслово, стверджує дію одночасно із утворенням дії суб'єкта.

У контексті побажань у різноструктурних мовах суттєве значення має той факт, що перформативне дієслово виражає значення певної (мовленнєвої) дії, протиставляючись тим дієсловом, що називають, описують дію, а не виконують її. Перформативне висловлювання вимагає абсолютної одночасності бажаної події з моментом мовлення.

Список використаних джерел:

Азнаурова, Э.С. (1988). *Прагматика художественного слова*. Ташкент: Фан.

Сусов, І.П. (2009). *Лінгвістична прагматика*. Вінниця: Нова книга.

КТСЛТ: *Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів*. (2001). За ред. С.Я. Єрмоленко. Київ: Либідь.

УДК 81'373.6:81'373:811

Кінашук А.В., асистент

*Національний університет водного господарства та
природокористування
(Рівне, Україна)*

**ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ІРРАЦІОНАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ
(НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ
ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ)**

Теоретичні основи здійснення етимологічного аналізу студіювали у своїх розвідках як зарубіжні (Дж. Т. Баррс, С. Н. Дворкін, М. Стаховський та ін.), так і вітчизняні (М. Мирошніченко, Н. Назаров, Я. Шекера, І. Юдкін-Ріпун та ін.) науковці. На практиці ж до питання етимологічного аналізу зверталися Й. Осецький (обґрунтовано роль санскриту у вирішенні актуальних теоретичних і прикладних проблем зв'язку української мови з її індоевропейською праосновною послуговуючись результатами етимологічного аналізу колоронімів), С. Пампура (досліджено етимологізацію запозичень у різноструктурних мовах), Л. Попова (представлено роль етимологічних розвідок у формуванні правописних умінь і навичок молодших школярів), А. Сібрук, Т. Гульченко (розглянуто питання вивчення етимології окремих груп слів, подано реконструкцію як основний етап дослідження історії

слова, проаналізовано шляхи та методи опису внутрішньої форми), Л. Шуст (вивчено роль етимологічного аналізу лексем у системі словникової роботи учнів молодших класів) та ін. Названі напрацювання авторів засвідчують неабияку актуальність досліджень на предмет здійснення етимологічного аналізу різного лексичного матеріалу у споріднених та неспоріднених мовах.

Мета розвідки – здійснити етимологічний аналіз ірраціональних дієслів на матеріалі української, англійської та німецької мов.

Етимологічний аналіз характеризуємо як особливий вид аналізу, що спрямований на визначення історії походження слова, його первинного значення, а також виявлення словотвірних засобів, відповідно до яких у досліджуваному значенні і відбулися зміни.

Матеріалом дослідження у розвідці слугують ірраціональні дієслова української, англійської та німецької мов на позначення тих несвідомих або підсвідомих дій, які людина здійснює під впливом ірраціональності, пор.: укр. *віщувати, передбачати, осявати, прозрівати, химерити, марити, видітися, фантазувати, отуманюватися*; англ. *foresee, foretell, prophesy, intuit, prognosticate, flash, dawn, fancy, hallucinate*; нім. *prophezeien, voraussagen, verspüren, wittern, auflichten, aufhellen, dämmern, fantasieren, erscheinen, erträumen*. Етимологічний аналіз найрепрезентативніших ірраціональних дієслів здійснюватимемо відповідно до етимологічних словників української, англійської та німецької мов.

ЛО *віщувати* презентуємо як один із словотвірних та фонетичних варіантів лексеми *віщий*, яка походить з праслов'янської **věstjь/*vědtjo* «мудрий», похідного від основи дієслова *věděti* «відати, знати» також неясної етимології (ЕС) (має місце етимологічна модель прямого запозичення ПРАСЛОВ'ЯНСЬКА МОВА > УКРАЇНСЬКА МОВА). На сьогодні ЛО набула значення «наперед визначати те, що буде, що станеться; пророкувати», точна дата вживання якого також не задокументована. Уважаємо, що для цієї лексеми реалізована семантична модель «набуття знання наперед».

ЛО *predict* утворилася від *prae* «before» та *dicere* «to say» за етимологічною моделлю прямого запозичення ЛАТИНСЬКА МОВА > АНГЛІЙСЬКА МОВА: від латинського *praedicatus*, дієприкметника минулого часу «foretell, advise, give notice», що презентує семантичну модель «казати (шукати) знання». Уперше це слово було зафіксовано у 1620pp. за фонетичним та словотвірним варіантом *predicted*.

За словниковою статтею слово *voraussagen* походить від твірного префікса *voraus-* твірної основи *-sagen* за семантичною моделлю

«шукати (казати) знання наперед» у значенні «etwas vorhersagen» із точно не встановленою датою початку уживання ЛО. Звідси робимо висновок, що для досліджуваної лексики реалізована етимологічна модель ВЛАСНЕ НІМЕЦЬКА МОВА.

За етимологічною моделлю прямого запозичення ПРАСЛОВ'ЯНСЬКА МОВА > УКРАЇНСЬКА МОВА слово *очманіти* («втратити здатність нормально мислити, рухатися, діяти (від чаду, алкоголю, нікотину, нервового потрясіння тощо)») походить від ЛО *чмана*, значення якої – «очманіла, одуріла людина (привид, мана)» та є результатом поєднання слова *мана* із підсилювально-експресивним, а нині змертвілим, префіксом *ч(ь)*-. Разом з тим, у словникові віднаходимо ще одне пояснення походження ЛО *чмана*, яке пов'язане із праслов'янським **šťmanъje* «трави, бур'яни» (ЕС). Для вказаної лексики виокремлюємо семантичну модель «перенесення властивості рослини чи привида на характеристику людини».

Етимологічний словник уперше фіксує ЛО *intuit* 1776р. у значенні «to tutor», яка походить від латинського *intuit*- (етимологічна модель ЛАТИНСЬКА МОВА > АНГЛІЙСЬКА МОВА), яке у свою чергу бере свій початок від латинського дієприкметника минулого часу *intueri* «look at, consider». У значенні «to perceive directly without reasoning, know by immediate perception» ЛО *intuit* уперше було вжито у 1840р. письменником Томасом де Квінсі. Для ірраціональної лексики *intuit* виокремлюємо семантичну модель «розширення фізичної здатності людини «бачити щось очима» до ірраціональної здатності «бачити щось без відомої на те причини».

ЛО *prophezeien* у німецькій мові уперше датовано IX ст. у значенні «vorhersagen, verkünden, eigentlich wohl für einen anderen sprechen, aussagen» та, ймовірно, було запозичено від латинського *prophēta* (етимологічна модель ЛАТИНСЬКА МОВА > АНГЛІЙСЬКА МОВА), вживаного церковними служителями. Пізніше було зафіксовано значення «Verkünder und Deuter des göttlichen Willens, Seher, Mahner» для ЛО *Prophet*, що пояснюємо семантичною моделлю «розширення фізичної здатності людини «розмовляти» до ірраціональної здатності «проголошувати передбачене».

Таким чином, етимологічний аналіз ірраціональних дієслів засвідчує такі найтиповіші шляхи запозичення: праслов'янська мова для української та латинська мова для англійської і німецької мов. Крім того, виокремлено семантичні моделі зміни значень для кожної з досліджуваних лексем у зіставляваних мовах. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у здійсненні більш детального

етимологічного аналізу ірраціональної лексики на матеріалі української, англійської та німецької мов.

Список використаних джерел:

- Белецкий, А. (1950). *Принципы этимологических исследований*. Киев: Издательство Киевского университета.
- ЕС – *Етимологічний словник*. Available at: <https://goroh.pp.ua> (дата звернення 20.10.2020).
- DWDS – *Digitales Wörterbucher der Deutschen Sprache*: Available at: <https://www.dwds.de/> (Datum der Bewerbung 20.10.2020).
- OED – *Online Etymology Dictionary*. Available at: <https://www.etymonline.com/> (date of application 20.10.2020).

УДК 81'373.2

Федоров І.Б., магістрант

*Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)*

**ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ АРТЕФАКТНИЙ ПРОСТІР
ЛЮДИНИ У ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА
УКРАЇНСЬКОЇ МОВ**

У роботі розглянуто особливості вербалізації концепту АРТЕФАКТНИЙ ПРОСТІР ЛЮДИНИ у фразеологізмах англійської та української мов, які характеризують побут людини.

Концепт визначається як основна одиниця свідомості, складова колективної підсвідомості, оперативна змістовна одиниця пам'яті, одиниця ментальних або психічних ресурсів свідомості, частина концептуальної системи, яка відображає знання та досвід людини у вигляді квантів знання, частково матеріалізується, вербалізується мовними засобами, включає значну частку невербалізованої інформації (Левицький та ін., 2013, с. 15).

Артефакт – це зовнішній матеріальний об'єкт. У роботі артефакт фактично означає будь-який об'єкт штучно створений людиною, який існує матеріально.

Артефактний простір людини – це сукупність концептів, побудованих на розумінні тих чи інших артефактів, що оточують людину. Артефактний простір загалом різниться залежно від мови, часу, соціуму у якому існує людина, її фахом та іншими

індивідуальними ознаками. У роботі розглянуто загальні артефакти притаманні більшості носіїв розглянутих мов.

Вербалізація – це словесне вираження думки, поняття, ідеї. Перенесення думки у словесну форму. Формулювання у мовній формі підсвідомих, невербальних думок.

У роботі проведено зіставний аналіз значення, складу, структури фразеологізмів англійської та української мов, які вербалізують концепт АРТЕФАКТНИЙ ПРОСТІР ЛЮДИНИ.

Тематика фразеологізмів охоплює артефакти побуту: одяг, будівлі, меблі, інструменти, харчування, приладдя тощо, пор.: англ. *part of the furniture, hot seat, perfect picture, sandwich child, old salt, nuts and bolts, bad hat, regular brick*; укр. *легкий хліб, повна хата, прохідний двір, голка в соломі, пара чобіт на одну ногу, щербата копійка, колеса історії, далекий приціл*.

На основі таких словосполучень визначено артефактні одиниці, що мають більшу значущість у тій чи іншій мові, а також подібності та відмінності у загальних тенденціях формування фразеологічних одиниць на основі артефактів в обох мовах.

Наприклад, до фразеологізму *голка в соломі*, що означає «те що не можна знайти», існує відповідник *needle in a haystack* з рівноцінним значенням, але відмінним за складом. Замість *соломи* англomовна ідіома використовує слово *haystack*, тобто *копиця соломи*. Така відмінність часто характерна при порівнянні двох мов, англomовний варіант частіше використовує саме конкретизовану, а не абстрактну форму.

З іншого боку, існує безліч фразеологізмів, які взагалі не мають відповідника в одній із мов. Наприклад, *old salt*, що має значення «старий моряк». Відсутність подібної ідіоми в українській мові можна пояснити двома причинами. По-перше, культура англomовних країн історично завжди була тісно пов'язана з мореплавством та рибним господарством, як у часи Середньовіччя, так і у сьогоденні, тоді як більшість україномовного населення історично живе далі від берегу моря. По-друге, англійській мові загалом більш притаманне використання метонімії, яка виражена у слові *salt* у цьому прикладі, яке фактично асоціюється з атрибутом моряка.

На цих прикладах можна побачити, що між двома мовами існує як багато подібностей, так і відмінностей у цій сфері, які пов'язані як з структурними особливостями обох мов, так і з культурно-історичними факторами, що вплинули на специфіку їх фразеології.

Список використаних джерел:

- Левицький, А.Е. та ін. (2013). *Лінгвоконцептологія: перспективні напрями*. Луганськ: Видавництво Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».
- Мовна концептуалізація артефактного простору людини*. (2021). Колективна монографія. О.В. Деменчук (ред.). Рівне: РДГУ.
- Фразеологічний словник української мови*. (1993). В.М. Білоноженко (ред.). Київ: Наукова думка.
- Gulland, D.M., & Hinds-Howell, D.G. (2001). *The Penguin Dictionary of English Idioms*. London: Penguin Books.

УДК 81'373:81(420):81(477)

Хомутовська І.С., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

**ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З НАЗВАМИ ТВАРИН
В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ**

Фразеологізми з назвами тварин в українській мові можуть позначати емоційний стан людини. Такі звороти використовують різні образи тварин, різні ситуації. Наприклад, стан, коли людині соромно, може бути описаний фразеологізмом *пробігла собака поміж ногами*.

Близькою до ідеї сорому є відчуття провини за певні дії. Людина з таким відчуттям може бути схарактеризована як *(мов, ніби і т. ін.) побитий (побита) собака (пес)*. Перебування в стані тривоги, неспокою, хвилювання також може бути позначене за допомогою фразеологічної одиниці із компонентом-зоонімом: *коти шкребуть на серці*. Сильні емоції, великі переживання є темою й іншого фразеологічного звороту, що використовує образ іншої тварини – *гадюка ссе коло серця*.

Поганий настрій, дратівливий стан, в якому перебуває людина є темою сталого виразу *муха сіла на ніс кому*, що має жартівливий характер. Ще один фразеологізм з тим же компонентом також позначає поганий емоційний настрій – *якась муха вкусила кого*.

Людина в стані афекту, охоплена люттю чи злістю може бути позначена за допомогою образу *злого собаки*. Одночасно така людина може викликати в оточуючих емоційний стан страху, що є предметом опису фразеологічного звороту *боятися як (мов, ніби і т. ін.) скаженого собаки*.

Той самий емоційний стан страху позначається і за допомогою іншої асоціації за якої людина не боїться злої тварини, а сам страх порівнюється з неприємною твариною *холодна жаба сидить під серцем*.

Обурення, незадоволення, нестерпного ставлення є прикладами сильних емоцій, якій описуються у фразеологічному звороті *бодай вовки тебе з'їли*.

Людина, яка радіє чому-небудь, в народній свідомості асоціюється із образом собачої радості, коли пес бачить господаря, що знаходить своє відображення у фразеологізмі *радіти як собака*.

Ідея великого бажання зробити що-небудь також реалізується через образ собаки, який готовий служити своєму хазяїну, прикладом такого значення є фразеологічний зворот *йти, бігти як (мов, ніби і т. ін.) собака на посвист*.

Думка про велике, пристрасне бажання чогось наявна і у фразеологізмі *поглядати як кіт на сало* із семантикою «ласо, пристрасно». Водночас цей фразеологічний зворот можемо віднести і до групи способу поведінки, оскільки в ньому також описуються дії людини за умови наявності подібного бажання.

Цікавим є образ для позначення емоційного стану здивування. Цей образ реалізує асоціацію із собакою, який дивиться на щось незрозуміле для собачого розуму – *витріщатися як (мов, ніби / т. ін.) собака на висівки*.

Байдужість людини до чогось конкретного або взагалі байдужість як риса характеру дає підставу класифікувати фразеологічний зворот *хоч вовк траву їж* із значенням «абсолютно байдуже» одночасно у дві групи.

Коли людина перебуває в незручному, смішному стані також можемо розглядати з точки зору емоцій, тому наступний фразеологізм також класифікуємо до цієї групи: *кури засміють*. Протилежним за значенням є сталий вираз *почуватися як риба у воді*, який передає зміст «вільно, невимушено, добре».

Емоційний стан людини також віддзеркалюється у фразеологізмах з компонентом-зоонімом в англійській мові. Наприклад, меланхолійний настрій призводить до наступного порівняння: *melancholy as a sick monkey*.

Гордість, коли людина пишається чимось описується за допомогою цікавого фразеологічного звороту, який використовує як еталон гордість собаки, якому хазяїн прив'язав букетика до хвоста: *proud as a gardener's dog with a nosegay tied to his tail*.

Людина в стані задоволення від чогось в англійській фразеології прирівнюється до собаки з двома хвостами: *pleased as a dog with two tails*. Задоволення позначається і через образ кота, який гріється на гарячій цеглі: *like a cat on hot bricks all at ease*. В той же час людина в розгубленому стані, яка не знає що робити, зазнала несподіваного горя виглядає як собака, що втратив свого хвоста: *look like a dog that has lost its tail*.

Стан розлюченості викликає в народній фразеології порівняння із биком – *angry as a bull*. Лють, злість може також бути вираженою і через образ кота – *fierce as a cat*.

Якщо ж людина налякана кимось чи чимось, її стан страху метафорично порівнюється із куркою у сталому виразі *hen-hearted* «feeble, timid, easily panicked». Якщо людині страшно, вона схильна перебільшувати загрозу, бачити у всьому найгірше, особливо якщо це відбувається вночі, в час, який традиційно викликає острах. Про це йдеться у фразеологічному звороті *between dog and wolf* «that time of twilight when the imagination sees a dog as a wolf». Неможливість чітко розрізнати в темряві стала підставою виникнення і ще одного фразеологізму: *all cats are grey/one colour in the dark* «differences in appearance are essentially unimportant».

Незручна ситуація, становище, коли людина почуває себе не в своїй тарілці в англійській мові описується за допомогою сталих виразів із «котячим» компонентом: *like a cat on a hot backstone* «treading very cautiously and with evident fear and uneasiness»; *like a cat in a bonfire* «don't know which way to turn».

Кіт в небезпечній ситуації став джерелом і ще декількох фразеологічних зворотів: *fast as a scalded cat to the cat-hole*; *the scalded cat fears cold water* «an unhappy experience can make you overcautious»; *like a scalded cat* «going more quickly than usual»; *an old cat will not burn himself* «experience brings caution».

Емоційний стан огиди, ненависті, відрази до іншої людини може викликати її метафоричне порівняння із жабою, що підтверджується лексичною одиницею *toad* «disgusting, hateful person».

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що фразеологізми з компонентом-зоонімом в англійській та українській мовах активно використовуються для позначення емоційного стану людини.

Список використаних джерел:

- Білоноженко, В.М. (1993). *Фразеологічний словник української мови*. Київ: Наук. думка.
Wilkinson, P.R. (1993). *A thesaurus of traditional English metaphors*. London, New York: Routledge.

ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА І ГРАМАТИЧНА СЕМАНТИКА

УДК 81'36

Леміш Н.Є., д-р філол. наук

*Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
(Київ, Україна)*

СИНКРЕТИЧНІСТЬ ЛЕКСИЧНОГО І ГРАМАТИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОГО СПОЛУЧНИКА 'AND'

Здатність до багатозначності в англійській мові є характерною не тільки для самостійних, але й для службових частин мови. При цьому успішність комунікації більше залежить від обізнаності співрозмовників з розмаїттям функцій службової лексики, ніж знаннями її лексичного значення, яке зазвичай є або узагальненим, або послабленим. Ознайомлення з етимологією окремих лексичних одиниць, з'ясування вмотивованості їхнього лексичного значення та визначення граматичної / функційної спроможності закладають ґрунтовну основу для коректного їх використання як у повсякденному, так і професійному мовленні. З огляду на той факт, що лексема *and* є однією з найуживаніших в англійській мові (що підтверджується її високою частотністю у різних корпусах текстів), в межах цієї розвідки пропонуємо встановити кореляцію між її лексичним і граматичним значенням, тобто між семантикою цієї одиниці та її функційною спроможністю.

Сполучник інтерпретують як слово / «слова семантичної категорії 'відношення між явищами дійсності або фрагментами думки'». Граматично ці відношення регламентуються синтаксичними зв'язками – сурядним і підрядним» (Алексієнко, Зубань, Козленко, 2013, с. 491). До того ж, категорійну семантику сполучників визначають на підставі двох функцій – синтаксичної та кваліфікативно-вказівної. Якщо перша функція (синтаксична) пов'язана з вираженням рівноправних / нерівноправних відношень між словами у словосполученнях або частинами речень, то друга (кваліфікативно-вказівна) – стосується тих самих семантичних відношень між явищами дійсності / фрагментами думки (там само, с. 492).

За результатами перевірки етимології та вмотивованості значення лексеми *and* в словнику *Online Etymology Dictionary* (URL: <https://www.etymonline.com/>) отримано такі дані: *and* – сполучник ‘після цього, наступний’, походить від прагерманського **unda* і глибше праіндоевропейського **en* ‘всередині, в / у’, що вже дозволяє зробити припущення про включення інформації, яка знаходиться у постпозиції відносно аналізованого сполучника, до тієї, що йому передуює.

З’ясування частиномовної належності та функційної спроможності аналізованої лексичної одиниці у тлумачних друкованих та онлайн словниках забезпечує інформацією, відповідно до якої *and* – сполучник з різною кількістю функцій. Наприклад, *Oxford Advanced Learner’s Dictionary* (2010) описує *and* як сполучник, що використовується для зв’язку слів або частин речення і виконує 8 функцій: 1) також, додатково «*bread and butter*»; 2) синонім до ‘плюс’ в операції додавання «*5 and 5 makes 10*»; 3) потім; слідом за «*She came in and took her coat off*»; 4) після дієслів ‘go’, ‘come’, ‘try’, ‘stay’ та ін., перед іншим дієсловом замість частки *to*, щоб акцентувати на меті «*Go and get me a pen please*»; 5) введення коментаря або питання «*We talked for hours ‘And what did you decide?’*»; 6) введення результату «*Miss another class and you’ll fail*»; 7) між повторюваними словами, щоб показати, що щось повторюється чи продовжується «*He tried and tried but without success*»; 8) між повторюваними словами для демонстрації важливих відмінностей між предметами або істотами того самого виду «*I like city life but there are cities and cities*» (48) (тут і далі виділення напівжирним і підкреслення. – Н.Є. Леміш).

Згідно з даними *Collins English Dictionary* (2011) *and* є сполучником, який виконує 6 функцій: 1) додавання «*plants and birds*»; 2) наслідку «*she fell downstairs and broke her neck*»; 3) послідовності «*she excused herself and left*»; 4) підкреслення або вказування на повторення чи продовження «*they called again and again*»; 5) вираження контрасту між прикладами чогось «*there are jobs and jobs*»; 6) розм. після дієслів ‘try’, ‘go’ і ‘come’ замість частки *to* «*come and see us again*» (24).

Longman Dictionary of Contemporary English (2012) подає лексему *and* з 10-ма функціями (не всі ілюстрації для *and* в аналогічних функціях наведено). Цей сполучник використовується: 1) для поєднання двох слів, фраз тощо, які мають відношення до чогось, або певним чином пов’язані «*The film starred Jack Lemmon and Shirley Maclaine. | We’ve dealt with items one, two, and eleven. | He was tall, dark, and handsome. | He plays the guitar and sings folk songs*»; 2) на

позначення послідовності дій, подій «*Sit down **and** tell me all about it*»; 3) на позначення причинно-наслідкового зв'язку «*I missed supper **and** I'm starving*»; 4) для математичної операції складання «*Six **and** four is ten*»; 5) для демонстрації наміру, зокрема в *BrE* після дієслів 'go', 'come', 'try' «*Shall we go **and** have a cup of coffee?*»; 6) у розмовному мовленні для введення заяви, коментаря, питання тощо «***And** now I'd like to introduce our next speaker, Mrs. Thompson*»; 7) між повторюваними словами для підкреслення важливості повідомлення «*More **and** more people are losing their jobs*»; 8) а) перед частиною великого числа, меншою за 100 «*a hundred **and** four*», б) перед дробом, коли число складається з цілого та дробу «*three **and** three-quarters*»; 9) між повторюваними іменниками в множині, аби підкреслити, що щось або хтось певного роду краще за інших «*They said this guy was an expert.*' 'Yes, but there are *experts **and** experts.*»; 10) *and?* – розмовний варіант, коли хочуть, щоб хтось додав інформацію до раніше повідомленої «*I'm sorry.*' '***And?** **And** I promise it won't happen again*» (55).

Отже, аналіз словникових дефініцій лексеми *and* свідчить про те, що вона є єднальним сполучником для поєднання однорідних членів речення або цілих речень і вираження цілої низки різних семантико-синтаксичних відношень між компонентами того самого порядку. Лексична семантика сполучника *and*, таким чином, виявляється у вказівці на синтаксичний зв'язок між словами / частинами речень, тобто сам сполучник не називає синтаксичних відношень, а вказує на них (причинові, результативні, часові та ін.). Граматична семантика лексеми *and* з'ясовується за типом семантико-синтаксичних відношень між членами простого / частинами складного речення, тобто це його здатність виражати сурядний зв'язок. Позаяк морфологічно сполучник *and* є незмінною одиницею, одночасно виконує дві функції – синтаксичну та кваліфікативно-вказівну, то можна стверджувати про синкретичність її лексичного і граматичного значення.

Список використаних джерел:

- Алексієнко, Л.А., Зубань, О.М., & Козленко, І.В. (2013). *Сучасна українська мова: Морфологія*. Київ: Знання.
- Collins English Dictionary*. (2011). HarperCollins Publishers.
- Hornby, A.S. (2010). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. 7th ed. Oxford University Press.
- Longman Dictionary of Contemporary English*. (2012). 7th pr. Pearson Education Limited.
- Online Etymology Dictionary*. Available at: <https://www.etymonline.com/>.

УДК 81'371

Орел І.І., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, України)

ФОРМУВАННЯ ОЦІНКИ У КОНОТАТИВНІЙ СТРУКТУРІ НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Конотація пов'язана із прагматичним аспектом мовних знаків у процесі комунікації, відображає додаткові семантичні відтінки значення, які виникають у результаті асоціацій. Конотативний компонент має ієрархічну структуру, що складається і емотивності, експресивності, інтенсивності, оцінки (Апресян Ю. Д., Блумфільд Л., Баллі Ш., Гамзюк М. В., Говердовський В. І., Телія В. М., Чернишова І.І.), які формуються на основі денотату. Денотат відображає об'єкт номінації у будь-яких проявах (як предмет чи його ознаки, характеристики, властивості тощо) і становить понятійну базу семантичної структури одиниці мови (Лайонз Дж., Огден Ч., Фреге Г.).

Оцінка з позиції лінгвістики розглядається як додаткове стилістичне значення у семантичній структурі ФО, відображає ставлення мовців до номінованого поняття на основі національно-специфічного розуміння «добре-погано» (Ходаковська, 2012, с. 36). Структура оцінки має експліцитні та імпліцитні складники: суб'єктивний і об'єктивний чинники, які відбивають ціннісні відношення/ зв'язки між суб'єктом та об'єктом, і властивості оцінного предиката (емотивність, емоційність, раціональність, експресивність, афективність, інтенсифікація) (Вольф, 2002, с. 22).

Категорія оцінки фіксує позитивне, негативне ставлення до об'єкта номінації, або виражає нейтральне чи амбівалентне його сприйняття. Йдеться не лише про безпосередньо сам об'єкт реального світу, але й про його ознаки, властивості, характеристики, способи використання, стан тощо.

Оцінка виникає у процесі номінації, який супроводжується виникненням певних почуттів, які виражаються через оцінку, що відображається у фразеологічному значенні (далі – ФЗ). Оцінка у структурі конотативного компоненту ФЗ має національно специфічний характер, оскільки пов'язана із ціннісною картиною світу мовців, яка містить ієрархію понять про цінне/ важливе для етногрупи і малоцінне, не цінне/ не важливе.

На мовному рівні оцінка пов'язана із: 1) використанням лексем з виразною оцінною семантикою (*schlecht, schrecklich, frech, grob usw.*); 2) використанням лексем у структурі ФО, які вважаємо смислоутворюючими (трансляють образ, покладений в основу внутрішньої форми), що крім предметного значення передають оцінку об'єкта номінації; 3) словосполучення, пов'язані із пресупозицією національно-культурного характеру, ознаки якої є основою внутрішньої форми ФЗ.

Відомо, що оцінка виражається експліцитно чи імпліцитно як ставлення до предмета номінації (Кунин, 1980, с. 162). Експліцитне вираження оцінки реалізується через стержневі лексичні компоненти у структурі ФО. Такі компоненти пов'язують ФЗ із образом, який зазнав національно-культурного освоєння, переосмислення і оцінки. Тому, вважаємо, що стержнева лексема експліцитно пов'язує ФЗ із образом внутрішньої форми і є асоціативним/ імпліцитним показником оцінки, яка сформувалася у межах національної ціннісної картини світу. Таке вираження оцінки представляє експліцитно-імпліцитний спосіб: етноніми (*chinesisch für jmdn. sein*), етнофобізми (*Spagettifresser sein, gelbe Gefahr*), оніми (*Heini sein*), зооніми (*Esel sein*), гідроніми (*ein Sumpf sein*), грошові одиниці (*keinen Groschen/ Pfennig wert*), предмети гардеробу (*Pantoffelheld sein*) тощо. Стержневі лексеми, активуючи ознаки образу внутрішньої форми, пов'язують структурні компоненти ФЗ, виступаючи підґрунтям формування оцінки. Вони, представляючи образ, покладений у основу внутрішньої форми ФО, викликають асоціативну оцінку у свідомості мовців: *chinesisch* – не зрозуміло; *Spagettifresser* – зневажлива назва італійців; *gelb* – зневажлива назва/ оцінка азіатів; *Heini* – поширене чоловіче ім'я у Німеччині серед простих неосвічених людей асоціюється з браком розуму; *Esel* – віслук/ дурень; *Sumpf* – асоціюється з корупцією, криміналом; *Groschen/ Pfennig* – грошові одиниці низької вартості; *Pantoffelheld* – підкаблучник.

Імпліцитне вираження оцінки значення ФО забезпечується образом внутрішньої форми. Національно-специфічне бачення і сприйняття образу/ пресупозиції, які покладено в основу внутрішньої форми ФО, породжує оцінку цілісного ФЗ. За спостереженнями Чернишової І. І. та Степанової М. Д. більшість ФО німецької мови трансляють негативну оцінку (Степанова, Чернышева, 1962, с. 152-154).

Оцінка у структурі конотату не завжди лишається константною. Оскільки основою фразеологічного семіозису є ознаки образу/

пресупозиції, використаною у внутрішній формі, то у результаті переосмислення і переоцінки фразеологізованих ознак (викликаних переоцінкою образу) відбувається зміна оцінки у семантичній структурі ФО. Такий семантичний процес зумовлено позамовно-мовними чинниками. Зміна значення ознак образу внутрішньої форми пов'язана зі зміною оцінки структури образу – виокремлених ознак, якостей, характеристик, властивостей, станів. Переосмислення і переоцінка образу змінює ФЗ, не змінюючи його форми вираження. Наприклад: *trinken wie ein Polen* – (застар.) пити багато алкоголю; (розм.) помірно вживати алкоголь.

Низка ФО переходить у клас застарілих через переосмислення образу внутрішньої форми зумовлене зміною позамовних чинників семіозису, що спричиняє деактуалізацію ФЗ і призводить до вилучення із вжитку ФО. Наприклад, *auf polnisch nehmen* – (застар.) вкрати – вийшла із вжитку.

Отже, формування оцінки у семантичній структурі ФО відбувається на основі ознак образу чи пресупозиції, виокремлені ознаки яких покладено в основу внутрішньої форми ФО. Процес формування оцінки зумовлено позамовно-мовними чинниками. Тому оцінка у структурі ФО виражається на мовному рівні через: оцінну лексему (експліцитна оцінка), стержневу лексему (імпліцитна оцінка на основі національно-культурного сприйняття образу), словосполучення (імпліцитна оцінка на основі національно-культурного сприйняття пресупозиції).

У ході семантичного розвитку ФО відбувається зміна оцінки. Це викликано позамовними чинниками – зміною характеру соціального, політичного, економічного, культурного життя у межах етногрупи.

Список використаних джерел

- Вольф, Е.М. (2002). *Функциональная семантика оценки*. Москва: Едиториал УРСС.
- Кунин, А.В. (1980). Механизм окказиональной фразеологической номинации и проблема оценки. *Сб. науч. тр. МГПИИЯ*, 168, 158-185.
- Степанова, М.Д., & Чернышева, И.И. (1962). *Лексикология современного немецкого языка*. Москва: Высшая школа.
- Ходаковська, Н.Г. (2012). Стилiстичнi конотацiї та їх мовна характеристика. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ Серія Філологія. Педагогіка. Психологія*, 24, 33-38.

УДК 81.37:811.133.1

Тарасюк Н.Ю., канд.філол.наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

КАТЕГОРІЯ АКТИВНОСТІ/ПАСИВНОСТІ ЯК ВИЯВ ДЕРИВАЦІЙНОЇ ТА СЛОВОТВІРНОЇ ФУНКЦІЇ МОРФЕМ

Вивчення дериваційних процесів охоплює питання зв'язку лексеми з різними мовними рівнями, виокремлюючи принципи структурного аналізу словотвірних морфем. На зв'язок морфематичного та лексематичного рівнів вказує Е. Найда, підкреслюючи участь афіксів у словотвірному процесі та досліджуючи афікси як невід'ємну частину слова (Nida, 1946, р. 2). Вивчаючи дериваційні процеси Г.Марчанд визначає як об'єкт дослідження «комполіти», котрі підлягають формальному та семантичному аналізу, виокремлюючи морфематичну та лексико-семантичну компоненти (Marchand, 1969, р. 2).

Дослідження дериваційного зв'язку морфемних сем має особливе значення у питанні становлення семантики лексеми, адже морфемна структура лексеми незалежно від семантичної маркованості морфем існувати не може, оскільки утворюється і функціонує синтагматично з огляду на парадигматичні властивості морфем, котрі реалізують комбінаторну спроможність на лексематичному рівні. З огляду на доцільність розгляду дериваційних та словотвірних процесів з урахуванням їх парадигматичних та синтагматичних ознак та функцій важливим є виокремлення синтагматичної та парадигматичної морфемік та їх взаємовпливу та взаємозалежності у словотворенні та деривації, де морфемна компонента виявляє словотворчу та дериваційну активність, виокремлюючи способи зв'язку між словотвірними афіксами та твірною основою, що визначає активність словотвірної моделі. Вивчення словотворчої та дериваційної активності морфем з огляду на багаторівневий підхід до цієї проблеми, тобто з урахуванням функціональної активності одиниць морфематичного та лексематичного рівнів, може дати повне та об'ємне уявлення про структуру лексеми та способи її функціонування у системі словотвору та деривації.

Словотворчі процеси, що відбуваються внаслідок сполучення морфем, фіксують домінантну морфемну сему, котрій характерна словотворча активність. Подібна домінантна сема закріплює абстрактно-понятійний статус лексеми, що конкретизується у системі номінації морфемами деривата. Виокремлення домінантної, тобто словотворчо активної морфемі, є важливим як для синтагматики, так і для парадигматики, оскільки домінантні характеристики морфем виявляють семні ознаки лексем у лексико-синтаксичних групах. Так, морфемні семи основи створюють основний семантичний зміст лексеми, конкретизація якого актуалізується морфемами префіксів та суфіксів, словотворча та дериваційна активність яких вибудовує словотвірну та дериваційну моделі, що сприяє визначенню ролі лексем у лексико-синтаксичному ряді. Тут можна говорити про значення їх для створення механізму мовлення з огляду на домінантність активної функції морфемі зі словотвірними та дериваційними характеристиками.

Вияв активної функції морфемі, котру ми дослідили, стосується синтагматичного аспекту, а отже, представляє інтерес у питанні вивчення словотворчої активності морфем, котра характеризує словотвірні моделі, хоча специфіка їхнього функціонування не може не цікавити питання виокремлення структурно-семантичних характеристик дериваційних моделей, парадигматичний аспект вияву яких актуалізує семні характеристики лексико-семантичного ряду у відповідності до їхньої активної чи пасивної дериваційної функції. Наше вивчення словотвірних типів виокремлює таку функцію морфем, а також визначає їхню активність/пасивність у словотворчому процесі відповідно до співвідношення морфематичного та словотвірного типів. Дослідження афіксальних словотвірних типів лексем французької мови дозволяє виокремити морфемні афікси, котрі відсутні у твірній основі та безпосередньо приєднуються до неї у процесі словотворення, утворюючи словотвірний тип. Словотвірну функцію подібних афіксів ми називаємо активною. Проте, наявність морфемних афіксів у твірній основі та перехід їх без змін до основи похідної лексеми ми називаємо пасивною словотвірною функцією. Отже, ми говоримо не лише про морфемні характеристики лексеми як мовної одиниці, а виокремлюємо функціональний аспект вивчення їх з огляду на їхню словотвірну та дериваційну активність, а отже, і на виокремлення словотвірної та дериваційної функцій морфем, дослідження яких є актуальним як у аспекті синтагматики, тобто вияву словотвірної функції, так і у аспекті парадигматики, тобто вияву дериваційної

функції одиниць морфемного ряду. Якщо розбіжність між словотвірним та морфематичним типами лексем виявляється у пасивній словотвірній функції афіксальних морфем, то співпадіння словотвірних та морфематичних типів реалізується через активну словотвірну функцію афіксів. Отже категорія активності/пасивності словотвірної чи дериваційної функцій виявляється у процесі словотворення та деривації шляхом співвідношення морфематичного типу з одного боку та словотвірного чи дериваційного типів, втілених у словотвірну та дериваційну модель, з іншого боку. Активна словотвірна функція у синтагматичних моделях переважає у період після XVI століття: «antisportif,ve (1892); coextensif,ve (XX s.); inexpressif,ve (1781); subtropical,ale,aux (1876)». Префікси з пасивною словотвірною функцією є поширеними як у період до XVI ст., так і після нього: «excrémenteux,euse (1555-1560); dispendieux,euse (1709); épithélial, ale, aux (1855); réognitif,ve (1808) (Le Robert Mobile.). У процесі словотворення пасивна словотвірна функція морфем може трансформуватись у активну, це стосується, перш за все суфіксальних морфем, що сприяє розвитку суфіксації як засобу словотворення у французькій мові, проте, є й морфеми, пасивна словотвірна функція яких не переходить у активну, а отже, не активується як словотвірний засіб. Це стосується, перш за все, префіксальних морфем французької мови пасивна словотвірна функція яких не сприяє розвитку префіксації як засобу словотворення, що спричинює затухання префіксації як словотвірного засобу. Так, значна частина пасивних префіксів, що є широко вживаними у морфематичних типах французьких лексем, або зустрічаються не часто у активній функції словотвірних типів, або ж не виявляють її взагалі. До таких префіксів, перш за все, належать: tri, bi, a, re, micro, mé, ex, il. Прикладами широкого розповсюдження пасивної словотвірної функції префіксальних морфем є зворотні словотвірні типи, утворені шляхом відкидання закінчення від твірних лексем латинського та грецького походження: «trilingue<trilinguis; tricorne<tricornis; aphone<aphônos; bilingue<bilinguis; bicornes<bicornes; rétrograde<retrogradus» (Le Robert Mobile). Реалізація пасивної функції префіксів засвідчує послаблення їхньої словотвірної функції, а також говорить про посилення вияву синтетичних ознак на рівні реалізації семних ознак, актуалізованих лексико-семантичним змістом мовного знака.

Як висновок, можемо підсумувати, що виокремлення категорії активності/пасивності словотвірної чи дериваційної функції одиниць словотворення та деривації сприяє вивченню розвитку засобів

словотворення та деривації з огляду на формування системних ознак словотвірних та дериваційних моделей. Активна словотвірна та дериваційна функція мовної одиниці сприяє розвитку засобу словотворення та деривації, тоді як пасивна її функція засвідчує затухання даного процесу. Водночас пасивна словотвірна та дериваційна функція сприяє посиленню вияву синтетизму між складовими морфемного ряду мовної одиниці.

Список використаних джерел:

- Le Robert Mobile*. Version 5.0. Available at: <http://www.lerobert.com/>; <http://www.prolexis.com/>
- Marchand, H. (1969). *The Categories of types of Present-Day English Word-Formation*. München: C.H.Beck'sche verlag.
- Nida, E. (1946). *Morphology: the descriptive analysis of words*. Michigan: University of Michigan Press.

УДК 811.111-26

Гедзерук О.В., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

**ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ІЗ СОМАТИЧНОЮ ЛЕКСИКОЮ
В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Дослідження фразеологічних одиниць дозволяє вивчити національно-специфічні риси мови, виявити взаємозв'язок між мовою та національним характером. Особливо цікавий для дослідження матеріал становить соматична лексика, яка належить до найдавніших ядерних пластів мови.

Фразеологічні одиниці із соматизмом «голова». Прийнято вважати, що *голова / head* управляє мисленням і розумом. У зв'язку з цим виникає основне значення, яке позначає розсудливість і розум або їхню відсутність, наприклад: *lose your head* – втратити голову; *a wise head on young shoulders* – бути мудрим не за роками; *head and shoulders above the others* – бути на голову вище від інших; *hold your head up high* – літати у хмарах; *scream / shout your head off* – верещати; *be banging / hitting your head against a brick wall* – битися головою об стіну; *be head over heels in love* – закохатися до нестями; *get your head down* – не піднімаючи голови; *go head to head* – не відставати від моди; *have your head in the clouds* – літати у хмарах;

bury your head in the sand – зарити голову в пісок; *can't make head or tail of* – не знаходити сенсу; *give somebody a head start* – надати комусь перевагу (Collins). Отже, компонент-соматизм «голова» є продуктивним в англійській мові, що підтверджується кількістю прикладів.

Фразеологічні одиниці із соматизмом «очі». Компонент-соматизм *ochi / eyes* та їхня відкритість символізують отримання інформації та її достовірність. Очі є важливими виразниками емоцій і почуттів. Також існує велика кількість фразеологічних одиниць з таким компонентом, що відображають зміну емоційного стану людини, наприклад: *cry your eyes out* – виплакати усі очі; *with an eye to something* – з наміром; *can't take / keep your eyes off* – неможливо відірвати очей; *have eyes like a hawk* – мати гострий зір; *an eye for an eye and tooth for a tooth* – око за око, зуб за зуб; *cast / run an eye over something* – окинути поглядом; *catch somebody's eye* – спіймати погляд; *make eyes at somebody* – пускати комусь бісики; *have your eye on something* – мріяти про щось; *open your eyes to something* – відкрити на щось очі; *keep an eye out for* – слідкувати, бути насторожі; *look somebody in the eyes* – зазирнути в очі (Collins). Таким чином, компонент-соматизм «eye» є продуктивним в англійській мові, що підтверджується кількістю прикладів.

Фразеологічні одиниці із соматизмом «серце». Слово *serce / heart* – орган із символікою почуттів, переживань, настроїв, для опису характеру, наприклад: *pour your heart out* – відкритися, оголити душу; *to your heart's content* – на втіху серцю; *wear your heart on your sleeve* – не ховати почуттів; *be break somebody's heart* – розбити серце; *close / dear to somebody's heart* – близький, милий серцю; *cross my heart and hope to die* – присягатися Богом; *have a heart of gold* – мати золоте серце; *have a heart of stone* – мати кам'яне серце; *know / learn something by heart* – вивчити напам'ять; *let your heart rule your head* – дозволити серцю керувати розумом (Collins). Згідно з нашим дослідженням, компонент-соматизм «серце» є продуктивним в англійській мові, що підтверджується кількістю прикладів.

Фразеологічні одиниці із компонентом «обличчя». *Обличчя / face* має надзвичайно важливе значення серед усіх елементів мови тіла. Жодна інша частина людського тіла не має такого різноманітного багатства невербальних виразів, наприклад: *look somebody in the face* – поглянути комусь в обличчя; *lose face* – осоромитися; *bring face to face with* – зводити обличчя до обличчя; *laugh in somebody's face* – розсміятися комусь в лице; *disappear / vanish off the face of the earth* – зникнути з лиця землі (Collins). Таким чином, компонент-соматизм

«face» є досить продуктивним в англійській мові, що підтверджується кількістю прикладів.

Фразеологічні одиниці із компонентом «ніс». Компонент-соматизм *nose* /*nose* найчастіше використовується у фразеологічних одиницях для позначення зацікавлення, вираження почуттів, емоцій та ставлення, наприклад: *pay through the nose* – переплачувати; *turn someone's nose up* – задирати носа; *nose to tail* – впритул; *by a nose* – ледве-ледве; *cut off one's nose to spite one's face* – чинити собі шкоду через гнів; *have one's nose in* – засунути носа куди не слід; *keep one's nose clean* – не встригати в сумнівні операції; *lead somebody by a nose* – водити когось за ніс; *follow one's nose* – керуватися інстинктом; *get up somebody's nose* – надокучати комусь (Collins). Отже, компонент-соматизм «nose» є досить продуктивним в англійській мові, що підтверджується кількістю прикладів.

Фразеологічні одиниці із компонентом «палець». Компонент *палець* / *finger* використовується в таких значеннях, як фізичний стан людини, положення її тіла, рух, переміщення і характер руху, спосіб дій, а також зі значенням предмета, наприклад: *point the finger at* – показувати пальцем на; *slip through your fingers* – проґавити шанс; *give somebody the finger* – насваритися; *have a finger in every pie* – всюди пхати носа; *lay a finger on* – осягнути, зрозуміти; *have your finger on the pulse* – тримати руку на пульсі (Collins). Таким чином, компонент-соматизм «finger» є досить продуктивним в англійській мові, що підтверджується кількістю прикладів.

Фразеологічні одиниці із компонентом «вухо». В англійській мові лексичній одиниці «вухо» відповідає слово «ear». На основі соматизму «вухо» в англійській мові утворено низку фразеологізмів, які найчастіше стосуються різних аспектів слухового сприйняття людини, її поведінки, емоційного стану, наприклад: *have nothing between the ears* – не мати нічого в голові; *pin back your ears* – нагострити вуха; *keep an / your ear to the ground* – уважно слідкувати за всім, що відбувається; *lend an ear* – прислухатися; *ears must be burning* – вуха горять; *play it by ear* – чинити залежно від обставин; *bend somebody's ear* – набридати комусь балаканиною; *about / around somebody's ears* – зазнати краху; *be all ears* – бути дуже уважним; *can't believe your ears* – не вірити власним вухам (Collins).

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що соматизми є частими компонентами фразеологічних одиниць в англійській мові, що пов'язано із їх належністю до ядерної лексики мови.

Список використаних джерел:

Collins English Dictionary. Available at: <http://www.collinsdictionary.com/>

УДК 81'22:811.111

Ільчук Л.С., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

СТЕРЕОТИПНЕ УЯВЛЕННЯ ПРО НЕГАТИВНІ РИСИ ХАРАКТЕРУ ЖІНКИ У ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО ТА УКРАЇНСЬКОМОВНОГО СУСПІЛЬСТВА

У сучасному світі існують так звані «гендерні стереотипи», що виникають внаслідок нав'язування суспільством певних переконань, думок, суджень щодо чоловічої та жіночої статі. Кожна культура демонструє свої усталені та узагальнені поняття, якими повинні бути чоловік та жінка, та яку соціальну позицію вони повинні займати у суспільстві. Тому такі уявлення стосовно спільнот чоловіків та жінок загалом називають гендерними стереотипами (Ужченко, 2013, с. 137).

Мова стає одним із головних засобів вираження гендерних стереотипів. За допомогою мови, ми можемо визначити ряд характерних рис, якими «повинен» володіти чоловік або жінка. Гендерні стереотипи значно відрізняються від інших мовних одиниць. Зокрема, вони мають такі характерні особливості як нормативність, емоційно-оцінний характер, стійкість (тобто вони слабо схильні до змін у часі), схемантичність, полярність гендерних стереотипів, яка відображає взаємини двох протиставлених одна одній груп – чоловіків та жінок.

Гендерні стереотипи, що сформовані у мові найяскравіше виявляють себе у фразеології. У фразеологізмах фіксуються та зберігаються традиційні уявлення щодо чоловіка та жінки, їхні головні ознаки, соціальні ролі та стосунки між ними. Саме тому дослідники все частіше звертаються увагу на фразеологізми, які мають гендерну маркованість. Адже вони відображають категорії гендера у фразеографії та визначають роль стереотипів у культурному світобаченні.

Як стверджував В. Жайворонок, фразеологія є тією сферою мовної діяльності, яка має вплив на мову, тому здатна формулювати менталітет нації (Бабенко, 2008, с. 393). Фразеологізми формують мовну картину світу, вони є тим джерелом, на які особистість спирається для формування власного образу дійсності. Тому, гендерні

стереотипи міцно закріплені у фразеології, вони є носіями національно-культурних особливостей мовної системи.

Щодо жіночої вроди, то вона завжди була в центрі уваги суспільства. Про неї оспівано у багатьох казках, міфах та віршах. Зокрема, опис жіночої вроди міцно закарбувався у фразеологізмах, адже вони найкраще та найповніше відображають мовну картину кожного народу.

Зазвичай, жінки наділені позитивними оцінками щодо їхньої зовнішності. Вони завжди демонструють, що зовнішність для них є надто важлива. Тому, такий гендерний стереотип існує не одне століття, адже жінки завжди роблять все, для того, щоб виглядати привабливо.

Однак, жіноча стать може мати не лише привабливий зовнішній вигляд. Деякі гендерні стереотипи свідчать про те, що жінка може виглядати потворно та непривабливо.

Зокрема, перше враження може зіпсувати не лише неохайність зовнішнього вигляду жінки, а також, невміння правильно одягатись відповідно до свого віку: *(as) ugly as a witch* – «страшна як відьма»; *to look like a wet hen / a hog on ice* – «виглядати як мокра курка/як свиня на льоду»; *to be like mutton dressed as a lamb* – «вівця, одягнена як ягня»; *to be / to look etc like a scarlet woman* – «бути / виглядати яскраво-червоною жінкою» (Доброльожа, 2002).

Щодо україномовного суспільства, якою красивою не була б українська жінка, серед фразеологізмів, зустрічаються і такі, що зображують непривабливість жінки: *гожа, як свиня Божя; так файно, як свині в ярмі; з неї дівка, як з клоччя куділка; чорнобрива, як руде теля; як з воза вилами скидана* – «неприваблива, некрасива (про жіночу статуру)»; *індюшиця горбата* – «нестатурна жінка»; *як вилка* – *худя жінка*; *як гілка* – *дуже висока*; *баба Пихтя* – «товста жінка»; *Валя з хозтовару* – «неакуратно одягнена жінка»; *[як] вівця шльонська* – «жінка з неакуратною зачіскою».

Щодо характеру жінки, то її характер порівняно із чоловічим є багатогранним. Незважаючи на всі позитивні риси характеру жінок, інколи, навіть, вони можуть набувати так звані маскулінні риси характеру, що проявляються у їх мужності, силі, впертості, твердості: *a woman knows a bit more than Satan* – «жінка знає трохи більше ніж сатана»; *to be / to behave etc like an iron lady* – «бути / поводитися як залізна леді». Також, характер жінки можна розглядати з боку: *mama's darling* – «донька, що знаходиться під мамою опікою»; *bitch kitty* – «вперта жінка з важким характером» (Билиця, 1998, с. 487).

Один із найпоширеніших гендерних стереотипів полягає у тому, що жінки багато говорять. На основі цього стереотипу проводились різноманітні дослідження, де порівнювали скільки слів в день говорить жінка та скільки чоловік. У висновку, кількість слів в день у жінок переважала у декілька разів. Отже, негативний стереотип жінки проявляється у її надмірній балакучості: *to chatter like a magpie* – «торохтіти як сорока»; *баба Палажка*; *за словом до кишені не лізе, сільський вісник*; *кума Марфуша*; *кума з Камброда*; *баба Полька телевізор*; *баба Триндичиха*.

З моральної точки зору, у центрі уваги часто розглядається жіноча легковажність. Ця проблема існувала в минулих століттях, проте популярності вона набула лише сьогодні. Легковажна поведінка жінки представлена такими фразеологічними одиницями: *a woman of the streets* – «легковажна дівчина»; *scarlet lady* – «легкодумна блудна жінка»; *набралася гріхів як овечка реп'яхів*; *пішла по руках як вітер по полю* (Усик, 2017, с. 45).

А інтелект жінки часто асоціюють із розумовою обмеженістю: *(as) silly as a goose* – «дурна як гуска», а в українських фразеологізмах це висвітлено за допомогою таких фразеологізмів, як *дунька з мильного заводу*; *личко біленьке, а розуму маленько* (Усик, 2017, с. 87).

Такі гендерні стереотипи були сформовані на основі довготривалих спостережень за жінкою. Отже, завдяки фразеологізмам яскраво формується мовна картина світу. Зокрема, вони надають емоційної забарвленості при комунікації, влучно наділяють образами та широко використовуються серед людей. Фразеологізми можуть висвітлити найглибші «укорінені» стереотипи, які виникли у свідомості людей через спостереження, яке тривало не одне століття.

Список використаних джерел:

- Бабенко, С.С. (2008). *Соціологія гендеру: Навчально-методичний посібник для студентів*. Харків.
- Билиця, У.Я. (2017). *Гендерна релевантність компаративних фразеологічних номінацій людини в англomовній картині світу*. Retrieved from: http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8597/1/Pvntsh_sl_2015_2_1pdf
- Баранцев, К.Т. (2005). *Англо-український фразеологічний*. Знання.
- Добролюбова, Г.С. (2002). *Світ української родини у прислів'ях та приказках з порівняльним компонентом*. Луцьк.
- Кунин, А. В. (1998). *Англо-русский фразеологический словарь*. Москва: Жива мова.
- Усик, Г. (2017). *Засоби вербалізації гендерних стереотипів у англomовній картині світу*. Retrieved from: https://textintertext.in.ua/pdf/n022017/usyk_galyna_02_2017.pdf
- Ужченко, В., & Ужченко, Д. (2007). *Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу*. Київ.

СЕМАНТИКА І ПРАГМАТИКА МОВНИХ ОДИНИЦЬ

УДК 811.111'73

Кондратюк Н.В., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ЕПОНІМИ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА СИСТЕМИ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Терміни – це цілком офіційні, прийняті й узаконені в певній галузі науки чи техніки позначення, назви понять, які складають левову частку кожної мови, тому мовознавці надають великого значення дослідженням у галузі термінології. Особливо посилився інтерес лінгвістів до термінологічних проблем останнім часом. Вітчизняні та зарубіжні мовознавці вивчали різні аспекти функціонування термінів багатьох галузей. Терміни-епоніми представляють значний лінгвокультурний потенціал, оскільки вербалізують певну якість, рису характеру, спосіб життя чи історичні події зі спільної чи специфічної спадщини англійської та української культур, звертаючись до людей, імена чи похідні від яких передають певні культурні асоціації. Англійські та українські епоніми зберігають фонову внутрішню інформацію про реальних людей, біблійних персонажів, богів у грецькій та римській міфології, персонажів літератури та кіно, іграшки тощо. Епонімічні терміни є частиною системи термінотворення, і мають власні типологічні характеристики і моделі.

Багато проблем, пов'язаних з визначенням ролі і доцільності використання епонімів залишаються дискусійними та потребують глибокого аналізу. Зазначені фактори зумовлюють **актуальність роботи**. Актуальність дослідження також обумовлена значеннєвістю епонімічних відомостей у подальших лінгвістичних дослідженнях, в укладанні сучасних спеціалізованих словників, що пов'язано із збільшення обсягу епонімічних термінів і відкриттям нових напрямів в науці, культурі, освіті тощо.

Термінологію певних галузей науки на матеріалі різних мов активно досліджували Т.Р. Кияк, І.М. Кочан, В.М. Лейчик,

Т.І. Панько, О.І. Павлова, О.В. Константінова, М.М. Дзюба, Р.І. Дудок, В.Е. Варнавская та ін.

Мета дослідження полягає у визначенні загальних особливостей понять «термін» і «термін-епонім».

Завданнями дослідження є вивчення загальних характеристик епонімів в англійських терміносистемах.

Сучасна наука рясніє величезною кількістю термінів, які поступово входять у щоденний вжиток і стають невід'ємною частиною нашого життя. Вони відіграють ключову роль у розвитку мови науки, оскільки кожне нове поняття слід зафіксувати точним словом – терміном. І.В. Арнольд вважає терміном «слово або стійке поєднання, що служить уточненням найменуванням поняття, специфічного для певної галузі знань, виробництва, культури: *frame* «кадр в кіноматографі», *receiver* «телефонна трубка в телефонії і приймач в радіотехніці», *homonym* «омонім в лінгвістиці», *glottis* «голосова щілина в анатомії» тощо (Арнольд, 2012, с. 150).

Р.І. Дудок визначає термін як мовну одиницю (слово чи словосполучення) переважно субстантивного характеру, яка позначає певне фахове поняття відповідної субмови, призначене для забезпечення комунікативних професійних потреб. Він наголошує на тому, що комунікативно повноцінні лише ті терміни, зміст яких відображений у дефініціях, де він термінується і закріплюється у межах певного соціуму, тобто фахівці однієї галузі вкладають у термін той самий зміст, однаково його розуміють (Дудок, 2009, с. 178). Вчений доводить, що термін як елемент системи є незалежним, автономним від контекстуального оточення.

Специфіка терміна, як особливого виду слова, полягає насамперед в особливостях його семантичної структури: термін володіє прямим та номінативним значенням з чіткими семантичними межами. У межах спеціального вживання термін не змінює свого значення доти, доки завдяки новим відкриттям та винаходам не зміниться позначувальне або саме поняття про нього.

Особливість термінів зумовлена також сферою функціонування термінологічних одиниць, а саме тим, що терміни є номінативними одиницями мови науки й техніки, а не одиницями природної мови загалом. Саме в науковій сфері мови терміни виконують свої основні функції: номінативну – назви класу спеціальних об'єктів чи їх ознак; сигніфікативну – позначення загального поняття, яке належить до системи спеціальних понять цієї галузі знання; комунікативну – передавання в часі і просторі спеціального знання та ін.

Основними ознаками, які можна використати у процесі виділення термінів у складі спеціальної лексики, є такі: 1) специфічність використання (кожний термін належить до спеціальної галузі знань); 2) функція називання поняття; 3) дефінійованість (наявність наукової дефініції); 4) точність значення (яка встановлюється дефініцією); 5) контекстуальна стійкість (значення терміна є зрозумілим без контексту і мало залежить від контексту); 6) стилістична нейтральність; 7) езотеричність (точне значення терміна відоме тільки спеціалістам); 8) конвенційність (цілеспрямований характер появи); 9) номінативний характер (термін – це зазвичай іменник або словосполучення на основі іменника); 10) відтворюваність у мовленні (яка є важливою для словосполучень).

Однією з найактуальніших проблем сучасного термінознавстві є дослідження термінів-епонімів, тобто термінів, утворених за допомогою власних назв. Англійська мова складається з великої кількості епонімів. Епонім – це особа чи річ, реальна чи вигадана, на честь якої названо конкретне відкриття, місце чи епоха. Таким чином, людина стає «епонімом» цієї речі.

В.М. Лейчик у статті «Обсуждение проблем эпонимии в современной науке» аналізує значення цього поняття. Епонім починає використовуватися як лінгвістичний термін починаючи з 60–80-х років ХХ століття. Він позначає об'єкт, на який перейшла власна назва. На сучасному етапі розвитку термінологічної науки, за В.М. Лейчиком, епонім – це назва об'єкта або процесу з використанням власної назви (Павлова, 2008, с. 50). Епоніми фіксують етапи становлення науки та акцентують увагу на вченому, який зробив певне відкриття.

В англійській мові частина терміна-словосполучення, що дає назву, здебільшого пишеться з великої літери, тоді як частина загального іменника – ні, наприклад *Parkinson disease* «хвороба Паркінсона». Британські монархи стали епонімами в усьому англомовному світі на позначення періодів часу, наприклад, *Elizabethan era*, *Victorian era* and *Georgian era*. Більшість епонімів, які включено до словника, є іменами відомих учених, наприклад, *watt* (одиниця потужності) від Джеймса Ватта, шотландського інженера або *newton* (одиниця сили) від Ісаака Ньютона, англійського фізика і математика.

Епоніми, які зазнали метонімічного процесу, пишуться з малої літери. Тому що в цьому випадку ми забуваємо про ім'я людей, в основному просто вибудовуємо асоціації про певні речі. Тут ці терміни набувають регулярного вживання у нашому повсякденному житті.

Наприклад, *boycott* (від Captain Charles Boycott), *nicotine* (від Jean Nicot de Villemain), *chauvinism* (від Nicole Chauvin), *colossal* (від Rhodes Colossus), *mausoleum* (від King Mausolus).

Багато хто вважає, що творцем салату під назвою *Caesar salad* був не хто інший, як Юлій Цезар. Однак це неправильно. Фраза походить від італо-американського ресторатора і шеф-кухаря – Цезаря Кардіні. Йому приписують створення салату «Цезар», який став модним серед голлівудських та інших знаменитостей.

Назва *America* походить від фемінізованої латинської версії Америкго Веспуччі, італійського дослідника та мореплавця. Він був першим, хто продемонстрував, що Бразилія та Вест-Індія не являють собою східну околицю Азії, як спочатку вважали Колумб і його команда. Спочатку континент називали Новим Світом, а пізніше стали називати Америкою.

Цікаве походження має слово *hooligan* «хуліган». Патрік Хуліган нібито був вигаданим скандальним ірландцем, який приїхав до Англії та став злочинцем. Потім епонім з'явився в друкованих звітах лондонської поліції у 1894 році. Він стосувався назви банди молодих людей у Ламбеті, на півдні Лондона. Група назвала себе *Hooligan Boys*, а пізніше – *O'Hooligan Boys*.

Джон Монтегю, 4-й граф Сендвіч (1718-1792), був англійським дипломатом і державним діячем. Будучи досвідченим гравцем, лорд Сендвіч міг грати в карти, не приймаючи їжі протягом довгих годин гри. Тому він просив своїх слуг принести йому холодного м'яса між двома скибками хліба. До цього дня *sandwiches* є широко популярним видом закусок і все ще складаються з двох (або більше) скибочок хліба з однією (або кількома) начинками між ними.

Резиденція прем'єр-міністра у Великобританії *Downing Street* також носить ім'я відповідального за цю вулицю Джорджа Даунінга.

Епоніми лаконічні за структурою та полегшують донесення інформації до аудиторії. Наприклад, епонім *Alzheimer's disease* «хвороба Альцгеймера». Цей термін популярний, і не тільки люди в галузі медицини, а й нефахівці можуть зрозуміти, що він означає проблеми з пам'яттю і старіння мозку. Тому замість того, щоб писати вищезгадане визначення, дуже легко вимовити або написати «хвороба Альцгеймера».

Однією з дуже важливих особливостей епонімів є їх меморіальний характер. Епоніми створюються для того, щоб зберегти чиєсь ім'я. Вони утворюються завдяки людям, які працювали над процвітанням спорту, медицини, літератури, політики, економіки та

ін. Тому епоніми закарбовують у пам'яті їхні імена на багато років, а то й на століття. Наприклад, *Nobel Prize* (на честь Альфреда Нобеля). Таким чином, можемо зробити висновок, що епоніми, і особливо терміни-епоніми, є пам'яткою мови.

Відповідно до внутрішньої мотивації епоніми можуть бути ідіомами або фразовими дієсловами. Наприклад, *cross the Rubicon* «перейти Рубікон» означає зробити необоротний крок, наважитись на рішучий вчинок, пройти «точку неповернення» та стосується перетину армією Юлія Цезаря річки Рубікон у 49 році до нашої ери; *Sisyphus work* «Сізіфова праця» – важка праця, яка не дає результату, походить від давньогрецького персонажа Сізіфа; *Pyrrhic victory* «Піррова перемога» – перемога, яка дістається дуже великою ціною, або перемога, рівносильна поразці (походить від епірського царя Пірра).

Зазвичай епоніми утворюються двома способами: а) шляхом додавання власних імен людей (антропонімів) або власних імен місць (топонімів), причому в цьому випадку епоніми пишуться з великої літери (*The Stanley Cup*, *Barbie doll*, *cross the Rubicon*); б) утворені шляхом метонімічного процесу терміни-епоніми пишуться з малої літери (*cardigan*, *diesel*, *guillotine*, *jacuzzi*, *nicotine*) (Еponyms).

Висновки. Термінологія є найбільш розгалуженою і інтенсивно зростаючою частиною словникового складу сучасної англійської мови.

Терміни-епоніми становлять складову частину системи термінотворення в англійській мові і є унікальним явищем, який робить наукову мову зрозумілішою та лаконічнішою, і крім того, терміни-епоніми є засобом поповнення лексичного складу наукової мови і її пам'яткою. Ми регулярно використовуємо епоніми в нашому житті, іноді навіть не задумуючись, що вони походять від назв їхніх дослідників чи інших власних назв. За допомогою термінів-епонімів наукова мова і водночас повсякденне мовлення стають яскравішими, емоційнішими, при цьому зберігаючи лаконізм і простоту. Утворення все більшої кількості епонімічних термінів свідчить про стрімке відкриття нових напрямків науки, техніки, культури і мистецтва, що ставить за мету всебічний розгляд, упорядкування і класифікацію цього мовного явища.

Перспектива подальшого дослідження полягатиме, зокрема, в детальнішому аналізі семантичного і функціонального аспектів епонімів у певних англійських термінологіях.

Список використаних джерел:

- Арнольд, И.В. (2012). *Лексикология современного английского языка: учеб. пособие*. 2-е изд., перераб. Москва: ФЛИНТА: Наука.
- Дудок, Р.І. (2009). *Проблема значення і смислу терміна в гуманітарних науках: монографія*. Львів: Вид. центр ЛНУ імені І. Франка.
- Коваль, Р. *Епоніми в термінології фізичної і медичної реабілітації (на матеріалі французької та української мов)*. Available at: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/7736/1/56.pdf>
- Павлова, О.І. (2008). Терміни, професіоналізми і номенклатурні знаки (до проблеми класифікації спеціальної лексики). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 620, 49-54.
- Eponyms in the English Language* Available at: <https://toppandigital.com/translation-blog/eponyms-in-the-english-language/>

УДК 811.111'373

Вакуліч А.І., студентка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

**РОЛЬ І МІСЦЕ ФРАНЦУЗЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ
У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Словниковий склад мови є найбільш плинним і рухливим аспектом, який безпосередньо реагує на те, що відбувається в реальному світі: він усно відображає наші уявлення про явища позамовної дійсності. Відмінною рисою словника є його здатність нескінченно поповнюватися новими словами та новими значеннями, які утворюються різними способами.

Майже всі мови світу безперервно контактують в результаті різних відносин між країнами (торговельних, дипломатичних, військових, економічних тощо). Що стосується англійської мови, то її зв'язок з французькою мовою має дуже велику історію, оскільки цьому посприяла нормандське завоювання і географічна близькість.

Таке явище, як запозичення, має істотний вплив на мову. Його результат – поява у мовах чужих елементів – слів та їх складових, котрі у своїй більшості не засмічують мову (хоча іноді таке може трапитися при бездумних запозиченнях), а поповнюють фонд її лексичних можливостей.

Умови проникнення французьких запозичень у лексичну систему англійської мови були настільки різноманітні, що у багатьох з них важко визначити, яким шляхом вони увійшли – письмовим чи усним.

Багато ранніх запозичень в англійській мові, ймовірно, почали використовуватися спочатку у сфері прямого усного спілкування і лише потім були зафіксовані на письмі.

Відносно англійської мови французька мова у часи нормандського завоювання відігравала головну роль мови дворянської соціальної верстви, феодалів, уряду, школи і писемності в цілому, наряду із латиною.

Слід зазначити, що слова, які увійшли в англійську мову в результаті схрещування англійської з французькою під час нормандського завоювання, складають найбільш значну верству запозичень у сучасній англійській мові (Дуля, 2015, с. 2).

Насамперед, це слова, пов'язані з феодальними відносинами: *feudal, baron, vassal, liege, chivalry*. а також майже всі титули, за винятком англійських назв: *king, queen, earl, lord, lady*.

Переважна більшість нормано-французьких запозичень залишилася на периферії лексичного складу англійської мови і за фонетичними та семантичними характеристиками такі запозичення є особливими: це така група слів, котрі є типовими в основному для літературної мови та мали специфічну словотворчу структуру. Це такі слова, як *face* – «обличчя» (фр. *la face*), *gay* – «веселий» (фр. *gai*), *hour* – «година» (фр. *l'heure*), *ink* – «чорнило» (фр. *les encre*), *joy* – «радість» (фр. *la jolie*) та інші (Леперт, Лагута, Шарамко, 2018, с. 51).

У зв'язку з тим, що з французької мови в англійську було запозичено величезну кількість лексичних одиниць, багато з яких мали складну словотвірну структуру, вплив французької мови сильно позначилося на системі англійського словотвору. Певні французькі суфікси і префікси, що зустрічаються в запозичених словах, могли вилучатися з цих слів і використовуватися для утворення нових слів, від наявних коренів.

Наприклад: суфікс *-able-*, вилучений з таких запозичень, як *acceptable* – прийнятний при *accept* – «брати»; суфікс *-ence-* з *difference, excellence, evidence, violence* і тому подібні.

Навіть зараз французька мова продовжує додавати нові слова у лексичний склад англійської мови. В англійській мові з'явилися французькі запозичення у новітніх аспектах життя, таких як політика, світське життя, спорт і відпочинок. Вони оживляють англійську мову, насичують її цікавими барвами.

Потрапляючи в англійську мову, запозичені французькі слова протягом тривалого часу підпадали під процес асиміляції, суть якого –

перетворення їхнього звукового ряду, граматичної структури і лексичного змісту згідно з внутрішніми законами англійської мови.

Під впливом французьких запозичень зазнала впливу англійська граматики, у результаті появи класичної для французької мови структури *of + Noun*, яка виражає відношення належності.

У результаті набуття носіями іншомовних запозичень семантичного значення у середовищі нової мови формується лексичне значення слова. Це вводить запозичене слово в активний словниковий склад і дає можливість йому виконувати свою комунікативну функцію. Групу власне запозичень із французької мови в англійській мові можна розділити на дві підгрупи: слова, які називають новий предмет (поняття, явище), і слова, які називають вже відомий носіям англійської мови предмет (поняття, явище).

Переважна більшість власне запозичень із французької мови, які поповнили англійську мову, увійшла до першої групи, наприклад, *discaire, futurist; chocolatier*.

Серед запозичень, які входять до другої групи, можна виділити слова:

1) які передають додатковий відтінок значення, наприклад, запозичене із французької мови слово *auteur* є синонімом іменника *director* «кінорежисер», але воно вносить новий відтінок значення – «кінорежисер з індивідуальним творчим почерком»;

2) слова, які є стилістичними синонімами вже існуючих в англійській мові слів, як, наприклад, у випадку з нижченаведеними рядами синонімів, в яких запозичені слова поповнили ряд жаргонних слів: *head, master, boss* (франц. *chef*) «начальник, шеф» (Мельник, Верховцова, 2017, с. 39).

Якщо розглядати французькі запозичення з історичної точки зору, то сукупність понять, виражених французькими запозиченнями, відноситься до XII-XVI ст. і представлена досить широким спектром. Такими запозиченнями є слова, що виражають суспільні відносини, різні релігійні поняття, юридичні, військові та медичні терміни, тощо (Шушаєва, Шиманович, 2019, с. 80).

Запозичення існують на усіх мовних рівнях, але найяскравіше відображаються саме в лексиці. Іншомовні запозичення – один із провідних способів поповнення словникового складу будь-якої мови. Але доцільно аналізувати запозичення не лише на лексичному, але й на фонетичному та морфологічному рівнях.

Вивчення сучасних процесів запозичення, порівняння їх із процесами минулих етапів існування мови дає змогу висвітлити

тенденції розвитку мови, говорити про співвідношення внутрішньомовних і позамовних факторів у певні періоди розвитку мови.

Список використаних джерел:

- Дуля, В.Ю. (2015). Вплив французьких запозичень на формування та розвиток сучасної англійської мови. *Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації*. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського.
- Леперт, О.А., Лагута, Г.І., & Шарамко С.В. (2018). Французькі запозичення в англійській мові. *Освіта, наука та виробництво: розвиток і перспективи*. Суми: Сумський державний університет.
- Мельник, Є.Ю., & Верховцова О.М. (2017). Місце та роль запозичень з англійської мови у сучасній французькій мові. *Україна і світ: перспективи та стратегії розвитку*. Київ.
- Шушаєва, С.Л., & Шиманович, Г.М. (2019). Значення запозичень з французької мови в процесі збагачення лексичної системи сучасної англійської мови. *Культура народів Причорномор'я*. Сімферополь.

УДК 811.111'373

Сергійчук Н.Ю., студентка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ОСНОВНІ СПОСОБИ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ГЕОГРАФІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

В останні десятиліття різко зріс інтерес лінгвістів та фахівців різних галузей науки та техніки до проблем галузевих терміносистем, що пояснюється зростаючим потоком наукової та технічної інформації, процесами інтеграції наук, посиленням процесів термінологічної творчості. Останній фактор особливо важливий для англомовної географічної термінології.

Термін (включаючи науково-технічні терміни та терміни організаційно-розпорядчої документації) – це одиниця будь-якої конкретної природної або штучної мови (слово, словосполучення, аббревіатура, символ, поєднання слова та букв-символів, поєднання слів та цифр-символів), яка має в результаті стихійно сформованої або особливої колективної домовленості, спеціальне термінологічне значення, яке може бути виражене або в словесній формі, або в тому чи іншому формалізованому вигляді і досить точно повно відображає

основні, суттєві на сучасному рівні розвитку науки і техніки ознаки відповідного поняття.

Термін – це слово чи підрядне словосполучення, яке має спеціальне значення, виражає і формує професійне поняття і застосовується в процесі пізнання і засвоєння наукових і професійно-технічних об'єктів і відношень між ними (Павлова, 2011, с. 197).

Під географічним терміном ми розуміємо слово чи словосполучення, що репрезентує поняття географічної сфери, є відтворюваним, має значення, зафіксоване в словнику географічних термінів.

Проведене дослідження показало, що основними способами словотворення в англійській географічній терміносистемі є такі: 1) використання кореневих слів загальноживаної мови в переносному значенні або утворення їх способом конверсії; 2) афіксальний спосіб термінотворення; 3) слово- та основоскладання; 4) утворення стійких словосполучень.

Прикладами географічних корневих термінів у нашому мовному матеріалі є терміни: *clench* (ущелина), *key* (мілина), *ait* (острівцець серед річки), *hore* (ущелина), *den* (глибока лощина).

Також серед корневих термінів виділяємо такі, які утворені за допомогою конверсії. Під конверсією ми розуміємо безафіксальний тип переходу слова з однієї частини мови в іншу. Прикладами конверсії у нашому мовному матеріалі можуть бути: Adj. > N : *flat* (рівний – рівнина), V > N : *slide* (ковзати – зсув) та ін.

Як показали спостереження, суфіксальний спосіб словотворення найчастіше вживається серед географічних термінів, представленими іменниками: *harvest* (урожай), *border* (кордон), *pollution* (забруднення), *migration* (міграція). Найчастіше у нашому мовному матеріалі вживаються суфікси: *-tion*, *-ure*, *-age*, *-ment*, *-ics* для утворення термінів-іменників.

Префіксальний спосіб утворення англійських географічних термінів також є дуже частотним, наприклад: *discharge* (витрата води), *foredeep* (передовий прогин), *foreshore* (передній берег), *incrop* (приховані відкладання порід), *inface* (передній схил куести), *interflow* (потік всередину), *multicell* (багатокамерний), *subsoil* (субґрунт).

Такі префікси, як *anti-*, *inter-*, *sub-*, *super-*, *micro-*, *mono-*, *neo-* належать до інтернаціональних і застосовуються в утворенні географічних термінів-інтернаціоналізмів: *anticline* (антикліналь), *antidune* (антидюна), *interfluve* (інтерфлюв, земля між двома сусідніми річками), *microclimate* (мікроклімат), *microflora* (мікрофлора),

monoculture (монокультура), *neotectonics* (неотектоніка), *supergene* (супергенний), *subduction* (субдукція).

Найпродуктивнішим із способів афіксального словотворення у нашому мовному матеріалі є афіксально-суфіксальний спосіб, наприклад: *afforestation* (заліснення), *deregulation* (дерегулювання), *desalination* (опріснення), *inclosure* (відгороджування земель), *dissection* (розсічення долини річковою ерозією), *monoglacial* (монольодовиковий), *multinational* (багатонаціональний), *environment* (навколишнє середовище), *supraglacial* (надльодовиковий), *transshipment* (перевантаження).

Ще одним із способів термінотворення в англійській географічній термінології є слово- та основоскладання. Результат цього процесу – композити або складні слова. Згідно визначення О. Селіванової, складні слова (які також називаються композитами) – номінативні одиниці, які є цілісно оформленими графічно і лексико-граматично, мають дві чи більше ономазіологічні ознаки (у словотворі – твірні основи чи корені) (Селіванова, 2006, с. 228).

Ми виділили 6 структурних моделей географічних складних термінів:

- 1) *N + N*: *ebb-tide* (відплив), *landmark* (земельна позначка);
- 2) *Adj. + N*: *high-water* (приплив), *highland* (височина);
- 3) *Adv + N*: *outfield* (зовнішнє поле), *outport* (аванпорт);
- 4) *V + Adv*: *layout* (план вулиць міста);
- 5) *V + V*: *freeze-thaw* (вивітрювання гірських порід, що відбувається чергуванням заморожування і відтанення);
- 6) *V + Adv + N*: *filter-down-process* (процес відфільтрування).

Найбільш уживанішою моделлю утворення географічних термінів-композитів є модель *N+N*, за допомогою якої утворюється більшість термінів такої тематики. Другою за частотою є модель *Adj.+N*, в результаті якої лексема стає іменником, адже композити найчастіше набувають морфологічних ознак другого компонента.

Ще один спосіб термінотворення в англійській географічній термінології – це утворення стійких термінологічних словосполучень. У нашому мовному матеріалі таких термінів доволі багато, причому не тільки двокомпонентних, але й трьохкомпонентних і чотирьохкомпонентних, наприклад: *ecological balance* (екологічний баланс), *ecological climatology* (екологічна кліматологія), *economic enclave* (економічний анклав), *ice fog* (льодовий туман), *ice shelf* (льодовий шельф), *rafted ice* (нашарований лід), *raised beach* (піднятий пляж), *saturated air* (насичене повітря), *ice-pushed ridges* (гребні,

зіштовхнуті льодом), *industrial complex analysis* (аналіз промислового комплексу), *land locked state* (держава, що не має доступу до моря), *saturated zone overland flow* (зона насиченого поверхневого потоку).

Проведене дослідження дає змогу зробити висновок, що найпродуктивнішим способом термінотворення в англійській географічній термінології є спосіб утворення стійких словосполучень.

Список використаних джерел:

Павлова, О.І. (2011). *Основи термінознавства*. Рівне: Волинські обереги.

Селіванова, О.О. (2006). *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К.

УДК 811.111'373

Сиворіг Н.В., студентка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

РОЛЬ І МІСЦЕ НІМЕЦЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Запозичення в різних мовах по-різному впливають на збагачення їхнього словникового складу. У деяких мовах вони не справили такого впливу, котрий міг би істотно позначитися на словниковому складі мови. В інших мовах запозичення у різні історичні епохи мали настільки значний вплив на словниковий склад мов, що навіть службові слова, як, наприклад, займенники, прийменники, запозичені з інших мов, витискали споконвічні службові слова.

Актуальність дослідження полягає у зростаючому інтересі науковців до досліджень особливостей запозичених слів і фраз в сучасній англійській мові.

Мета статті полягає у комплексному описі германізмів у корпусі сучасної англійської мови у лінгво-теоретичному аспекті.

Досягнення мети передбачає вирішення кількох **завдань**:

- 1) розкрити зміст поняття «запозичення» з погляду сучасної лінгвістики;
- 2) виявити основні причини запозичення англійською мовою;
- 3) виявити основні етапи запозичення німецьких слів англійською мовою;
- 4) скласти функціонально-семантичну класифікацію німецьких запозичень у сучасній англійській мові.

Запозичення – слово, взяте з мови-донора і перетворене у своїй фонетичній формі, вимові, парадигмі та значенні, спираючись на норми мови-реципієнта. Запозичення з різних мов зазвичай називають так: англіцизми, латинізми, германізми тощо.

Англійська мова належить до західної підгрупи германської групи мов, а тому, слова, що є старим фондом англійської мови, знаходять часто етимологічні паралелі з іншими германськими мовами. Особливо багато подібних паралелей споконвічним англійським словам є у мовах західно-германської підгрупи, зокрема в німецькій: англ. *day*, нім. *Tag* (день); англ. *night*, нім. *Nacht* (ніч); англ. *book*, нім. *Buch* (книга) (Ахманова, 1965, с. 245).

У лінгвістичній науці існує безліч різноманітних тлумачень основних понять, а також процесів запозичення одиниць лексики. Так, О. С. Ахманова розглядає запозичення як процес, у ході якого лексична система однієї мови впливає на аналогічну систему іншої (Ахманова, 1965, с. 245). Л. П. Крисін характеризує запозичення як природний результат мовних контактів та розуміє його як переміщення лексичних одиниць мови (Крысин, 2012, с. 376).

Взаємодія німецької та англійської культур, що має великий вплив на процес запозичення німецькомовної лексики англійською мовою, поділяється на кілька історичних етапів.

Імовірно, першим запозиченням з німецької мови є слово *kaiser* – «штандарт», етап запозичення якого датується 13 століттям. Згідно з загальнонауковою думкою істориків, німецькі запозичення стали з'являтися в англійській мові в 15 столітті. Зміни, що відбувалися в Німеччині 15-16 століттях, були здавалося б непомітні, але згодом виявилися значними. Було запозичено такі лексеми: а) найменування грошових валют: *heller*; б) слова, що позначають особливості державного устрою: *junker* – «світський юнак»; в) назви рослин: *crowberry* – «водяник».

На європейській політичній арені 16-17 століть Німеччина займає становище сильної держави. Зміцненню позицій цієї держави сприяло більш ранній розвиток торгівлі. У 16 столітті торгівля та військова справа були головними напрямками ведення політики у Німеччині. Саме тому німецькі слова, що прийшли в англійську мову на той час, відносяться до цих двох сфер діяльності, наприклад: *kreuzer* – «крейцер»; *halt* – «стій!», *lance-knight* – «ландскнехт».

Аналогічна тенденція й у запозичень 17 століття, початок розвитку гірничорудної справи, металургії та мінералогії (*zinc* – «цинк», *bismuth* – «вісмут», *cobalt* – «кобальт», *quartz* – «кварц»).

Терміни в галузі геології та мінералогії продовжували поповнювати лексичний склад англійської мови і в 18 столітті.

У 18 столітті позиції Німеччини на світовій арені ослабли. За свідченнями істориків, «Німеччина була відкинута у своєму розвитку на сто років назад» (Меринг, 1924, с. 285). Оговтавшись від руйнування, у 19 столітті Німеччина знову вийшла на лідируючі позиції в політиці та економіці. У Німеччині активно розвиваються філологічні та природничі науки, внаслідок чого до англійської мови приходять такі терміни: *umlaut* – «умлаут», *vowel shift* – «зсув гласних», *loanword* – «запозичення».

Запозичення, потрапляючи у чужорідні лексико-семантичні умови, проходять різні стадії подальшого розвитку. Результатом такого розвитку стає розширення меж семантики слова.

Таким чином, німецькі запозичення, що функціонують у корпусі англійської мови, можна розділити на такі групи: 1) термінологія: мінералогія та геологія (*quartz* – «кварц», *gangue* – «порода», *feldspar* – «польовий шпат»); музика (*leitmotif* – «лейтмотив», *waltz* – «вальс», *lied* – «пісня»); література (*Sturm und Drang* – «Буря та Натиск», *zeitgeist* – «дух часу»); 2) військова лексика: військові підрозділи (*Luftwaffe* – «військово-повітряні сили ФРН», *Waffen SS Division* – «дивізія військ СС»); 3) продукти харчування: страви та інгредієнти для їх приготування (*kuchen* – «солодкий пиріг», *marzipan* – «марципан», *pretzel* – «крендель»); напої (*eiskaffe* – «кава-глясе (кава з льодом)», *gluehwein* – «глінтвейн»); 4) політика: напрямки політики (*machtpolitik* – «політика диктатури», *ost-politik* – «східна політика»); 5) природа: рослини (*edelweiss* – «едельвейс»); тварини (*dachshund* – «такса», *hamster* – «хом'як»); 6) розмовна лексика (*achtung!* – «увага!», *autobahn* – «автострада», *pez* – «козляча борідка», *schmuck* – «придурок»); 7) географія (*berg* – «гора», *burg* – «замок»); 8) інше (*angst* – «страх», *deutsche mark* – «німецька марка», *diesel* – «дизель», *fest* – «фестиваль»).

Під час процесу запозичення іншомовне слово виконує функцію позначення певної події, предмета чи явища, але згодом запозичені слова виявляють тенденцію до розширення своєї смислової структури. Існує два типи функцій: номінативна (германізм служить лише назвою того чи іншого предмета, явища чи процесу) і актуалізуюча (розширюючи свої смислові можливості, запозичене слово починає зазнавати морфологічних та інших видозмін, тим самим отримуючи інші значення).

1. «*There's limestone and sandstone to the north, but Aswan's bedrock is hornblende granite*» (Sattin Anthony, 2010). У цьому прикладі

слово *hornblende* виконує функцію номінації, будучи назвою гірської породи, і перекладається як «рогова обманка».

2. «*Readers recommend playlist: songs that capture zeitgeist*» (Blair, 2016). В даному випадку слово *zeitgeist* є терміном, що означає сучасність, що виконує актуалізуючу функцію.

Перспектива подальшого дослідження, на наш погляд, полягає у вивченні запозичених лексем із сучасних сфер діяльності людини у словниковий склад сучасної англійської мови.

Список використаних джерел:

- Ахманова, О.С. (1956). *Лексикология английского языка*. Москва: Изд-во литер. на иностр. языках.
- Крысин, Л.П. (2012). *Лексикология современного английского языка: учеб. пособие*. 2-е изд., перераб. Москва: ФЛИНТА: Наука.
- Меринг, Ф. (1924). *История Германии с конца средних веков*. Москва: Красная новь.
- Blair, Scott (2016). Readers recommend playlist: songs that capture zeitgeist. *The Guardian*. Available at: <https://www.theguardian.com/travel/2010/may/09/aswan-egypt-hotels-tours-anthony-sattin>
- Sattin, Anthony (2010). Adventure in Aswan. *The Guardian*. Available at: <https://www.theguardian.com/music/2016/mar/24/readers-recommend-playlist-songs-thatcapture-zeitgeis>

СЕМАНТИКА ТЕКСТУ І ДИСКУРСУ

УДК 81'367

Шульжук Н.В., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ВЗАЄМОДІЯ ФОРМАЛЬНО-СИНТАКСИЧНОЇ, СЕМАНТИЧНОЇ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІАЛОГІЧНОЇ РЕПЛІКИ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано її розв'язання. Спілкування як процес встановлення та розвитку контактів між людьми тісно пов'язане із життям суспільства, яке сьогодні, на думку багатьох дослідників, зазнало негативного інформаційного впливу. Діалог, який у сучасних лінгвістичних розвідках небезпідставно презентують як діалогічний дискурс, – найпоширеніша форма комунікативної взаємодії членів соціуму. Тому різноаспектне його вивчення не втрачає актуальності (А. Грищенко, В. Рінберг, Д. Баранник, І. Борисюк, П. Дудик, Г. Олійник, Л. Олексієнко, Л. Безугла, І. Шевченко та ін.) у мовознавчій науці.

Вихід мовознавців за межі лінгвоцентризму зумовив формування нових поглядів на діалогічний дискурс як на «мисленнево-комунікативну мовленнєву діяльність комунікантів у широкому (ситуативно-комунікативному, соціокультурному, когнітивно-психологічному) контексті, зафіксовану діалогічним текстом» (Безугла, 2009, с. 8). З-поміж одиниць діалогічного дискурсу, що відображають його процесуальну структуру, вчені запропонували виділяти такі, як: мовленнєвий акт, дискурсивний хід, трансакція, мовленнєва подія та ін.

У сучасній теорії діалогу з-поміж складників структури діалогічного дискурсу виокремлюють формально-змістовий, соціокультурний, інтерактивний та онтологічний (Селіванова, 2008, с. 594). Якщо перший переважно представлений у традиційних дослідженнях, що вписуються у лінгвоцентричну парадигму, то другий актуалізує вивчення такої категорії, як ментальність, що

відкриває перспективи для вивчення проблем міжкультурного діалогу. Інтерактивний складник структури діалогічного дискурсу дозволив Л. Безуглій на підставі аналізу праць таких дослідників, як В. Девкін, В. Лагутін, Л. Олексієнко та ін., виділити комунікативні властивості діалогічного дискурсу (Безугла, 2009, с. 12), що зумовлюють специфіку вербалізації смислів у ньому. Щодо онтологічного складника, то його формує ситуація мовлення, що й спонукало мовознавців до розуміння будь-якого дискурсу як функційно діалогічного за своєю природою (Карасик, 2002, с. 228; Шевченко, Морозова, 2005, с. 28). Очевидно, сьогодні актуально розрізняти вузьке розуміння діалогу (Н. Арутюнова, Т. Винокур, О. Сиротіна, Г. Золотова, В. Лагутін та ін.) та широке (праці М. Бахтіна), яке нейтралізує традиційне протиставлення діалогу й монологу. Так, І. Синиця, висвітлюючи проблему діалогізації наукових текстів, ґрунтується на широкому тлумаченні діалогу, що інтерпретує текст як результат здійснення комунікативно-прагматичних намірів його адресанта (Синиця, 2004, с. 55). Така позиція вчених призвела до розмежування понять «діалог», «діалогізація», «діалогічність» (А. Нікольський, Л. Безугла та ін.).

Антропоцентрична свідомість та потреба відновлення екологічного балансу у сфері мовленнєвої комунікації в суспільстві визначили екоцентричний вектор лінгвістичних досліджень, пов'язаний із ефективністю комунікативної взаємодії учасників діалогічного дискурсу, адже мова «номінує, категоризує, структурує, коментує, експлікує, імплікує, моделює емоції і формує, транслює емоційну картину світу представників тої чи тої лінгвокультури» (Колосова, 2015, с. 25) (праці Н. Колосової, О. Сковороднікова, В. Шаховського, В. Шляхова, О. Троць та ін.).

Своєрідність мовної організації діалогічної репліки виявляється передусім на синтаксичному рівні, що й демонструють праці П. Дудика, О. Шаройко, Т. Винокур, І. Святогора, Г. Інфантової, Н. Шведової, Н. Арутюнової, Г. Чумакова, С. Єрмоленко, Н. Шульжук та ін.

Триаспектний підхід до опису речення визначає його як одиницю, що будується за певною схемою, характеризується певною семантичною структурою та має відповідну комунікативну організацію. Взаємодія визначених ярусів речення у діалогічному дискурсі, яке часто відходить від типових моделей, виявляється своєрідно.

Мета повідомлення – з'ясувати співвідношення формально-синтаксичної, семантико-синтаксичної та комунікативної організації діалогічної репліки.

Виклад основного матеріалу. Якщо семантико-синтаксичний і формально-граматичний яруси речення передусім орієнтовані на сферу мови, внаслідок чого вони виявляють більшу стабільність і визначеність, то комунікативний – спрямований у сферу мовлення і тому, відображаючи потреби комунікації, є більш динамічним. У діалогічній же репліці-реченні він по суті утворює мовленнєву надбудову над мовним синтаксисом. Відображаючи певний факт світу дискурсу, речення виражає віднесеність змісту висловленого до дійсності (категорія модальності). Експресивна насиченість, спонтанність та динамічність діалогічного спілкування передбачають різного роду модальні трансформації. Так, питальні речення у діалозі, крім питального, можуть виражати й інші модальні значення – експресивне ствердження або заперечення, спонукання до дії. Наприклад: *«Який я тобі хазяїн, он бери банку коричневої і давай освіжай гаража»* (О. Чорногуз); *«Що ж зробиш, Григорію, здавна сказано: сила соломі ломить»* (О. Десняк). Такі репліки фокусують увагу співрозмовника, виконуючи роль емоційного центру відповідної частини діалогу. Виявляючи формальні ознаки питального речення, подібні репліки фактично переключаються у новий функційний план. Трансформується й інтонаційне оформлення таких конструкцій у діалогічному дискурсі, наслідком чого стає їх посилені категоричність та актуалізація логічного наголосу на відповідному реченнєвому фрагменті. Внаслідок накладання емоційно-експресивного забарвлення на об'єктивно-модальне значення подібних речень-реплік діалог помітно пожвавлюється, драматично загострюється.

Пристосуватися триярусній мовній структурі речення до умов, в яких відбувається діалог, допомагає актуальне членування. Воно вводить репліку в контекст діалогічної єдності, де тема виконує роль спільного фонду знань. Отже, у співвідношенні «зміст-форма» на комунікативному рівні поєднуються семантичні й формально-граматичні мовленнєві ознаки речення-репліки, у складі якої функційні та структурні компоненти можуть бути в різних співвідношеннях – відповідності або невідповідності. Регулярними у діалогічному дискурсі є конструкції, в яких наявна повна відповідність формально-синтаксичної, семантико-синтаксичної та комунікативної структури (член речення – синтаксема – темо-ремні центри (підмет – суб'єктна синтаксема – тема; присудок – предикат –

рема), коли одиниці різних рівнів представлені експліцитно. Наприклад:

– *Боже вам допоможи в дорозі! Нехай Біг щасливо проходить.*

– *Щастя Боже й тобі, чоловіче! А чого ж се ти гукав? Чого тобі треба, що ти спинив нас?*

– *Та прошу вашої ласки – постійте трохи: дозвольте мені об воза спину почухати, бо в тому гемонському степу така порожнеча, що нема об щось почухатись!* (О. Пчілка).

Проте частіше спостерігаємо повну або часткову невідповідність (формально залежні конструкції діалогу становлять його комунікативне ядро), полюси якої репрезентовані формально-синтаксичним та комунікативним ярусами речення-репліки. Діалектична єдність граматичного і функційного аспектів речення нівелює таку невідповідність. Наведемо приклад, який ілюструє ситуацію, коли головна з формально-синтаксичного погляду частина складнопідрядної конструкції не є її ядром, а підрядний компонент у ній виконує функцію реми:

– *Навіщо ж тебе ховати?*

– *Сховайте, бо не можна мені додому* (Є. Гуцало).

Повну невідповідність ілюструє приклад, коли змінено звичайний порядок розташування підрядної та головної частини у репліці-реченні:

– *Навіщо гостинці?*

– *А щоб довше ти жив, то гостинців тобі принесла* (В. Міняйло).

Зауважимо, що ущільненість мовних засобів, зумовлена безпосереднім контактом мовців, сприяє частковій редукції компонентів теми. Звичайним явищем у діалозі є й імпліцитність теми, оскільки на перший план виходить рематичний центр висловлювання. Наведемо приклад:

– *Чому не здали одразу після повернення з армії?*

– *Бо поки дошукався тої схованки!..* (В. Міняйло).

Іноді репліка-відповідь представлена словом-реченням. Фактично відсутність рематичного центру формує своєрідний парадокс у формально-синтаксичному (але не комунікативному) плані. Наприклад:

– *А знаєш, що воно?*

– *Ні.* (М. Стельмах);

– *Ви чули, що Тартаренка вбили?*

– *Еге!..* (О. Плющ).

Синкретичність мовленнєвої ситуації сприяє тому, що семантику діалогу формують і комунікативно вагомі невербальні компоненти: спільні фонові знання співрозмовників дозволяють зменшити кількість одиниць із знакового поля мови, якими вони послуговуються. Діалогічна взаємодія не втрачає своєї ефективності і тоді, коли комунікативним ядром речення-репліки стають кінетичні знаки. Наведемо приклад:

– Скажіть, чи можна там когось дошукатись?

Старий махнув рукою ще й головою покрутив (О. Сизоненко).

У діалогічному дискурсі нерідко натрапляємо на незакінчені конструкції. Зрозуміло, що у процесі передачі інформації релевантною є комунікативна структура висловлювання, яка, в разі його незавершеності, деформується. Може бути відсутнім один з компонентів актуального членування речення, можуть бути відсутніми обидва компоненти (залежно від ступеня незакінченості висловлювання), вони можуть бути виражені частково, з різним ступенем повноти реалізації. Адекватна інтерпретація таких висловлювань можлива, коли рема представлена або частково, або існує реальна можливість її відтворення паралінгвістично. У випадку абсолютної відсутності реми однозначне розуміння незакінченого висловлювання проблематичне. Інакше кажучи, процеси утворення думки, під впливом яких формується двобічна мовна комунікація в діалогічному дискурсі, призводять до «нерівномірної чіткості повідомлюваного змісту і до його нерівномірно повного вираження» (Загнітко, 2005, с. 6). Безпосередній контакт дозволяє мовцям розуміти не лише те, що вони висловили за допомогою мовних засобів, але й те, що впливає з їх поведінки та інформації, відомої їм до моменту мовлення. На імпліцитну/експліцитну презентацію змісту діалогічної репліки-речення впливають і загальні уявлення про предмети та явища дійсності, відповідна суспільна та мовленнєва поведінка, визнана у певному соціумі. Це й дозволяє співбесідникам розуміти один одного з півслова й передбачати комунікативну реакцію співрозмовника. Залежність діалогічного речення від лінгвістичного та екстралінгвістичного макроконтексту переважно зумовлює мовну економію, а його емоційність та спонтанність – мовну надлишковість. Якщо виявом економії мовних засобів у діалозі є еліпсис, то одним із виявів діалогічної надлишковості є антиеліпсис – позначення вже згаданого об'єкта двічі:

– А ти не знаєш, де поділася Анна Зеленьак?

– Ні, не знаю, де поділася Анна. (Г. Тютюнник).

Як бачимо, вдруге вербалізована тема уможливорює експресивну презентацію реми речення-репліки. Зрозуміло, що, обираючи відповідну реченнєву одиницю, мовець керується такими чинниками, як-от: семантичні відтінки, якими відрізняються конструкції, уявлення про те, яка із синонімічних конструкцій найбільше відповідає конкретній граматичній та структурно-семантичній модифікації, відповідність комунікативно-стилістичній настанові.

Отже, у діалогічному дискурсі одне речення корелює з множинністю висловлювань як його реалізаціями, тому слід розмежовувати значення речення (як одиниці мови) і значення відповідних висловлювань, які набувають додаткових смислів, пов'язаних з інтенціями мовця та іншими параметрами мовленнєвої ситуації.

Список використаних джерел:

- Безугла, Л.Р. (2009). Діалог, діалогічний текст та діалогічний дискурс. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*, 867. Романогерманська філологія. Методика викладання іноземних мов, 60, 7-14.
- Загнітко, А.П. (2005). Прагматичний аспект речення і прагматичний рівень висловлення. *Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії: зб. наук. пр. РДГУ*, 13, 3-7.
- Карасик, В.И. (2002). *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. Волгоград: Перемена.
- Колосова, Н.Г. (2015). Экологическая функция эмоций. *Грани познания: электрон. научно-образоват. журнал ВГСПУ*, 1(35), 22-28. Available at: www.grani.vspu.ru
- Селіванова, О.О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми: підручник*. Полтава: Довкілля-К.
- Синиця, І.А. (2004). Діалогічність у науковому тексті. *Мовознавство*, 2-3, 55-60.
- Шевченко, І.С., & Морозова, О.І. (2005). Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*. (с. 21-28). Харків: Константа.

УДК 81'1'42'38'276

Залужна О.О., канд. філол.наук,
Роллер А.Ю., магістрантка
*Донецький національний університет імені Василя Стуса
(Вінниця, Україна)*

ДО РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ ІДІОСТИЛЬ ТА ІДІОЛЕКТ

У рамках вивчення тексту як об'єкта лінгвістичного дослідження актуальним постає питання специфіки авторського стилю, оскільки певні фонетичні, морфологічні, синтаксичні, семантичні засоби, використані автором у процесі текстотворення, характеризують його / її як особистість і є притаманними саме його / її творчості (Волошук, 2008). Індивідуальне у мовленні привертає увагу лінгвістів, які намагаються схарактеризувати його через поняття індивідуальної манери мови, мовного портрету, ідіолекту та ідіостилю. Аналізуючи специфіку мовлення окремо взятого автора тексту, дослідники працюють на міждисциплінарному рівні та доходять висновку про існування індивідуальної картини світу.

Поняття стилю з'явилося в античній риториці – основоположником теоретичного вивчення стилю вважається давньогрецький філософ Аристотель, який розробив систему вимог до ораторської майстерності, спираючись на які оратори Стародавнього світу будували свої промови, щоб переконувати цільову аудиторію. Досліджуючи питання індивідуального стилю викладу в межах сучасного лінгвістичного підходу, дослідники акцентують свою увагу на мовній особистості автора в парадигмі культурного та історичного дискурсу, оскільки в залежності від епохи або художнього жанру, в якому функціонує автор, змінюється і його / її внутрішньо-мовні мотивації.

У сучасній лінгвістичній парадигмі поняття «ідіостиль», «індивідуальний стиль», «ідіолект» мають спільне семантичне ядро «індивідуальне, що належить особистості», саме тому не всі мовознавці розмежовують їх та послуговуються ними як взаємозамінними синонімічними термінами (Переломова, 2010, с. 281-290). З іншого боку беручи до уваги екстралінгвальні чинники вивчення мови та мовлення, низка дослідників наголошує на ієрархічному зв'язку між термінами «ідіостиль» та «ідіолект».

Поняття ідіолект посідає чільне місце в мовознавчій терміносистемі. Дослідженням ідіолекту займалось не одне покоління вчених, зокрема Гаспаров Л. М., Григор'єв В. П., Караваєва М. А., Караулов Ю. Н., Лютикова В. Д., Макарова Н. В., Поцепня Д. М., Преображенський С. Ю., Северська О. І., Щеглов Ю. К., Щукін В. Г. та ін. Спочатку термін використовували виключно в англійськомовних наукових розвідках, однак згодом вивченням ідіолекту зацікавилися і українські дослідниці. Назва терміну походить від грецьк. *idios* «свій, своєрідний, особливий» і *lectos* «наділений здатністю говорити». Л. О. Ставицька в науковій розвідці «Про термін ідіолект» визначає «ідіостиль» як «реалізацію певної мови в устах індивіда, тобто сукупність текстів, породжуваних мовцем і досліджуваних лінгвістом з метою вивчення системи мови» у широкому розумінні та «специфічні мовленнєві особливості певного носія мови» – у більш вузькому значенні. Посилаючись на роботи П. Ю. Гриценка, дослідниця наголошує, що «ідіолект – це сукупність індивідуальних особливостей, що характеризують мовлення окремого індивіда, а «ідіостиль» – індивідуальний стиль, сукупність основних стильових особливостей, які характеризують твори того чи того автора у певний період або всю його творчість». Тобто, на думку дослідниці терміни можуть бути ототожнені, однак лише за умови врахування різноманітних екстралінгвальних чинників (Ставицька, 2009, с. 3-17).

Незважаючи на те, що термін «ідіостиль» неодноразово потрапляв до поля зору лінгвістів, у мовознавстві відсутнє його уніфіковане трактування. Цей факт пояснюється перш за все різними підходами науковців до його вивчення та дослідження. На думку В. В. Виноградова, «поняття індивідуального стилю неможливо розкрити цілком ні з лінгвістичної, ні з літературознавчої точки зору», так як це динамічна та схильна до змін система. Як і І. К. Білодід та В. В. Григор'єв, вчений вважається прихильником лінгвістичного підходу. Він розглядає індивідуальний стиль як центральну категорію стилістики художньої літератури, приділяючи значну увагу виразності та емоційності мовних засобів. Дослідник розглядає індивідуальний поетичний стиль як «систему естетичного підбору, осмислення та розташування символів», зазначаючи, що головним завданням лінгвіста під час аналізу індивідуального стилю є описати принцип підбору та поєднання автором різноманітних конструкцій. Крім того, вчений наголошує на необхідності використання міждисциплінарного підходу, оскільки всебічне дослідження мови неможливо реалізувати в рамках однієї конкретної дисципліни (Виноградов, 1980).

Українські дослідники дедалі частіше порушують питання розмежування та трактування понять ідіостиль, індивідуальний стиль та ідіолект. Складність підходу до вивчення даної проблеми зумовлена специфічністю самого предмета дослідження, його розташуванням на перетині двох наук: мовознавства й літературознавства. Х. І. Дідух зазначає, що індивідуальність авторського стилю зводиться до присутності авторських художніх прийомів, критеріїв відбору й комбінацій різноманітних мовних засобів і їхній видозміні в обраній автором концепції. Дослідниця переконана, що урахування індивідуального стилю є істотною складовою вивчення тексту при зверненні до моделі художньої комунікації. Вона пов'язує поняття ідіостилу з певним відбором мовних засобів, способами їхнього поєднання, а також із частотністю їхнього вживання (Дідух, 2012).

Отже, більшість дослідників наполягають на присутності ієрархічного зв'язку між термінами ідіостиль та ідіолект. Ідіолект частіше розглядають як більш широке поняття, а ідіостиль вважається його систематичною та впорядкованою фазою.

Список використаних джерел:

- Виноградов, В.В. (1980). *О языке художественной прозы*. Москва: Наука.
- Волошук, В.І. (2008). Індивідуальний авторський стиль, ідіолект, «ідіостиль»: питання термінології. *Наукові праці. Серія Філологія мовознавство*, 79, 5-8.
- Дідух, Х.І. (2012). Ідіостиль як відображення авторської картини світу. *Філологічні науки. Серія «Риторика і стилістика»*. Available at: http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm.
- Переломова, О.С. (2010). Мовний аспект ідіостилу Валерія Шевчука. Волинь-Житомирщина. *Історико-філологічний збірник з філологічних проблем*, 20, 281-290.
- Ставицька, Л.О. (2009). Про термін ідіолект. *Українська мова*, 4, 3-17.

УДК: 092

Калініченко М.М., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ДИКУНСЬКІ СЕНСАЦІЇ ДЖОНА НІЛА В АМЕРИКАНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ХІХ СТОРІЧЧЯ

Молода американська нація початку 1800-х років була залюблена в читання. Втім, демократичний загаль не відчував особливого інтересу до «високої» літератури, сприйняття якої вимагало ґрунтовного університетського вишколу і чималих інтелектуальних зусиль. Пересічні американські громадяни, освіченість яких не перевищувала базового рівня, прагнули швидкого і цікавого, «популярного» читання, здатного приголомшити, полонити уяву, викликати потужний емоційний відгук. Французький мандрівник і дослідник Алексіс де Токвіль, який прибув до Сполучених Штатів у 1831-му році, звернув увагу на характерне ставлення демократичного суспільства до новоствореної національної літератури: «Американці бажають відчувати пекучі емоції, зробити несподівані відкриття, дізнатися про вражаючі істини та жахливі помилки інших, спроможні схвилювати, змусити співчувати тому, що діється на сторінках вигаданих історій».

Популярна література претендувала надавати своєму читачеві всеохоплюючу інформацію про буття в цілому: від філософських узагальнень і сакральних одкровенень до викривальних характеристик суспільства і «гарячих» повідомлень про жахливі злочини, захоплюючі пригоди і криваві катастрофи. Життя, переконували професіонали жанру, постає облудним і невирішувальним. Людство є жорстоким, злим і схильним до самообману, його найбільші стимули – жадібність, хтивість, егоїзм. Бог, навіть якщо він існує, не звертає уваги на цей світ – жалюгідну краплину в океані вічності, незбагненої для обмеженого розуму людини.

Найвідомішими творами, які вперше увиразнили цей ідейний комплекс, були сенсаційні бестселери піонера і корифея американського масового мистецтва Джона Ніла (John Neal, 1793-1876). Незважаючи на його величезну популярність і скандальну славу, творча біографія Ніла до цього часу залишається маловідомою та недостатньо поцінованою українським науковим загалом.

Уродженець штату Мейн, впродовж свого тривалого життя Ніл змінив багато професій і сфер діяльності – займався торгівлею, юриспруденцією, журналістикою, пропагандою оздоровчої фізкультури, громадською благодійністю і літературною творчістю. У своїх публіцистичних нарисах Ніл чи не вперше в історії національної словесності звернувся до актуальної гендерної проблематики і закликав до створення суфражистських об'єднань, які мали допомогти американським жінкам здобути повноцінне виборче право. У часи, коли взаємостосунки Америки та Великобританії залишалися більше ніж прохолодними, письменник, під вигаданим ім'ям англійського громадянина Картера Голмса, влаштувався на посаду кореспондента лондонського журналу «Blackwood's Magazine». На сторінках цього поважного видання Ніл друкував численні статті й рецензії, в яких виступав на захист американської демократії та намагався популяризувати культуру і літературу своєї батьківщини. Втім, найбільшу славу Ніл здобув як автор популярних сенсаційних романів.

Сучасник Вашингтона Ірвінга і Фенімора Купера, він перевершив обох класиків за кількістю проданих книг і справив величезний вплив на розвиток національного красного письменства. Сенсаційні романи і літературні декларації Ніла слугували за джерело багатьох тем, образів і риторичних засобів, якими охоче користувалися провідні романтики Сполучених Штатів. 1827 року Едгар Алан По присвятив Нілу, якого вважав своїм вчителем і натхненником, збірку «Tamerlane and Other Poems», і проголосив цього автора «одним з наших беззаперечних геніїв». Втім, його непокоїла бунтівна, дикунська демократична сутність творчості Ніла, котру він сприймав як загрозу моральності американського суспільства.

Так само неоднозначно ставився до творчості метра популярної літератури Натаніель Готорн. Ще за часів навчання у коледжі, Готорн вважав себе затятим шанувальником творчості Ніла. Чимало «темних» елементів, маніфестованих у його сенсаційних публікаціях – кошмарні видіння, згубні пристрасті, розмиті кордони між дійсності та ілюзією, жахливі напади божевілля й, нарешті, нестримне бажання викривати «приховану правду» життя, стали риторичної основою тієї приголомшливої «сили темряви» (power of blackness) романів Готорна, якою захоплювалися романтик Герман Мелвілл і провідні американські критики минулого сторіччя.

Подібно до Е. По, Готорн також асоціював Ніла із проявами божевілья і дикунства. У оповіданні «P's Correspondence» (1845) він відгукнувся на творчість популярного літератора наступним чином: «Там був отой *дикунський чоловік* на ім'я *Джон Ніл*, від романів якого я ледь не втратив розум у юнацькі роки». Близький друг й однокурсник Готорна, політик і реформатор Джонатан Кіллей, дізнавшись про бажання свого приятеля обрати фах професійного письменника, висловив сподівання, що Готорн не почне створювати «такі ж моторошні й дикунські речі, як Джон Ніл, якого Ви так високо поцінювали під час навчання в Брунсвіку».

Купно взята творчість Ніла вражала двома особливостями, які, одночасно, заохочували до наслідування і викликали рішучий спротив. Насамперед, з початку 1820-х років проза Ніла віддзеркалювала та водночас поширювала і підсилювала настрої соціального, політичного протесту, до котрих відчутно тяжіли прості американці. То було гірке радикально-демократичне бачення країни, що поставала втіленням нездоланної соціальної нерівності, принципово несумісної з заповідями батьків-засновників і хоробрих патріотів, що стверджували і боронили республіканські ідеали у роки революційної війни. Твори Ніла увібрали полум'яний егалітаризм демократії часів президента Ендрю Джексона, аби після фінансової паніки 1837-го року перетворитися на подібну до виверження вулкану літературу суспільного незадоволення і протесту.

Ніл розповідав про різні групи соціально пригнічених мешканців Америки: про індіанців, котрих винищували протягом усієї історії країни; про робітників великих міст, що ставали все біднішими у період швидкого економічного зростання й індустріалізації країни; про жінок, які не мали можливості на рівних конкурувати з чоловіками на ринку праці і залишалися без права брати участь у політичному житті. Героями Ніла були й злочинці, котрі викликали щирю читацьку симпатію, позаяк зображувалися такими, що ступили на кримінальну стежу під впливом нездоланих трагічних обставин. Ніл доторкався невирішувального, засадничого протиріччя американського буття. Суспільство, засноване на принципах всеосяжної демократії, поставало уособленням неприхованої тиранії, котру проваджували стовпи суспільства: політична еліта і державні службовці, представники закону, багатії-капіталісти, новоявлені американські аристократи. Намагання привернути увагу до цієї невирішувальності перетворювали прозу Ніла на дієве знаряддя національної самокритики. Всі задержуваті бунтівники, котрі у той чи інший спосіб

противилися американському істеблішменту, виправдані злочинці набували у його прозі статусу непримиренних борців із національною тиранією. Зокрема, у романі «Logan» (1822) автор виправдовував героя-індіанця попри його садистські злочини проти американських поселенців, позаяк «білі прибульці також завжди жорстоко й несправедливо ставилися до червоношкірих». У романі «Errata» (1823), інтелігентний й добропорядний герой змушений порушувати закон, зіткнувшись з несправедливістю суспільства «прихованого лицемірства й злочинності» – конфлікт із жахливою американською реальністю вщент зруйнував його колишні добропорядні уявлення про життя.

У своїх романах Ніл реалізовував те, що він називав «природним» стилем, або ж «природним письмом», спрямованим на увиразнення того, «як справді говорять люди в Америці». Серед найбільш яскравих варіацій цього стилю були нецензурна лексика солдат-революціонерів (роман «Seventy Six»), простонародні висловлювання цинічного оповідача з роману «Errata», напозір нібито беззмістовні монологи у романі «The Down-Easters» (1833), насправді надто схожі на майбутні – митців вже другої половини XIX сторіччя – творчі експерименти із потоком свідомості. Коли у романі «Seventy Six» (1823) оповідач Ніла проголошує, що він збирається надати читачам «детальну розповідь про те, як блукали мої неясні думки впродовж багатьох годин», ми починаємо підозрювати, що автор експериментує саме з тим, що згодом отримало назву потоку свідомості. Коли Ніл описує, як у пекельному батальному вогні спотворюється перспектива, з якої відтворюються події, – він вводить в оману довірливих читачів, прибічників «благородної традиції» європейського мистецтва, навмисно руйнуючи передбачувані наративні схеми. «Мій стиль може образити, засмутити вас <...> але я дуже сподіваюсь, що саме так й станеться!» – проголошено у романі «Seventy Six». Саме так й відбувається, коли Ніл раптово переходить від кривавих сцен революційної війни до фантастичних і фривольних еротичних замальовок. Автор не дарма попереджає своїх читачів, що роман «Errata» більше за все запам'ятається завдяки «повній відсутності будь-якої впорядкованості, а також його багатозначній незрозумілості та постійним змінам у нарації».

Ініційована сенсаційними романами Ніла підривна стилістика масового мистецтва набула подальшого розвитку в творах демократичних письменників наступного покоління, до якого належали такі суперзірки американської популярної літератури, як

Джордж Томпсон, Нед Бантлайн і Джордж Ліппард – автор «найаморальнішої книги доби», кримінального бестселеру «The Quaker City», що вийшов накладом у понад чотириста тисяч примірників. Впродовж 1840-х років численні послідовники Ніла продовжили процес трансформації національної словесності на хаотичний дискурсивний простір, в якому безугавно нуртували ідейні та художні протиріччя, притаманні бурхливим процесам соціокультурного становлення молодії демократичної республіки. Лише через десятиріччя класикам північноамериканського романтизму вдалося створити тексти, які перевершили страхітливі сюжети Ніла за інтенсивністю художньо-філософського осягнення невирішувальних контрверсій національного буття. Втім, перш ніж у «високій» літературі доби Американського Ренесансу з'явилися темні підривні романи Готорна і Мелвілла, їм торували шлях твори «дикунського генія» американської літератури Джона Ніла.

УДК 811.111'38:811.111'373

Константинова О.В., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ЛЕКСИЧНІ Й СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ЕКСПРЕСІЇ В ТЕКСТАХ НОВИН CNN ПРО УКРАЇНУ

Незважаючи на стрімкий розвиток інтернет-медіа і появу гібридних віртуальних жанрів, одним з основних різновидів інформаційного жанру сучасної інтернет-журналістики залишаються новини (замітки, новини-хроніки). Новинна журналістика, відповідаючи на запити ринку, характеризується суттєвою суспільною значущістю та інтересом, має такі характерні риси як оперативність, релевантність, лаконічність і неупередженість (Лешко, 2018). Водночас, як зауважують дослідники, тексти новин мають тенденцію до емотивності, оцінності й експресивності, оскільки їхнє завдання – привернути увагу читача, викликати емоційну реакцію.

Експресивність є показником мовної стратегії автора повідомлення і одним із засобів мовного впливу на читача. Експресивність – це сукупність семантико-стилістичних ознак одиниці мови, які забезпечують її здатність виступати в комунікативному акті

засобом суб'єктивного вираження відношення мовця до змісту або адресату мовлення.

Експресивність властива одиницям усіх мовних рівнів. До лексичних експресивних засобів насамперед належать ті, які окрім предметно-логічного значення мають оцінний компонент.

У текстах новин CNN лексеми з яскраво вираженим позитивним або негативним компонентом використовуються здебільшого в прямих цитатах. Це забезпечує неупереджений виклад матеріалу з боку журналістів і водночас дозволяє висловити оцінку подіям і фактам з точки зору учасників і свідків, наприклад:

1) *Vitalii Kim, head of Mykolaiv regional administration, said on his Telegram channel: «Lots of **good news** for today. We are preparing to reconnect electricity, heat, humanitarian aid kits, medicines, etc.»* 2) *«All night and all morning, the **enemy terrorizes** the civilian population. Kamikaze drones and missiles are attacking all of Ukraine,» he [Zelensky] said Monday.* 3) *The Russian military «mines everything they can: apartments, sewers. Artillery on the left [eastern] bank plans to turn the city into **ruins**. This is what 'Russian world' looks like: came, **robbed**, celebrated, **killed** 'witnesses,' left **ruins** and left», Podolyak tweeted.* 4) *«The Russian **invaders** continue their **looting** of settlements from which they are retreating,» spokesman for the General Staff of Ukraine's Armed Forces Oleksandr Shtupun said.* 5) *In Facebook and Telegram messages on Friday afternoon local time, it said that «the **enemy** continues regrouping and moving troops to the left [east] bank of the Dnipro river... The **occupiers** keep on with **looting** the settlements they are retreating from. They are **inflicting maximum damage** to transport infrastructure as well as critical infrastructure.» (CNN, 2022).*

До інших видів лексичної експресивності, що їх використовують в текстах новин CNN для акцентування уваги на важливій інформації, належать такі засоби підсилення емоційного впливу вислову:

Найвищий ступінь порівняння прикметника, частки: *It was one of **the strangest** episodes in military history, an event **so unusual** that it was first treated as a myth.*

Метафори, епітети: 1) *The scars of war run deep here.* 2) *Shattered lives.* 3) *Those indications point to an **elaborate** but **clumsy false flag** effort.* 4) *When Russian forces and allied separatist soldiers arrived offering a path to safety, it felt like a **sick twist of fate**.* 5) *Ukraine claims big gains in south, but fears retreating Russians will turn Kherson into 'city of death'.* 6) *Russia dangles freedom to prisoners if they fight in Ukraine. Many are taking **the deadly gamble**.*

Синтаксичні експресивні засоби підсилюють динамічність тексту, логічну й емоційну оцінку висловлення. В текстах новин CNN з цією метою використовують такі прийоми:

Різнорічні повтори: 1) *«We are returning the south of our country, we are returning Kherson,» Zelensky said.* 2) *«Ours. Kherson is ours»:* *Ukrainian President Volodymyr Zelensky commented on the Russian retreat with a video of celebrations in the city of Kherson.* 3) *Day after day, in town after town, a police officer and prosecutor go door to door in Ukraine's Kherson region.* 4) *«When there's an opportunity to negotiate, when peace can be achieved, seize it. Seize the moment», Milley said.*

Еліптичні речення: *No water, power or internet – only euphoria in newly liberated Kherson.*

Риторичні запитання, особливо у заголовках і підзаголовках: 1) *What causes armies to lose the will to fight? Here's what history tells us – and what Putin may soon find out.* 2) *On GPS: What does Ukraine's retaking of a key city mean to the war?* 3) *What just happened?*

Список використаних джерел:

- Лешко, У. (2018). Типологія жанрів інтернет-журналістики: теоретичні аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*, 44, 246-253.
- CNN. (2022). *Серія новин «Russian Invasion of Ukraine»*. Available at: <https://edition.cnn.com/specials/europe/ukraine>

УДК 811.161.1:070

Чеберяк А.М., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

СОЦІАЛЬНА, КОМУНІКАТИВНА, МОВЛЕННЄВА РОЛІ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Найважливішою функцією мови вважається комунікативна, що має виразний соціальний характер. Це складне явище, «в якому інтегровані всі властивості мови, що виявляються в процесі обслуговування нею життя людського суспільства на всіх етапах його розвитку» (Крысин, 1977, с. 3). Важливою ознакою соціальної диференціації учасників спілкування є характеристика соціального статусу особи. Терміном «соціальний статус» у лінгвістиці позначають співвідношення особи в соціальній системі, що включає виконання нею обов'язків і прав, певний спосіб поведінки, очікуваний

від особи та віддзеркалений у мовних одиницях та соціальних категоріях модусу.

Лінгвістичне дослідження соціального статусу дає можливість з'ясувати загальні та специфічні характеристики поведінки людей, що розмовляють однією мовою і відповідно розділяють систему оцінних норм певного суспільства. В.І. Карасик зазначає, що ознака соціального статусу є одним із компонентів прагматичного значення, поряд з ознаками оцінки, модальності, емотивності, стилістичного регістру тощо (Карасик, 2002, с. 5). Поняття статусу співвідноситься з його оцінкою і виявляється в мовленнєвій поведінці учасників спілкування. Соціально-психологічною основою статусної оцінки є очікування. Без врахування соціального статусу учасників спілкування саме спілкування буде штучним, саме тому виникає необхідність дослідження статусних характеристик та рольового втілення мовців.

До ознак соціального статусу зараховують субстанційні й релевантні характеристики осіб. До перших належать стать, вік, національність, соціальний стан; до других – освіта, походження, професія, досвід, манери поведінки, рівень володіння мовою тощо.

Соціальний статус виявляється в соціальній і ситуативній нерівності, у взаєминах від вищого до нижчого і від нижчого до вищого, тобто у вигляді соціальної дистанції між учасниками спілкування. Вираження соціального статусу людини може бути вербальним і невербальним. До невербальних відносять погляд, вираз обличчя, ходу, певні жести. Вербальне вираження нерівності у мові реалізується на інтонаційному рівні (прохальна або наказова, категорична інтонація), на граматичному рівні (модальність, вставні конструкції, різновиди імперативу, певні види інверсії), на словотвірному рівні (зменшувальні суфікси), на лексичному рівні (спеціальні слова і вирази на позначення статусної нерівності) (Карасик, 2002, с.7).

Динамічний аспект соціального статусу відображений у понятті соціальної ролі. Статус узагальнює велику кількість соціальних ролей. Під роллю тут услід за В.І. Карасиком розуміємо стійкий шаблон поведінки, що включає дії, думки і почуття людини. (Карасик, 2002, с. 13) Рольова поведінка – це поведінка особи, що займає певну соціальну позицію у відповідності до очікувань людей. Соціальна роль – комплекс стандартних загальноприйнятих очікувань, набір психологічних, соціальних та лінгвістичних характеристик поведінки особистості, співвідносних з її статусним положенням. Ролі можуть

бути постійними і ситуативними: перші обумовлені незмінними характеристиками людини (вік, стать, професія, рівень освіти), другі – конкретною ситуацією спілкування (пацієнт, пасажир...). Постійні і ситуативні ролі взаємопов'язані: рольова поведінка, обумовлена постійними соціальними характеристиками, в конкретній ситуації буде різною у комунікантів з різним соціальним, професійним статусом.

Суттєвим компонентом соціальної ролі Л.П. Крисін називає саме очікування: «Те, що є правом одного рольового партнера, є обов'язком іншого, і навпаки. «Я маю право на щось» означає: я очікую від інших певних дій і вчинків, які відповідають їхнім ролям, входять у структуру цих ролей як обов'язки» (Крысин, 1977, с. 43). Більшість членів суспільства знає, чого можна очікувати від поведінки особи при виконанні тих чи інших довготривалих та ситуативних ролей. Спілкуючись, співбесідники мають певне уявлення про особу, яка виступає в тій чи тій соціальній ролі, і можуть прогнозувати типову поведінку виконавця ролі. Багато ролей мають спеціальне позначення у мові: священик, президент, покупець, пацієнт, мати, батько тощо. Тому навіть проста згадка назви ролі викликає у свідомості уявлення про комплекс властивих цій ролі прав і обов'язків.

Суттєвим у виборі способу спілкування є співвіднесення статусу і соціальної ролі учасників спілкування. Рольові стосунки мовців будуються на соціальних взаєминах: нерівний/рівний – вектор нижче/вище – мовленнєвий акт з низхідним/висхідним статусним вектором адресанта; рівний/нерівний – вектор вище/нижче – мовленнєвий акт з висхідним/низхідним статусним вектором адресанта та соціальних взаєминах рівний/рівний – вектор нижче/нижче, вище/вище; відсутність стосунків (Карасик, 2002, с. 119). Статусно-фіксованими мовленнєвими актами є директиви і реквести, які спрямовані на адресата мовлення.

Уявлення про типове виконання певної ролі утворює поняття рольового стереотипу. Як частина рольової поведінки стереотипи формуються на основі досвіду, повторюваності рольових ознак, які характеризують поведінку, манеру розмовляти, рухатись, одягатися.

Крім соціальних, в лінгвістиці прийнято виділяти також мовленнєві і комунікативні ролі. Мовленнєва роль, за І.П. Тарасовою, – «певний можливий і допустимий репертуар мовленнєвих засобів, які можна вжити у різних ситуаціях спілкування» (Тарасова, 1992, с. 65). До складових мовленнєвої ролі належать: певний лексичний і

граматичний мінімум, інтонація, фонаційні та просодичні особливості тощо.

Комунікативні ролі – це відносно сталі, внутрішньо зв'язані й очікувані іншими системи комунікативних вчинків індивіда, значною мірою визначені його соціальним статусом, віковими, ґендерними та іншими чинниками. Вони значно вужчі від соціальних, а тому їх репертуар значно ширший. Комунікативні ролі виявляються лише у ході комунікації й істотно впливають на характер комунікативного акту.

Залежно від способу втілення комунікативної поведінки виокремлюють стандартні та ініціативні комунікативні ролі. Стандартна комунікативна роль – це комунікативна поведінка людини, прийнята в суспільстві для відповідної соціальної ролі й ситуації. Ініціативна комунікативна роль – це той образ, який людина свідомо створює у спілкуванні для досягнення певної мети; те, що вона вирішила вдавати в конкретній ситуації спілкування, переслідуючи певну предметну мету. Комунікативні ролі можуть бути зрозумілими відразу, з перших реплік учасників спілкування, а можуть виявлятися поступово, у процесі розгортання інтеракції.

Таким чином соціальна роль є найбільш широким поняттям, що зумовлюється статусними, психологічними та лінгвістичними характеристиками, які відповідають загальноприйнятим очікуванням. Комунікативна роль є вужчою, вона виявляється безпосередньо у процесі спілкування та характеризується певними лексичними, граматичними та фонаційними особливостями, що є складовими мовленнєвої ролі.

Список використаних джерел:

- Карасик, В.И. (2002) *Язык социального статуса*. Москва: Гнозис.
- Крысин, Л.П. (1977). Речевое общение и социальные роли говорящих. В: *Социально-лингвистические исследования*. (с. 42-51). Москва.
- Тарасова, И.П. (1992). *Речевое общение, толкуемое с юмором, но всерьез*. Москва: Высшая школа.

УДК 81'42

Юрковська М.М., канд. філол. наук
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(Вінниця, Україна)

ДО ПИТАННЯ ЛІНГВО-СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ПРИЙОМІВ КОМІЧНОГО НА СИНТАКСИЧНОМУ РІВНІ В НЕГОМОГЕННИХ ТЕКСТАХ

Семіотично-неоднорідні (негомогенні, креолізовані) тексти характеризуються неослабним інтересом у сучасних дослідників. Під впливом віртуальної комунікації та в умовах новітніх технологічних можливостей чисельність та різновиди таких текстів постійно зростають. Природньо, актуальною залишається потреба у їх всебічному вивченні, класифікації, описі структури та засобів виразності, дослідженні особливостей екстралінгвістичного функціонування, розробці відповідного термінологічного апарату. Традиція вивчення засобів виразності у текстах різних типів є завжди актуальною задачею, адже результати таких досліджень слугують вагомим теоретико-практичним внеском у таких лінгвістичних галузях як стилістика, лексикологія, прагматика тощо.

Проблематика реалізації комічного у мові є актуальною для дослідників та систематично стає об'єктом сучасних вітчизняних та зарубіжних лінгвістичних досліджень. Варто згадати таких сучасних дослідників, які фундаментально вивчають мовні механізми комічного як С.М. Бассай, 2016, 2019; О.Я. Кузьмич, 2015; О.О. Савіна, 2016, 2019; В.О. Самохіна, 2012; А.Р. Габідулліна, 2021 та ін. Серед недавніх досліджень присвячених інструментам репрезентації гумору та комічного у мові варто виокремити наукові розвідки О.В. Лісун, А.В. Советної (2020); Марченко В.В., Марченко В.О. (2019); Назаренко О. І., Нестеренко О. Є. (2020); М.О. Князян (2017); Х.Р. Монастирської (2018). Незважаючи на актуальність обраної теми та зацікавленість у ній значної кількості дослідників, питання використання прийомів комічного у негомогенних (семіотично-неоднорідних, креолізованих) текстах залишається висвітленим лише частково, що пояснює нагальність обраної тематики.

Гумор у дискурсі реалізується за допомогою мовної гри (Габідулліна, Жарикова, 2021, с. 8). Це твердження вкотре підтверджується аналізом емпіричного матеріалу, в якості якого для

цього дослідження слугували англомовні анімаційні комедії. Зокрема, когнітивно-логічною основою комічного в семіотично-негомогенних текстах часто є принцип гри та інконгруентності, які впливають з порушення правил мовного узусу. Комічний ефект досягається не лише на ситуаційному рівні, але й шляхом використання внутрішньо текстових можливостей негомогенного тексту, задіюючи увесь арсенал мовностилістичних засобів та прийомів. Відтак ефект комічного досягається завдяки різнорівневим лінгвостилістичним прийомам, які в свою чергу об'єктивують навмисно неясне, одноманітне, абсурдне, не виправдано емоційне персональне мовлення і сприяють створенню кумедних та неадекватних образів. Широко представлені у текстах анімаційних комедій прийоми комічного на синтаксичному рівні, які при розгляді умовно розділено на рівень словосполучення та рівень речення.

У словосполученнях слова взаємозалежні та поєднані певним типом синтаксичного зв'язку, і при побудові відповідних мовленнєвих одиниць необхідно враховувати загальні синтаксичні правила: сполучення слів (колімацію) та лексико-фразеологічну обумовленість їх сполучення (колокацію). Навмисне порушення таких правил може свідчити про стилістичне забарвлення висловлювання та комічний контекст його використання, наприклад: *holy mackerel*, *holy Porsche*, *shoulder blades*, *aphid beer* та ін.

Вагомими інструментами комічного на рівні словосполучення також є тропи. Наприклад, традиційно гіпербола інтенсифікує якісь риси чи характеристики з метою акцентувати ті чи інші сторони предмета, посилити оцінку чи іронію. Джерелом гумору гіпербола може стати у невідповідному контексті, тобто коли перебільшення є стилістично не виправданим: *cosmic children of the universe* вжито замість слова «гості» або *serenity circle* замість «домівка».

Поширеним джерелом комічного є прийом зміни лексичного складу фразеологічних одиниць, в основі якого лежить така характерна особливість фразеологізмів як стійкість чи сталість. У таких випадках заміна одного елементу стійкої конструкції не порушує ритміко-синтаксичної структури вихідної фрази, а найбільш вдалим, влучним та комічно активним стають заміни співзвучними та структурно схожими лексичними одиницями, наприклад:

I want to do my part for the hive (life → hive)

What right do they have to our hard-earned honey? (money → honey).

Така заміна не завжди може здійснюватися співзвучними лексемами, що водночас не перешкоджає розумінню її ігрового характеру і буде легко упізнаною завдяки контексту.

На рівні речення мовна гра так само реалізується в структурному та змістовому планах. Джерелом комізму фрази може стати як її навмисна неясність чи кострубатість, так і незугарна синтаксична побудова. В текстах емпіричного матеріалу, висловлювання такого типу зазвичай належать авантюрним чи розсіяним персонажам, або ж таким, що перебувають у спантеличеному чи емоційному стані. Лінгвістично такий стан часто підтримується використанням ампліфікації та її підвидів.

Наприклад, ампліфікаційний ряд може створювати ускладнена конструкція – конкатенація, компоненти якої пов'язані послідовним підпорядкуванням. Конкатенація, яка зазвичай розцінюється як недолік, в комічному тексті орієнтує на ефект гумору, наприклад:

Angie, I wish I knew now what I knew then. I mean, I wish you knew what I knew, I mean, before this ...

Серед синтаксичних засобів комічного можна виокремити й, навпаки, навмисно скорочене мовлення, коли та змістова частина речення, яка мала би бути найінформативнішою, замінюється кумедними словами, відомими у стилістиці як «химерна мова». Таке словесне химерування належить до прийомів лексичного рівня, але саме через його синтаксичне розташування висловлювання зазнає браку змісту.

До потужних способів створення гумору належать фігури контрасту та навмисний збій у логіці. Вчені припускають, що порушення засад логіки найчастіше пов'язаний з прийом «ошуканої надії». Йдеться про таку побудову синтаксичної одиниці, коли тематичні, смислові та структурні очікування, асоціативні стереотипи (пресупозиції) початку висловлювання суперечать змісту його кінцівки.

Отже, мовна гра на синтаксичному рівні реалізується як на структурному, так і змістовому рівнях. Через порушення правил колімації та колокації виникає комізм на рівні словосполучення. На рівні речення гумор здебільшого виникає через невідповідність логічних зв'язків та синтаксичної побудови речення.

Список використаних джерел:

Габідулліна, А.Р., & Жарикова, М.В. (2021). *Лінгвістична природа гумору: навчальний посібник*. Слов'янськ.

УДК 81'42

Жалко Д.Д., аспірантка
Київський національний лінгвістичний університет
(Київ, Україна)

СЕМАНТИКА ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИХ МАРКЕРІВ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

Вивчення проблем множинних зв'язків тексту з іншими текстами продовжує перебувати в центрі уваги різних лінгвістів (Р. Барт, Ю. Лотман, Р. Якобсон та ін.), що заaktuалізувало застосування терміна *інтертекстуальність* – маркованого певними мовними сигналами «перегуками» текстів, їхній діалог (Н.А. Кузьміна). При цьому, говорячи про інтертекстуальність, пропонуємо вживати термін **маркер**, що є індикатором / показником фіксації різних інтертекстуальних зв'язків. Згадаємо монографію «Интертекст и его роль в процессах эволюции поэтического языка», у якій Н.А. Кузьміна подає класифікацію інтертекстуальних маркерів: графічні, лексичні, семантичні, синтаксичні та ін. (Кузьмина, 1999, с. 162-190), для кожного з яких ключовим є семантичний критерій, тобто семантичний контраст прототексту і метатексту, що відбувається за допомогою включення до метатексту таких інтертекстуальних знаків, які не можуть бути витлумачені, виходячи із розуміння самого метатексту. Так, М. Ямпольський говорить про виникаючі в тексті аномалії, які блокують його розвиток, що і призводять до інтертекстуального читання (Ямпольський, 1993, с. 60).

Найяскравіший приклад контрасту представлений жанром **пародії**, для якої обов'язковою є семантична «непов'язуваність» (Ю.Н. Тинянов) двох учасників комунікації в межах цього жанру. Для того, щоб така непов'язуваність була зрозумілою читачеві, в тексті пародії повинні простежуватися знаки-репрезентанти прототексту. Тому оскільки впізнаваність прототексту-необхідна умова існування самого жанру пародії, саме ці знаки є носіями експліцитної енергії, що передаються за допомогою конвергенції фонічних, ритмо-метричних, лексичних, синтаксичних, композиційних та інших способів ідентифікації прототексту. Контраст виникає внаслідок протиставлення значення та функції інтертекстуальних знаків у двох семіотичних системах – прототексті та метатексті.

У творах «класичного» напрямку діє принцип «чуже як своє»: чуже слово стає формою вираження власного сенсу, способом множення семантичної перспективи слова, знаком глибини поетичного тексту, що включає його до інтертексту.

Цитація, таким чином, є семантичною компресією прототексту, що здійснюється суб'єктом, а цитата – результат цього процесу. З енергетичної позиції при компресії багаторазово збільшується енергія. Разом з тим у відкритих системах (якими є художні твори) неминуchoю є дисипація енергії й зростання ентропії, тобто якісне перетворення інформації прототексту в межах цитати.

Тим часом читач завжди перебуває на певній відстані від автора. У такий спосіб відбувається зв'язок двох факторів вступають: особистість та час. Згадаємо позицію Ю.М. Лотмана, який в 70-х рр. показав, що в художньому тексті семантизуються будь-які формальні одиниці (Лотман, 1996). Тоді цитатна функція елемента може бути визначена як його здатність бути репрезентантом культурних смислів різного ступеня узагальненості / конкретності в міру просування в інтертексті. Таким чином, питання про цитацію перетинається з питанням про семантичну пам'ять знака художнього твору.

Як підсумок, можемо констатувати, що семантика інтертекстуальних маркерів продовжує залишатися ключовим критерієм у будь-якому художньому тексті, адже спрямовує увагу читача не просто на формування глибинного змістового шару інтерпретації художнього твору за рахунок встановлення міжтекстових відносин, а й включення унікального художнього твору до загального інтертексту.

Список використаних джерел:

- Кузьмина, Н.А. (1999). *Интертекст и его роль в процессах эволюции поэтического языка*: Монография. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, Омск: Омск. гос. ун-т.
- Лотман, Ю.М. (1996). *Внутри мыслящих миров – человек – текст – семиосфера – история*. М.
- Ямпольский, М. *Память Тиресия. Интертекстуальность и кинематограф*. Available at: <http://yanko.lib.ru/books/betweenall/yampolskiy-pamyat-tiresiya.htm>

УДК 81'42

Черняк К.О., студентка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДИСКУРС»

Протягом багатьох років визначення поняття дискурсу є однією з проблем в мовознавстві. Дискурс як лінгвістична категорія є складним і багатозначним об'єктом дослідження. Складність ця полягає в тому, що дискурс являє собою явище проміжного характеру між промовою і спілкуванням, мовною поведінкою та текстом. Його вивчають психологи, культурологи, соціологи, історики, лінгвісти та психолінгвісти, розробники семантики та семіотики, політології й філософії. У сучасній лінгвістиці існує безліч визначень дискурсу. Першим термін «дискурс» в лінгвістику ввів Е. Бенвеніст. Він визначає дискурс як мову, що привласнюється мовцем, з метою впливу на слухача (Арутюнова, 1990, с. 134).

У лінгвістиці тексту 70-х р. терміни дискурс і текст ототожнювалися. Дискурс розглядався на підставі тексту як текст у контексті різних фонових чинників, занурених у життя; як вербальне представлення комунікативної події. Із метою усунення термінологічного збігу текст і дискурс інколи розмежовувалися на підставі способу знакової репрезентації – як письмовий текст і усний дискурс (Селіванова, 2010, с.121), але, як зауважив М. Макаров, такий підхід не спрацьовує у ряді випадків: доповідь можна розглядати одночасно і як письмовий текст і як публічний виступ, тобто комунікативну подію.

У 80-ті роки розмежування тексту і дискурсу стало центром уваги науковців, і під впливом теорії мовленнєвих актів, лінгвопрагматики, когнітивної лінгвістики аналіз дискурсу отримав функціональне спрямування, а дискурс почав розглядатися як комунікативна подія, ситуація, що інтегрує текст з екстралінгвістичними, соціальними й референційними чинниками, когнітивними та психологічними, які опосередковують взаємодію учасників спілкування, їхні мотиви, цілі та стратегії (Селіванова, 2010, с.122).

Немає однозначності і в трактуванні самого поняття дискурсу у сучасній лінгвістиці. Існуючі тлумачення можна звести до наступних.

- Дискурс визначається через текст або текст через дискурс.

- Дискурс розуміють як когнітивний процес, пов'язаний із творенням мовленнєвої поведінки.
- Дискурс розглядається як послідовність взаємозв'язаних висловлювань, об'єднаних спільністю цільового завдання.
- Дискурс розуміється як складна комунікативна подія.
- Дискурс тлумачиться як соціолінгвістична структура, яка твориться адресатом у конкретних комунікативних, соціальних та прагматичних ситуаціях.
- Дискурс - це комунікативна інтеракція адресанта та адресата, яка відбувається в конкретній ситуації і спрямована на здійснення когнітивного, емоційного, фізичного та прагматичного впливу на адресата (Воронцова, 2005, с. 21).
- Дискурс визначається як зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними, соціальними, прагматичними, психічними та іншими факторами.
- Дискурс розуміється як текст, взятий в аспекті подій, як соціально направлена дія.
- Дискурс – це тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву, відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників (Бацевич, 2004, с. 138).

Отже, дискурс трактується неоднозначно. О.С. Кубрякова пропонує класифікацію підходів до вивчення дискурсу.

1. Комунікативний (функціональний) підхід: дискурс як вербальне спілкування (мова, вживання, функціонування мови), або як діалог, або як бесіда, тобто тип діалогічного висловлювання, або як мова з позиції мовця на протигагу оповідання, яке не враховує такої позиції. В рамках комунікативного підходу термін «дискурс» трактується як якась знакова структура, яку роблять дискурсом її суб'єкт, об'єкт, місце, час, обставини створення (виробництва).

2. Структурно-синтаксичний підхід: дискурс як фрагмент тексту, тобто утворення вище рівня речення (надфразова єдність, складне синтаксичне ціле, абзац). Під дискурсом розуміються два або кілька речень, які перебувають в смисловому зв'язку один з одним, при цьому зв'язність розглядається як один з основних ознак дискурсу.

3. Структурно-стилістичний підхід: дискурс як нетекстова організація розмовної мови, що характеризується нечітким розподілом на частини, пануванням асоціативних зв'язків, спонтанністю, ситуативністю, високою контекстністю, стилістичною специфікою.

4. Соціально-прагматичний підхід: дискурс як текст, занурений у ситуацію спілкування, в життя, або як соціальний або ідеологічно обмежений тип висловлювань, або як «мова в мові», але представлений у вигляді особливої соціальної даності, що має свої тексти (Кубрякова, 2000, с. 7-25).

Дана класифікація дозволяє зрозуміти, що природа дискурсу тріста: одна його сторона звернена до прагматики, до типових ситуацій спілкування, інша - до процесів, що відбуваються в свідомості учасників спілкування, і до характеристик їх свідомості, третя - до власне тексту.

Таким чином, резюмуючи вищенаведені визначення поняття «дискурс», можна стверджувати, що цей термін, як він розуміється в сучасній лінгвістиці, близький за змістом до поняття «текст», однак підкреслює динамічний, що розгортається в часі, характер мовного спілкування; на противагу цьому, текст мислиться переважно як статичний об'єкт, результат мовної діяльності.

Список використаних джерел:

- Арутюнова, Н.Д. (1990). *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва: Советская энциклопедия.
- Селіванова, О.О. (2010). *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К.
- Бацевич, Ф.С. (2004). *Основи комунікативної лінгвістики*. Київ: Академія.
- Воронцова, Н.Г. (2005). *Комунікативно-когнітивні особливості вербальної інтеракції зі стороннім реципієнтом (на матеріалі англійської мови)*: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів.
- Кубрякова, Е.С. (2000). О понятиях дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике. In: *Дискурс, речь, речевая деятельность: функциональный и структурный аспекты*. (с. 7-25). Москва.

СЕМАНТИКА І ПЕРЕКЛАД

УДК 811.316.728'25

Кучма Т.В., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ДЕФОРМАЦІЯ АНТРОПОНІМІВ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Писати твори для дітей, а тим більш їх перекладати – складний творчий процес, який потребує окрім знання двох мов, двох культур та текст-типологічних особливостей цих творів також розуміння внутрішнього світу дитини, сприйняття нею навколишньої дійсності (Шапошник, 2011, с. 250).

Імена персонажів зарубіжних книг для дітей є цікавим об'єктом вивчення для лінгвістів. Питання необхідності перекладати такі імена залишається відкритим у перекладознавстві. Багато перекладачів дотримуються думки, що єдиним варіантом передачі власних назв залишається транскрипція/транслітерація. Але часто при перекладі виникає питання, як зберегти і передати образність імені, характеристики героя тощо. Автори, що створюють такі імена героїв, роблять це навмисно, вони вкладають в ім'я додаткові особливості, властиві персонажу, і переклад такого імені простою транскрипцією або транслітерацією не передає закладеного задуму автора, персонаж втратить частину свого образу, а глядач не зрозуміє закладеного сенсу.

Персонажі дитячих книг і фільмів від самого початку отримують за задумом авторів так звані «промовисті імена», які втратять свою актуальність, якщо їх не перекладати. Оскільки такі твори орієнтовані на дитячу аудиторію, то значення імен повинні бути зрозумілі, і перекладачеві необхідно вдаватися до застосування прийомів перекладу для досягнення відповідної адекватності та еквівалентності імен.

Існує три найбільш поширених методи перекладу власних назв – транслітерація, транскрипція та калькування. Вибір певного методу перекладу власних назв, що зберегли свою семантику, зумовлюється традицією, що розповсюджується навіть на вигадані імена та

прізвиська. Остаточний вибір способу перекладу все ж покладається на перекладача. Цей вибір можуть зумовлювати такі чинники, як традиція передачі, прагматична та комунікативна мета застосування власних назв, співвіднесеність морфологічних, фонетичних та графічних норм мов, переклад між якими здійснюється тощо.

Окрему сферу зацікавленості науковців складають питання перекладу дитячої літератури. Художні твори для дітей рясніють онімами, фразеологізмами, каламбурами, okazіоналізмами, пестливими формами слів, що безперечно створює певні труднощі при відтворенні їх засобами іншої мови. Окрім цього, переклад таких творів, як і будь-яких інших художніх типів текстів, повинен бути максимально адекватним оригіналу, не викривляти дійсність, зберігати художню своєрідність. Особливою умовою роботи перекладача з дитячою літературою є врахування вікових особливостей читачів. Важливим також убачається відчуття тонкої межі між певним одомашненням твору задля легшого розуміння його дитиною та збереженням національної специфіки оригіналу, яка збагачує кругозір юних читачів (Шапошник, 2011, с. 251).

Ступінь доместикації чи форенізації залежить від вікових особливостей цільової аудиторії та індивідуального рішення перекладача. У дитячій літературі часто зустрічаються каламбури, які безперечно представляють неабияку складність при перекладі. При відтворенні каламбуру дуже часто замало лише відтворити зміст каламбура оригіналу у новій мовній формі, перевираженню підлягає й сама форма оригіналу – фонетична й/або графічна. Більш того, нерідко доводиться навіть змінювати зміст каламбуру вихідного тексту на новий, якщо неможливо зберегти оригінальний, поскільки план вираження виявляється важливішим за план змісту (Влахов, Флорин 1986, с. 362).

Канонічні, неканонічні та запозичені імена, як зазначає М. А. Венгренивська (Венгренивська, 2008, с. 204), не складають особливих труднощів для перекладу, стосовно якого вони є інваріантними і транскрибуються як звичайна онома. Проблеми виникають із власне казковими, вигаданими іменами та назвами, співвіднесеними з героями казки, з фантастичними персонажами та чарівними предметами. Багато з них настільки своєрідні і національно специфічні, що не дозволяють засобами іншої мови «повторити неповторне». У таких випадках може йтися лише про відносну адекватність перекладу, і ступінь цієї відносності залежить

не лише від особливостей мови перекладу, а й від майстерності перекладача.

А. Якимчук (Якимчук, 2007, с. 217) зазначає, що кожен текст існує в певному комунікативному контексті, й він закріплений за якоюсь культурою. У зв'язку з цим існують два методи перекладу:

Переклад-одомашнення – заміщає елементи похідного тексту, які є специфічними культурними елементами культури оригінала, елементами культури адресата; переклад асимілює текст оригінала до контексту культури адресата.

Переклад-очуження – намагається передати специфічні культурні елементи тексту оригіналу як такі. Найбільш важкими є випадки, коли культурна різниця є настільки великою, що для читача перекладу необхідно спочатку створити передумови для розуміння, щоб зробити можливим адекватне сприйняття тексту.

Розглянемо, як перекладає В. Василюк приклад мовної гри у повісті-казці О. Пройслера «Der Räuber Hotzenplotz» (в перекладі «Розбійник Гуцик-Буцик»).

Герої твору мешкають у невеличкому містечку та навколишньому лісі: Räuber Hotzenplotz – розбійник Гуцик-Буцик, Großmutter – бабуся, її онук Kasperl – Касперль, його друг Seppel – Зеппель, поліцай Dimpfelmoser – Дімпфельмозер, Zauberer Petrosilius Zwackelmann – чаклун Петрозилій Лихолуб.

При перекладі назв персонажів В. Василюк традиційно використовує еквівалент Großmutter – бабуся, транскрипцію Kasperl – Касперль, Seppel – Зеппель, Dimpfelmoser – Дімпфельмозер. Найцікавіше перекладено імена двох антагоністів: Hotzenplotz та Petrosilius Zwackelmann.

Ім'я Hotzenplotz – не винахід Отфріда Пройслера. Це місто в Сілезькій Моравії, яке письменник пам'ятав зі шкільних часів (Tollkötter 2012).

Проте ім'я розбійника, над яким довго думав автор, не викликало б ніяких асоціацій в українських читачів, тому при перекладі В. Василюк дав йому ім'я Гуцик-Буцик.

Sind Sie etwa – der Räuber Hotzenplotz? (Preußler)

– Може, ви отой розбійник Гуцик-Буцик? (Пройслер, 1992, с. 201)

Антропонім походить від звуконаслідування: *гуц* (вигук при підстрибуванні), *буц* (вигук на позначення зіткнення двох предметів, голів), спостерігається фонетична співзвучність другого компонента імені з першим, причому ця співзвучність виступає ще й внутрішньою формою імені. У розбійника сім ножів і шабля, які видають при рухові

гучні звуки, проте зменшувально-пестливий суфікс -ик говорить читачам про те, що не такий вже він і страшний (як і фольклорно-міфологічні персонажі з інших творів О. Пройслера – Мала Баба Яга, Привиденя, Водяничок).

Касперль, якого спіймав розбійник Гуцик-Буцик, прикидається недоумкуватим і навмисне перекручує імена розбійника та чаклуна.

«Was soll er Ihnen denn antworten?», sagte Kasperl an Seppels Stelle. «Sie wissen es ja viel besser, Herr Plotzenhotz!» (Preußler)

– А що йому вам відповісти? – мовив Касперль замість друга. – Ви самі краще все знаєте, пане Буцику-Гуцику! (Пройслер, 1992, с. 223)

О. Пройслер переставляє місцями першу і другу частину імені, аналогічно робить і В. Василюк.

У наступник репліках в оригіналі Касперль просто переставляє звуки імені розбійника «Oh, Verzeihung, Herr Lotzenpotz.» (Preußler)

– О, вибачте, пане Куцику-Пуцику! (Пройслер, 1992, с. 224)

«Aber natürlich, Herr Potzenlotz!»

– Авжеж, можу, пане Гудзику-Пундику!

Натомість перекладач підбирає співзвучні імена, які викликають сміх у читачів: куцик – короткий верхній одяг; пуцик – песик. Точна передача призвела б до виникнення важких у вимові, неблагозвучних імен, які нічого не дають для розуміння ситуацій, в яких опинився Касперль.

Ім'я чаклуна Petrosilius Zwackelmann В. Василюк також «одомашнює», замінює закінчення імені *Петрозілій*, а для передачі прізвища використовує авторський неологізм – композит *Лихолуб*.

«Natürlich, Herr Schnackelmann!» (Preußler) (schnackeln – дослівно *стукати, клацати*).

– Звичайно, пане Лихопупе! (Пройслер, 1992, с. 230)

«Sehr wohl, großer Zauberer Zeprodilius Wackelzahn!», sagte Kasperl ganz unschuldig. (Preußler) (Wackelzahn – дослівно *зуб, що хитається*).

– Авжеж, запам'ятаю, великий чаклуно Гіркозілля Пихослупе, – сказав Касперль зовсім невинно. (Пройслер, 1992, с. 230)

«Gute Nacht, großer Zauberer Eprolisius Dackelschwanz!» (Preußler) (Dackelschwanz – дослівно *хвіст такси*).

– На добраніч, великий чаклуно Відросілю Мухоїде! (Пройслер, 1992, с. 232)

За допомогою трансформації імен персонажів О. Пройслер демонструє кмітливість і винахідливість Касперля, створюється

комічний ефект діалогів, а завдяки перекладацьким неологізмам В. Василюка для українських читачів мовна гра видається більш цікавою, ніж у тексті оригіналу..

Список використаних джерел:

- Венгрєнівська, М.А. (2008). Казкові імена і назви та їх переклад: слов'яно-неслов'янський контекст. *Слов'янський світ*: зб. наук. пр. Київ: ІМФЕ імені М.Т. Рильського НАН України, 6, 203-220.
- Влахів, С., & Флорин, С. (1986). *Непереводимое в переводе*: монографія. Москва: Высшая школа.
- ЛС: *Літературознавчий словник-довідник*. (2006). За ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. Серія: Nota bene. Київ: Академія.
- Пройслер, О. (1992). Розбійник Гуцик-Буцик. In: *Водяничок*. (с. 199-283). Київ: Веселка.
- Шапошник, О.М. (2011). До проблеми перекладу дитячої літератури. *Нова філологія*, 45, 250-252.
- Якимчук, А.П. (2007). Лінгвокультурна комунікація як випробовування для перекладача. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 34, 217-221.
- Preußler, O. Der Räuber Hotzenplotz. Available at: <https://www.kostenlosonlinelesen.net/kostenlose-der-raeuber-hotzenplotz/lesen/9>
- Tollkötter A. (2012). 50 Jahre «Der Räuber Hotzenplotz» 21.07.2012 *Deutschlandfunk*. Available at: <https://www.deutschlandfunk.de/50-jahre-der-raeuber-hotzenplotz-100.html>

УДК 81'373:81(420):81(477)

Мокра Т.А., асистент

*Донецький національний університет імені Василя Стуса
(Вінниця, Україна)*

**ФЕНОМЕН ЛАКУНАРНОСТІ В КОНТЕКСТІ
ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ (НА МАТЕРІАЛІ
АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)**

В процесі встановлення та ведення міжнародної комунікації, часто постає «перешкода», представлена наявністю лакун, які можна охарактеризувати існуванню у мові «прогалин», які приводять до виникнення непорозумінь між комунікатором і реципієнтом.

Мета дослідження полягає у вивченні поняття «лакунарності» та його характеристики у контексті інструментальних дієслів в англійській та в українській мовах.

Матеріалом дослідження слугують 204 лексеми англійської та 137 лексем української мови, отриманих методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел, серед яких зокрема Oxford English Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English, Словник української мови.

Об'єктом дослідження виступають інструментальні дієслова в англійській та українській мовах. Предметом дослідження є структурно-семантичні особливості інструментальних дієслів в англійській та українській мовах.

Оскільки на часі пріоритетним вважається утворення цілісного образу світу, виникає необхідність у заповненні лакун поміж мовами. Вони розкривають своєрідність і контрастність аналізованих мовних систем. Різні умови суспільно-політичного, соціально-економічного, культурного життя та побуту людей, своєрідність їхнього світогляду, психології та традицій призводять до появи образів і понять, яких для інших мовців просто не існує. Може скластися враження, що перекладач не має достатнього словникового запасу чи досвіду, щоб перекласти ту чи іншу лексему, зважаючи на це, доцільно говорити про складність явища лакуарності та необхідність його вивчення в контексті перекладу. Проаналізувавши той факт, що цей феномен стосується усіх сфер життя, важливо підкреслити його універсальність. Для перекладу цих лексичних одиниць використовуються прийоми словникової дефініції або коментування (Анохіна, 2012).

Лакуни можна чітко прослідкувати тільки в процесі порівняння двох мов. У ході дослідження, вдалося отримати результати, проаналізувавши англословні та українськомовні інструментальні дієслова (далі – ІД).

Аналізуючи слова з інструментальною семою, що аби здійснити їхній переклад з англійської на українську, необхідно підібрати не одне слово, а ціле словосполучення чи фразу, аби чітко передати значення тієї чи іншої лексеми. Це твердження прослідковується як для дінструментів-артефактів, що містять пряму чи непряму вказівку на інструмент (предмет), яким виконується дія, наприклад: (Залужна, 2019, с. 54-56), напр.: *to axe* 'рубати сокирою', *to knife* 'різати ножем' та ін., так і для інструментів-соматизмів, які виражають дію, що виконується за допомогою частин людського тіла (Залужна, 2019, с. 54-56), напр.: *to hand* 'передавати щось із рук в руки', *to eye* 'дивитися прискіпливо'.

Т. О. Анохіна вважає, що лакуни можуть бути узагальнюючими (такі, що виділяються на підставі відсутності у досліджуваної мови

узагальнення за певною ознакою) та конкретизуючими (такі, що конкретизують певну ознаку). Науковиця вважає, що лакуни англійського іменника схильні до конкретизації (Анохіна, 2012).

Дослідивши ІД в англомовному дискурсі, також можна зазначити, що вони мають конкретизуючий характер, наприклад: англ. *to dice* «to cut meat, vegetables, etc. into small square pieces» (OED) ‘нарізати овочі, тощо на маленькі’квадратні шматки’.

З прикладу видно, що в українській мові відсутній прямий відповідник, який може бути вжитим для перекладу цієї лексичної одиниці, перекладач у цьому випадку зобов’язаний додавати прикметники з метою конкретизації дії.

англ. *to nail* «to fasten something to something with a nail or nails» (OED) ‘фіксувати/прикріплювати щось до чогось цвяхом чи цвяхами’.

Прямий відповідник для перекладу лексеми в українській мові так само відсутній, з цією метою використовується описове словосполучення «прибити цвяхом».

Аналізуючи далі, на часі розглянути також текстові приклади:

англ. *Elbowing our way through the crowd* (OED) ‘пробиваючи ліктями шлях крізь натовп’. *To elbow* «to force (one’s way) by pushing with or as if with the elbow» (OED), ‘пробивати чийсь шлях за допомогою ліктя’. Інструмент-соматизм *to elbow* показує саме спосіб передачі, виходячи з його дефініції, перекладач здійснює переклад речення українською мовою.

англ. *They skied down the mountain* (OED) ‘Вони спустилися з гори на лижах’.

Приклад з інструментом-артефактом також демонструє відсутність в українській мові слова на позначення цього способу пересування.

Проаналізувавши отриманий матеріал, можна зробити висновок про те, що проблема лакун в українській мові існує та потребує постійного вивчення, з метою їхньої класифікації. Дослідження цього аспекту зможуть значною мірою вплинути на спілкування носіїв англійської та української мов.

Список використаних джерел:

- Анохіна, Т.О. (2012). Лінгвокогнітивні пошуки лексичних лакун. *Філологічні трактати*, 4.
- Залужна, О.О. (2019). *Лексико-стилістичні та структурно-синтаксичні особливості привативних дієслів в англійській та українській мовах*. Вінниця.

Словник української мови. Available at: <https://www.slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B5%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82>

Oxford English Dictionary. Available at: <https://en.oxforddictionaries.com/> (дата звернення: 01.10.2019).

УДК 811.111'25:658.8

Коломієць Н.М., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ МАТЕРІАЛАХ МАРКЕТИНГОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Маркетингові комунікації – це комплекс інтегрованих заходів підприємства з інформування, переконання цільової аудиторії і нагадування їй про свої товари і послуги, створення позитивного іміджу бренда і підприємства. Матеріали маркетингових комунікацій є об'єктом вивчення економістів, маркетологів, а також лінгвістів, оскільки мовний код є одним із провідних серед інших груп символів, що їх використовують для передачі інформації.

З точки зору форм і методів передачі інформації маркетингові комунікації поділяють на такі види: реклама, PR-комунікації, стимулювання збуту, особистий продаж, прямий маркетинг тощо (Попова, 2020, с. 8). Кожен вид тексту з маркетингових комунікацій спрямований на обрану аудиторію і виконує особливу комунікативно-прагматичну функцію. Серед текстів повідомлень для комунікації компанії з відповідною аудиторією виділяють ньюз-релізи, прес-релізи, репортажі, аналітичні статті тощо.

Прес-реліз – це невеликий, призначений для преси організаційний документ, що містить актуальне повідомлення, наприклад, анонс події або новину. Прес-реліз повинен легко читатися, містити назву компанії, контактний телефон та контактну особу (Попова, 2020, с. 95). Прагматична суть такого повідомлення – вдале донесення інформації, яка характеризується достовірністю, актуальністю та новизною, до конкретної аудиторії, що викликає несвідому зацікавленість споживача.

Задля реалізації комунікативно-прагматичного потенціалу тексту в англійськомовних прес-релізах компанії «Вераллія»

використовують, зокрема, лексичні одиниці на позначення понять внутрішньої корпоративної культури.

Корпоративна культура західноєвропейських країн передбачає суворе дотримання протоколів контролюючих органів захисту навколишнього середовища, що регулюють роботу компаній, які займаються виробництвом. Очевидно, що такі органи використовують у своїх текстах багато скорочень, загальноприйнятих аббревіатур і термінів відповідної фахової спеціалізації. Особливості перекладу полягають у підборі функціональних відповідників в процесі перекладу лексичних одиниць для збереження прагматичної цілі інформації.

Наприклад, *FEVE (Fédération Européenne du Verre d'Emballage – Federation of European manufacturers of glass containers)* – *FEVE, Європейська федерація тарного скла*: в англійському тексті є повна назва федерації французькою мовою і переклад розшифрованої аббревіатури англійською мовою, в українському ж перекладі з англійської мови не збережено назви іноземними мовами, такий спосіб перекладу не перевантажує текст зайвою інформацією, але забезпечує його достовірність.

Прийом збереження іншомовної аббревіатури з перекладом повної назви явища українською мовою простежується і для передачі загальноприйнятих економічних термінів, як-от: 1) *ESG (Environmental, Social and Governance criteria)* – *ESG, Екологічні, соціальні, корпоративні критерії діяльності компанії*; 2) *EHS (Environment, Health and Safety)* – *Виробничі стандарти EHS – довкілля, здоров'я та безпека*; 3) *UN SDGs (United Nations Sustainable Development Goals)* – *Цілі сталого розвитку (ООН)*. Подібні лексичні одиниці в текстах прес-релізів засвідчують координацію діяльності компанії у відповідності до сучасних світових тенденцій економічного розвитку і передбачають високий прагматичний вплив на аудиторію.

Деякі аббревіатури англійського тексту в українському перекладі передано повною назвою: *CSR (Corporate Social Responsibility)* – *соціальна відповідальність бізнесу*.

Внутрішня корпоративна термінологія є важливою характеристикою текстів маркетингових комунікацій, вона підкреслює унікальність і специфічність процесів і процедур компанії та підсилює впізнаваність бренду. Корпоративна термінологія має бути передана в перекладі всього комплексу текстів маркетингових комунікацій усіма мовами, якими ці тексти створюються. Наш матеріал засвідчує, що

прагматична настанова перекладного тексту зумовлює вибір способу перекладу корпоративних термінів.

Термін «*zero accident*» і його постійний еквівалент в українських перекладах «без нещасних випадків» використовується для опису політики компанії із запобігання або попередження нещасних випадків на виробництві і для низки заходів реалізації такої політики.

Однак метафоричність лексичної одиниці «*Whistleblowing Procedure*» не була збережена в українському перекладі, можливо, через те, що надмірна образність терміна для позначення корпоративної процедури нівелювала би потрібний прагматичний ефект українського тексту. Натомість, прийом експлікації дозволив передати смисл терміна в гармонії зі стилем повідомлення:

*Any information you provide on the Ethics Hotline will be processed, on a completely confidential and anonymous basis in accordance with our **Whistleblowing Procedure**, unless anonymous reports are prohibited in your country or you make the choice to self-identify.* – Будь-яка інформація, якою ви поділитесь на гарячій лінії з питань етики, буде оброблятися на повністю конфіденційно та анонімно, відповідно до нашої **Процедури розкриття інформації**, якщо анонімні повідомлення не заборонені у вашій країні або ви не вирішите ідентифікувати себе.

Список використаних джерел:

Попова, Н.В. (2020). *Маркетингові комунікації: підручник*. Харків: Факт.

Сайт компанії Verallia. Available at: https://ua.verallia.com/s/?language=en_US

Сайт компанії Вераллія Україна. Available at: <https://ua.verallia.com/s/?language=uk>

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ
ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ

Збірник матеріалів
VII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
18 листопада 2022 року, м. Рівне

THE PROBLEMS
OF LINGUISTIC SEMANTICS

The Collection of Conference Proceedings
The 7th International Scientific and Practical Internet Conference
November 18, 2022, Rivne

Формат 60x84^{1/16}.
Папір офсетний. Друк ризографічний.
Гарнітура Century Schoolbook.
Ум. др. арк. 6,4. Наклад 100.

Редакційно-видавничий відділ
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, 33000, вул. Ст. Бандери, 12,
тел.: (0362) 26-48-83

Друк: «ПараГраф+»,
м. Рівне, 33000, вул. Гетьмана Мазепи, 6/8,
тел.: (0362) 26-49-27